

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
POLITIKAS ZINĀTNES NODAĻA

**POLITISKĀ KULTŪRA BALTIJAS VALSTĪS PIRMS UN PĒC
EKONOMISKĀS KRĪZES**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Krista Rušmane**

Studenta apliecības Nr.: kr09023

Darba vadītāja: docents Dr. sc. pol. Ivars Ijabs

RĪGA 2014

ANOTĀCIJA

Maģistra darba nosaukums ir "Politiskā kultūra Baltijas valstīs pirms un pēc ekonomiskās krīzes". Darba mērķis ir izpētīt politiskās kultūras attīstību - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - pirms un pēc ekonomiskās krīzes, laika posmā no 2002. gada līdz 2008. gadam un pēc 2011. gada. Dotais pētījums tiek veikts, balstoties uz Pītera Vihalema, Marju Lauristines un Ivara Tallo izstrādāto triju posmu politiskās kultūras attīstības modeli, analizējot posmu identificējošo kritēriju attīstības līmeni. Kritēriju analīze veikta darba pētniecības daļā. Darba gaitā iegūtie rezultāti norāda uz to, ka politiskā kultūra Baltijas valstīs gan pirms, gan pēc ekonomiskās krīzes bija attīstījusies līdzīgi.

Atslēgvārdi: politiskā kultūra, ekonomiskā krīze, demokratizācija, Baltijas valstis.

ANNOTATION

Master's thesis "Political Culture before and after the economic crisis in the Baltic States " offers an analysis of the development of political culture in Latvia, Lithuania and Estonia in the period from year 2002 until 2008 and after year 2011. The theoretical framework of thesis is based on the approach of Peeter Vihalemm, Marju Lauristin and Ivar Tallo devised for assessing political culture through three stage model. Analysis of the criteria that identifies the model is presented in the empirical part of thesis. Results indicate that after the economic crisis the political culture in Baltic states has developed in alike manner.

Keywords: political culture, economic crisis, democratization, Baltic states.

SATURA RĀDĪTĀJS

Apzīmējumu saraksts	5
Ievads	6
1. Politiskā kultūra	10
2. Politiskā kultūra un politiskie režīmi	14
2.1. Politiskā kultūra demokrātijā	14
2.2. Politiskā kultūra totalitārā sabiedrībā	20
3. Politiskā kultūra jaunajās demokrātijās Centrālajā un Austrumeiropā	23
4. Politikas un ekonomikas attiecības.....	29
4.1. Ekonomiskā krīze.....	30
5. P.Vihalema, M.Lauristines un I. Tallo izstrādātie politiskās kultūras attīstības posmi.....	37
5.1. Politiskās kultūras posmu attīstība un identificēšanas kritēriji.....	39
5.2. Kritēriju izvēle politiskās kultūras raksturojumam.....	42
5.2.1. Līdzdalības līmenis.....	44
5.2.2. Tolerances līmenis.....	60
5.2.3. Uzticības līmenis.....	69
5.2.4. Individuālās atbildības līmenis.....	75
6. Rezultāti.....	82
Nobeigums	88
Izmantotās literatūras saraksts.....	91
Pielikumi	95
1. pielikums. Politiskās kultūras posmu attīstība demokrātijā.....	95

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ASV – Amerikas Savienotās Valstis;

ES – Eiropas Savienība;

NATO – Ziemeļatlantijas līguma organizācija (North Atlantic Treaty Organization);

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība;

IEVADS

Latvijas, Lietuvas un Igaunijas un citu valstu pētnieki, kā arī dažādu jomu eksperti, pēdējā laikā aktīvi analizē un pēta to, ko visas trīs Baltijas valstis ir ieguvušas vai, iespējams, pēc citu domām - zaudējušas, pēc iestāšanās ES un NATO, jo šogad apņēma 10 gadi, kopš Latvija, Lietuva un Igaunija ir starptautisko organizāciju dalībvalstis. Bieži vien tiek teikts, ka Latvija, Lietuva un Igaunija ir atgriezušās Rietumu pasaulē. Taču, runājot par atgriešanos Eiropā un Rietumu pasaulē, ir jāatceras un jāpiemin Baltijas valstu vēsturiskā pieredze un tas, ka ne jau vienmēr atgriešanās demokrātisko valstu saimē, bija viegla, jo nācās saskarties ar dažādiem šķēršļiem, pārbaudījumiem un izaicinājumiem. Pēdējās divās desmitgadēs, ir pakāpeniski notikusi pāreja no totalitāra režīma uz demokrātiju un demokrātijas konsolidācijas procesi, kas ietver arī pārmaiņas politiskajā kultūrā. Tālāka demokrātijas konsolidācija, ir atkarīga no ekonomiskās, sociālas un politiskās attīstības un demokratizēšanās tempa, kas savukārt ir saistīts ar to, cik strauji ir mainīsies cilvēku apziņa un izpratne par demokrātiju. Demokrātijas attīstība ir saistīta ar demokrātiskās politiskās kultūras attīstību un otrādi - demokrātiskas politiskās kultūras attīstība ir saistīta ar demokrātijas attīstības tempu, var teikt, ka tie ir savstarpēji saistīti tempi un ietekmē viens otru. Abi šie procesi, faktiski ir tieši saistīti ar cilvēku izpratni, par sabiedriskām parādībām, par cilvēku izpratni par sabiedrību kopumā un indivīdu savstarpējām attiecībām.

Baltijas valstīs pārdzīvotās pārmaiņas, pēdējās desmitgadēs, nesa līdzīgu arī virkni jauninājumu - ar ko sabiedrība iepriekš nebija saskārusies. Piedevām, pārejas perioda sākumā, bija jāveic vairāki sarežģīti un grūti uzdevumi vienlaicīgi. Šinī periodā bija jāveido jaunas politiskās institūcijas, jaunas valsts institūcijas, kurām bija jānodrošina fundamentālas pārmaiņas. Šie uzdevumi līdzīgu nesa arī pārmaiņas cilvēku domāšanā. Bija jāpieņem jauni politiskie uzskati, jauni viedokļi un jāmaina izturēšanās. Tas bija pārmaiņu laiks, kad jāiet līdzīgu notikumiem, jāspēj rast demokrātiskus risinājumus neskaitāmajām problēmām, ar ko nācās saskarties šajā sarežģītajā pārmaiņu laikā. Cilvēkiem un lēmumu pieņemšanas procesiem bija jāklūst elastīgiem.

Pārmaiņu laiks vienmēr ir saistīts ar lielām cerībām un gaidām, bet tas ir arī zināms neziņas laiks, par to, ko dos jaunā kārtība - vai tā sniegs lielāku labklājību, vai īstenos sociālo taisnīgumu. Tomēr šim laikam ir raksturīga vairāk emocionāla nekā racionāla pieeja. Bet noteikti, tas bija laiks, ko raksturo liela kopības sajūta, kas izpaudās lielos sabiedriskos

pasākumos, ar milzīgu cilvēku aktivitāti. Cilvēkus vienoja kopīgi mērķi, domas un vīzijas. Tomēr diezgan ātri bija vērojams tas, ka cerības netiek piepildītas. Baltijas valstu kopējā ekonomiskā un politiskā situācija, neapmierināja un neapmierina iedzīvotājus. Kaut gan Latvijas situācija tiek uzskatīta par sliktāku nekā kaimiņvalstīs - Lietuvā un Igaunijā.¹ Baltijas valstu sabiedrībās, ar vien vairāk bija jūtamas iekšējās pretrunas, kas savukārt ietekmēja politiskās kultūras attīstību. Kāda un kā politiskā kultūra ir attīstījusies Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, var skaidrot ar notikumiem un pārmaiņām, ko valstis ir pārdzīvojušas. Iepriekš minēto notikumu un procesu savstarpējā saistība, mijiedarbība un tajā pašā laikā atšķirīgie attīstības rezultāti - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - norāda uz **maģistra darba temata aktualitāti**. Pētījumu par politisko kultūru Baltijas valstīs pirms un pēc ekonomiskās krīzes, ietekmē tas, ka politiskā kultūra ir jēdziens, kuru traktē ļoti dažādi, jo tas ietver sevī ļoti plašu jomu un dažādus aspektus, tāpēc ir nepieciešams noteikt jēdziena politiskā kultūra robežas. Maģistra darba autore izmantos starptautiskus pētījumus, piemēram, *Eurobarometer*, *New Baltic Barometer*, u.c., kuros ir dati par politisko līdzdalību, toleranci, uzticību institūcijām un individuālo atbildības līmeni.

Par **maģistra darba mērķi** tika izvirzīts noteikt Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskās kultūras attīstības posmu pirms un pēc 2008.-2009. gada ekonomiskās krīzes, laika posmā no 2002. gada līdz 2008. gadam un no 2011. gada. Pamatojoties uz darba mērķi, tiek izvirzīts **izpētes jautājums** – *Kā ekonomiskā krīze ir ietekmējusi Baltijas valstu politiskās kultūras attīstību?* Lai atbildētu uz izvirzīto izpētes jautājumu, tika izvirzīti vairāki uzdevumi: 1. Sniegt teorētisku ietvaru politiskās kultūras jēdzienam; 2. Sniegt teorētisku ietvaru politikas un ekonomikas attiecībām (konkrētāk apskatot ekonomiskās krīzes ietekmi uz sociālekonomiskiem un politiskiem procesiem valstīs); 3. Iepazīties un analizēt Pītera Vihalema (*Peeter Vihalemm*), Marju Lauristines (*Marju Lauristin*), Ivara Tallo (*Ivar Tallo*), politiskās kultūras pētniecības metodi.

Viens no soļiem, lai atbildētu uz izpētes jautājumu, ir jāizprot un jānedefinē **maģistra darba objekts un priekšmets**. Darba galvenais pētniecības objekts ir Latvija, Lietuva un Igaunija, taču maģistra darba priekšmets ir politiskā kultūra pirms un pēc ekonomiskās krīzes Baltijas valstīs.

Maģistra darba teorētiskā bāze. Maģistra darba autore, darba teorētiskajā daļā iepazīsies ar politiskās kultūras pētnieku darbiem, kuros ir atrodami vairāki, noderīgi definējumi, lai skaidrotu politiskās kultūras jēdzienu. Darba turpmākajā gaitā, autore centīsies

¹ Reetz, A., (2012). *Latvijas politiskā kultūra*. Izgūts no: <http://axelreetz.blogspot.com/search/label/Lettland>

atspoguļot politiskās kultūras skaidrojumu kopīgās raksturierzīmes, lai tās varētu apkopot, un izmantot maģistra darba pētnieciskajā daļā, pētot Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politisko kultūru. Darba autore pētīs kritērijus, kas raksturo politiskās kultūras situāciju Latvijā, Lietuvā un Igaunijā pirms un pēc 2008.-2009. gada ekonomiskās krīzes. Lai pilnīgāk izpētītu politiskās kultūras attīstību Baltijas valstīs pirms un pēc ekonomiskās krīzes, ļoti liela nozīme ir pētījumiem, ko veikuši – piemēram: Gabriels Almonds (*Gabriel Almond*) un Sidnijs Verba (*Sidney Verba*), Ronalds Ingleharts (*Ronald Inglehart*), Levis Lipšics (*Lewis Lipsitz*), Karls fon Horns (*Carl Von Horn*), Pīters Vihalems (*Peeter Vihalemm*), Marju Lauristine (*Marju Lauristin*), Ivars Tallo (*Ivar Tallo*), Klauss fon Boime (*Claus von Beyme*), Fricis Pleisers (*Fritz Plasser*) un Pēters A. Ulram (*Peter A. Ulram*), Lerijs Daimonds (*Larry Diamond*), Roberts D. Putnams (*Robert David Putnam*), Klauss Millers (Klaus Müller), *Pauls Blokkers* (Paul Blokker), Roberts Dāls (*Robert Dahl*), Volfgangs Merkels (*Wolfgang Merkel*), Džozefs Marija Maravals (*José María Maravall*), Andrejs Nikolajevs, Hanss Joahims Klekerss (*Hans-Joachim Klöckers*), Andris Vilks, Anderss Oslunds (*Anders Åslund*) un Valdis Dombrovskis, Džons Sulivans (*John L. Sullivan*) un Džeims Pīrsons (*James Piereson*), Grazina Miniotaite (*Grazina Michnevičiute*), u.c.

Maģistra darba pētniecības metodes. Lai atbildētu uz darba izpētes jautājumu, ir jāizvēlas atbilstošas un pilnvērtīgas pētījuma metodes. Maģistra darbā tiks izmantotas kvalitatīvas un kvantitatīvas pētniecības metodes.

Maģistra darba empīriskajai bāzei par pamatu, lai pētītu politisko kultūru Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, darba autore izmantos igauņu pētnieku P.Vihalema, M.Lauristines un I. Tallo izšķirtos trīs politiskās kultūras posmus post-komunisma valstīs – mitoloģiskais posms, ideoloģiskais posms un kritiski racionālās politiskās kultūras posms, kuru attīstībai demokrātiskā politiskā kultūrā, visi trīs autori izstrādāja politiskās kultūras posmu identificēšanas kritērijus, kuri raksturo politiskās kultūras posmus augstākā vai zemākā līmenī. Iepazīstoties ar igauņu pētnieku – P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo – izstrādātajām politiskās kultūras pētniecības metodēm post – komunisma valstīs, autore, lai pētītu Baltijas valstu politiskās kultūras attīstību un to, kurā posmā vai starpposmā atrodas Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskā kultūra, izvēlējās četrus no igauņu autoru izstrādātajiem politiskās kultūras posmu identificēšanas kritērijiem – politisko līdzdalību, toleranci, uzticību institūcijām un individuālo atbildības līmeni Baltijas valstīs.² Visi četri kritēriju līmeņi tiks apskatīti divos dažādos laika posmos: 1) laika posmā pirms ekonomiskās

² Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

krīzes (no 2002. gada līdz 2008. gadam) Latvijā, Lietuvā un Igaunijā apskatīt politisko līdzdalību, toleranci, uzticību institūcijām un individuālo atbildības līmeni; 2) salīdzināt ar laika posmu pēc ekonomiskās krīzes (tas ir pēc 2011. gada) Latvijā, Lietuvā un Igaunijā apskatīt politisko līdzdalību, toleranci, uzticību institūcijām un individuālo atbildības līmeni.

Maģistra darba teorētiskā un praktiskā nozīme. Maģistra darba pētījuma sagaidāmais ieguldījums zināšanās un zinātnes attīstībā saistāms ar to, ka politiskā kultūra visās trīs Baltijas valstīs – Latvijā, Lietuvā un Igaunijā – ir maz pētīts koncepts, sevišķi, Latvijā un Lietuvā. Igaunijā šim konceptam ir pievērsušies un turpina to aktīvi pētīt iepriekš minētie trīs igauņu pētnieki – P.Vihalems, M.Lauristine, I.Tallo.

Maģistra darbs var sniegt kā teorētisku, tā empīrisku ieguldījumu, teorētiski veidojot politiskās kultūras un demokrātiskas sabiedrības jēdzienu ciešās savstarpējās saistības un nozīmīguma pamatojumu. Savukārt, raugoties uz maģistra darba praktisko nozīmi un iespējamo pienesumu - tas paplašinās redzējumu par Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskās kultūras attīstību pirms un pēc 2008.-2009. gada ekonomiskās krīzes, kā arī iespējamo nākotnes redzējumu un secinājumus par to, kā politiskās kultūras situāciju uzlabot Latvijā, Lietuvā un Igaunijā.

Maģistra darbā tiks izmantotas atziņas un apkopojumi no autores bakalaura darba *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*, kas izstrādāts un aizstāvēts Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļā 2012. gadā.

Maģistra darba struktūra. Maģistra darbs sastāv no: ievada, sešām nodaļām, deviņām apakšnodaļām un nobeiguma, kurā tiks apkopoti rezultāti un sniegti secinājumi par izvirzīto izpētes jautājumu, izmantotās literatūras un avotu saraksta un pielikumiem.

1. POLITISKĀ KULTŪRA

Lai izpētītu un analizētu politisko kultūru Baltijas valstīs pirms un pēc ekonomiskā krīzes, vispirms bija jāiepazīstas ar politikas zinātnes nozarē atzītiem un savā ziņā pretrunīgiem viedokļiem par politisko kultūru, īpaši uzmanību pievēršot Baltijas valstu gadījumam. Plašākas izpratnes veidošanai, tika skatīti gan teorētiskie darbi, gan citi informācijas avoti, jo tas nepieciešams arī jēdzienu un terminu skaidrojumiem. Kā jau darba ievadā tika minēts, politiskā kultūra ir ļoti plašs jēdziens, tāpēc par būtisku darba sākumā tika uzskatīts jēdziena "politiskā kultūra" robežu noteikšana, kas atvieglotu darba turpmāko attīstību. Veidojot teorētisku ietvaru politiskās kultūras definējumā, nākas saskarties ar dažādiem akadēmiskajā vidē pastāvošajiem skaidrojumiem, kas norāda uz to, ka politiskās kultūras jēdzienam nav izstrādāta vienota definīcija. Taču dažādie skaidrojumi sevī ietver līdzīgus elementus, kas tiks apskatīti darba turpmākajās nodaļās.

Gabriels Almonds (*Gabriel Almond*), Sidnijs Verba (*Sidney Verba*) ar politisko kultūru saprot „sabiedrībā valdošo politisko orientāciju kopumu, attieksmi pret politisko sistēmu un tās dažādām daļām, kā arī pašu politiskā procesa dalībnieku priekšstatus par savu lomu sistēmas ietvaros”.³

Pauls Blokkers (*Paul Blokker*) savā darbā "*Multiple democracies: political cultures and democratic variety in post-enlargement Europe*" skaidro, kas pēc viņa domām ir politiskā kultūra "politiskā kultūra veido vērtības un virzienus, kas mudina izvairīties no asiem konfliktiem, atbalstot sadarbību, mērenību vai atturīgu, uzticīgu, un likumīgu rīcību. Šādas normatīvas ievirzes parasti tiek nodotas socializācijas ceļā (ģimene, izglītība, darba vieta)"⁴. P.Blokkera skaidrojums saskan ar G.Almonda un S.Verbas definīcijā izteikto domu, ka politiskā kultūra sevī ietver domu par vērtībām un attieksmi pret dažādiem politiskiem procesiem.

Levis Lipšics (*Lewis Lipsitz*) jēdzienu politiskā kultūra skaidro kā „pilsoņu attieksmi un uzskatus par to, kā politiskām institūcijām un procesiem vajadzētu strādāt, par līdzpilsoņu un to vietu politiskajos procesos, kā arī par politiskās spēles pareizajiem noteikumiem”. L.Lipšica jēdziena skaidrojums ir līdzīgs un principā sakrīt ar G.Almonda un S.Verbas

³ Almond, A.G., & Verba, S. (1989). *The Civic Culture – Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, SAGE Publications, The Publishers of Professional Social Science, p. 12, Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁴ Blokker, P. (2008). *Multiple democracies: political cultures and democratic variety in post-enlargement Europe*, University of Sussex, UK, Routledge, Taylor & Francis Group, p.163.

definējumu, aizdomāties liek izteikumus „par politiskās spēles pareizajiem noteikumiem” – kas tie ir un cik pareizi tie ir praktiski realizējami.⁵

Vēl viens aspekts, kam jāpievērš uzmanība, ir tas, ka politiskās vērtības un ticējumi veidojas indivīda dzīves laikā. Šis process var būt neapzināts, kad indivīdi automātiski pārmanto zināmas vērtības no iepriekšējām paaudzēm, vai mērķtiecīgs, piemēram, izglītības rezultātā. Tāpēc liela nozīme ir piešķirama politiskās socializācijas procesam, kura gaitā veidojas arī indivīda orientācijas par politiskajiem objektiem (t.sk. politisko sistēmu). Savukārt orientāciju veidošanā un determinēšanā liela nozīme ir socializācijas aģentiem – ģimenei, skolai, masu medijiem, baznīcai un citiem. Var teikt, ka starp politisko kultūru un pilsoņu socializāciju pastāv mijiedarbība.⁶ Nozīmīgs faktors visās sabiedrībās ir vērtību nodošana nākamajām paaudzēm un daļēji arī politiskās kultūras mantošana.

Karls fon Horns (*Carl Von Horn*), kurš ir plaši pazīstams eksperts publiskajā politikā un vadībā, politiskās kultūras jēdzienu definē kā „politikas formulēšana un īstenošana notiek saskaņā ar politiskās kultūras robežām, ko nosaka sabiedrības viedoklis. Nācijas politisko kultūru veido stabili uzskati, vērtības un uzvedība, kas organizē sociālo komunikāciju un veido kopīgas interpretācijas dzīves pieredzes iespējām”. Arī šis politiskās kultūras jēdziena skaidrojums ir līdzīgs iepriekš minēto autoru skaidrojumiem, jo arī šajā definīcijā, tāpat kā iepriekšējās definīcijas, ir ietverti, pēc autores domām, galvenie politiskās kultūras jēdziena atslēgvārdi: uzskati, vērtības, attieksme un uzvedība.⁷

Igauņu autori, P.Vihalems, M.Lauristine un I.Tallo, piekrīt iepriekš minēto autoru definīcijām, taču uzskata, ka „plašāka politiskās kultūras jēdziena definīcija ir auglīgāka, ja politisko kultūru pieņem kā sistēmu, kas ietver izziņas, vērtējuma un uzvedības modeļus, kas saistīti ar politisku lēmumu pieņemšanu”⁸. P.Vihalemms, M.Lauristine un I.Tallo savā darbā uzskaita politiskās kultūras komponentus:

- Vērtības, normas, zināšanas un uzticība (pārliecību). Šie komponenti ir saistīti ar procedūrām, tradīcijām un rituāliem;

⁵ Lipsitz, L. (1989). *American Democracy*, New York: St. Martin's Press. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁶ Erhmann, H.W.(1976). *Politics in France*. Boston, p.53. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁷ Horn, E.C. (1989). *Politics and Public Policy, A Division of Congressional Quarterly Inc.* 1414 22nd Street N.W., Washington, p. 229. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁸ Vihelemms, P., Lauristin, M. & Tallo, I. (1997). *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition*, Tartu University Press, p.197.

- Politikas valoda, koncepti un simboli, kas ir savienoti ar politisko aktivitāti;
- Politiskā uzvedība, konstruktīva vārdu izvēle, cilvēki un aktivitātes.^{9 10}

Politisko kultūru indivīdam ietekmē arī laiks un apstākļi, kuros viņš ir dzīvojis. Šādu apstākļu apskatīšana vērojama arī G.Almonda un S.Verbas, un R.Ingleharta darbos, par ko savā rakstā raksta Marija Golubeva. G.Almonds un S.Verba nav vienīgie, kas dod šādus iedalījumus – ir arī jaunākās politiskās kultūras teorijas, kas ļauj sadalīt vienas sabiedrības locekļus vairākās kategorijās.¹¹

Piemēram, R.Ingleharts raksta par „materiālistiem” jeb tiem, kam izdzīvošana ir svarīgāka par pašizpaušmi un „post - materiālistiem” jeb tiem, kas izdzīvošanu uzskata par pašsaprotamu un vairāk interesējas par pašizpaušmi. Šajā gadījumā gan nozīme ir paaudzei – cilvēki, kas bērnībā saskārušies ar permanentām materiālajām grūtībām, biežāk ir materiālisti, šādi cilvēki vairāk sastopami vecākajās paaudzēs.¹²

Balstoties uz R.Ingleharta izstrādātu pieeju par "materiālistiem" un "post - materiālistiem", analizējot politiskās kultūras ietekmējošos faktorus, var secināt, ka politiskās kultūras pētniekiem ir nozīmīgi izprast, pie kuras no iepriekšminētajām grupām un kāpēc indivīds pieder - pie "materiālistiem", kam izdzīvošana ir svarīgāka par iespējām pašizpaušties, vai pie "post - materiālistiem", izdzīvošanu neuzskata par ko īpašu, taču nozīmi piešķir pašizpaušmei. Ja pirmo soli pētnieki ir veikuši - izpratuši, pie kuras no grupām indivīds pieder, nākamais ir saprast, kāpēc indivīds pieder konkrētajai grupai. R.Ingleharts indivīdu piederību konkrētai grupai skaidro ar indivīdu piederību konkrētai paaudzei. Ja indivīds ir no paaudzes, kura bērnībā saskārusies nepārtrauktām grūtībām, nabadzību, trūkumu un nemitīgām domām par izdzīvošanu, tad, pēc R.Ingleharta domām, indivīds noteikti būs materiālists un būs vecāka gadu gājuma cilvēks. Līdz ar to sanāk, ka "post - materiālisti", pēc R.Ingleharta domām, ir jaunāko paaudžu cilvēki. Darba autore gan šo piederību, balstoties uz paaudzēm, neuzskata par tik pašsaprotamu un izmantojamu visās situācijās, jo arī mūsdienās, cilvēki saskaras ar permanentām grūtībām, ne tikai bērnībā, bet, iespējams, visa mūža garumā, vai tikai vecumdienās, laiki, sociālie, ekonomiskie un politiskie procesi valstī mainās, kam tiek pakļauti arī indivīdi, līdz ar to, pēc autores domām, nevar strikti veikt dalījumu un teikt, ka laika gaitā "materiālists" nevar kļūt par "post - materiālistu",

⁹ Vihelemm, P., Lauristin, M. & Tallo, I. (1997). *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition*, Tartu University Press, p. 198

¹⁰ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

¹¹ Turpat

¹² Viena politika, divas kultūras. Izgūts no: <http://politika.lv/article/viena-politika-divas-kulturas>

ja tas bērnībā ir saskāries ar dažādām grūtībām. Un, protams, arī pretēji - "post - materiālists", kurš dzīves un valstisku procesu pārmaiņu dēļ ir nonācis grūtībās, tādējādi, laika gaitā kļūstot par "materiālistu". Līdz ar to ir iespējams nonākt pie secinājuma, ka veidojot šādu grupēšanu, katram indivīda gadījumam, vai precīzāk - pieredzei - ir jāskatās individuāli, lai nonāktu pie kvalitatīviem pētījuma rezultātiem.

Maģistra darba autore, pētot politiskās kultūras jēdzienu, iepazīnās ar vairākiem šī jēdziena skaidrojumiem, taču autore savu darbu galvenokārt balstīs uz trīs igauņu pētnieku P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo sniegto politiskās kultūras jēdziena skaidrojumu. P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo, "politisko kultūru pieņem kā sistēmu, kas ietver izziņas, vērtējuma un uzvedības modeļus, kas saistīti ar politisku lēmumu pieņemšanu".¹³ Darba turpmākajā nodaļā, tiks sniegts teorētisks ieskats par divām dažādām politiskām kultūrām - pirmkārt, kas ir politiskā kultūra demokrātiskā sabiedrībā un kā tā izpaužas, otrkārt, kas ir politiskā kultūra totalitārā sabiedrībā. Darba autore uzskata par nepieciešamu apskatīt politiskās kultūras divos dažādos politiskos režīmos, jo Baltijas valstis - Latvija, Lietuva un Igaunija - tos ir piedzīvojuši.

¹³ Vihelemm, P., Lauristin, M. & Tallo, I. (1997). *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition*, Tartu University Press, p.197.

2. POLITISKĀ KULTŪRA UN POLITISKIE REŽĪMI

2.1. Politiskā kultūra demokrātijā

Demokrātijā joprojām ir jēdziens, kas aktīvi tiek pētīts un analizēts politikas zinātnes jomā. Laika gaitā politikas pētnieku pieeja šim jēdzienam nav mainījusies, jo tie demokrātijas jēdzienu joprojām saista ar dažādiem mainīgajiem, tādējādi rodot šī jēdziena jēgu. Mainoties laikiem un dažādiem procesiem sabiedrībā, pētnieki ir centušies arī demokrātijas jēdziena skaidrojumu precizēt un atjaunināt, rodot precīzāko definējumu konkrētajam laikam. Darba autore, iepazīstoties ar dažādiem teorētiskiem materiāliem par demokrātiju un tās attīstību, grib uzsvērt, ka dažādi autori demokrātijas jēdzienu vairumā gadījumu skaidro līdzīgi. Autori demokrātijas jēdzienu saista, pirmkārt, ar indivīdu vai indivīdu grupu centieniem iegūt vai arī atgūt brīvību un, otrkārt, ar indivīdu vai indivīdu grupu centieniem pēc labākas dzīves. Arī pēdējo piecdesmit gadu laikā ir krasi mainījusies izpratne par to, kas ir demokrātijā un kas to raksturo. Kā pirmo pagrieziena punktu var minēt notikumus Portugālē 1974. gadā, kad tika veiktas pārejas no autoritārām pārvaldes formām. Pēc Portugāles notikumiem sekoja vēl straujāks un izteiktāks pagrieziena punkts - komunistiskā režīma sabrukums Austrumeiropā -, kas mainīja izpratni par to, kas ir demokrātijā, jo, mainoties režīmam, pētniekiem nācās atgriezties pie "tautas valdības" kā mainīgā, kas raksturo demokrātiju.

Pēc komunistiskā režīma sabrukuma Austrumeiropā bijušās Padomju Savienības republikas uzsāka jaunu ceļu, turpmākai attīstībai - demokratizācijas un konsolidācijas procesu norisi. Lai izprastu demokratizācijas procesu, vispirms jāatpazīst demokratizācijas raksturojošās iezīmes. Roberts Dāls (*Robert Dahl*) savā darbā *Development and Democratic Culture in: Consolidating the Third Wave Democracies. Regional challenges*¹⁴, ir uzskaitījis demokratizācijas raksturiezīmes: pirmkārt, demokratizāciju raksturo kopējā Rietumu sekvenca¹⁵, ar to saprotot, ka demokratizācijas un demokrātiskās kultūras mijiedarbība, veicina labu sociālekonomisko attīstību. Otrkārt, R.Dāls pie demokratizācijas raksturiezīmēm pieskaita arī autoritāro modernizācijas sekvenci, ar to saprotot, ka sociālekonomiskā attīstība veicina arī demokratizācijas un demokrātiskās kultūras attīstību. No tā var secināt, ka R.Dāla pirmā un otrā raksturiezīme mijiedarbojas un ir savstarpēji saistīti mainīgie, kas ietekmē cits

¹⁴ Dahl, R. (1997). *Development and Democratic Culture in: Consolidating the Third Wave Democracies. Regional challenges*; ed.Diamond, L., p.37.

¹⁵ Ar sekvenci šajā gadījumā ir domāts - noteikts objektu sakārtojums atbilstoši pieņemtajiem noteikumiem jeb īsāk sakot - secība.

cita attīstību. Otro demokratizācijas raksturozīmi R.Dāls¹⁶ sīkāk skaidro ar to, ka: aktivizējas elite; demokratizācijas ietekmē, arī opozīcijas līderi var piedalīties politiskajos procesos un norisēs, kā arī - par politiskajām partijām var kļūt arī politiskās kustības un jaunajās valstīs, kurās notiek demokratizācijas procesi. Demokratizācijas valstīs tiek veidotas jaunas konstitūcijas, vai kā Latvijas gadījumā - atjaunots spēks pirmā Latvijas neatkarības laika konstitūcija. Apkopojot var teikt, ka pēc R.Dāla definējuma, demokratizācija ir procesu kopums, kas veicina pakāpenisku ekonomisko, sociālo un politisko attīstību, šis procesu kopums ir savstarpēji saistīts un veicina cits cita attīstību. Demokratizācijas valstīs ir novērojama iedzīvotāju koncentrēšanās lielajās pilsētās, veidojas pat atsevišķa šķira, kuriem ir lielāka runas, preses un informācijas brīvība, tādējādi attīstoties arī politiskajai kultūrai.¹⁷

Demokrātijas konsolidācija ir salīdzinoši nesens koncepts demokrātijas izpētes jomā. Demokrātijas pētnieki joprojām nav spējuši savstarpēji noformulēt un vienoties par to, kādus kritērijus sevī ietver demokrātijas konsolidācijas procesi, lai procesu noslēgumā varētu teikt, ka demokrācija ir konsolidēta. Pētnieku vidū domas dalās, kādas sociāli, ekonomiskas un politiskas jomas, tostarp, institūcijas būtu jāstabilizē, kā arī cik ilgs laiks valstij nepieciešams, lai varētu uzskatīt, ka jaunajā demokrātijas valstī, procesu norises gaitā, demokrācija būtu konsolidēta. Konsolidācija tiek iedalīta divos dažādos veidos – pozitīvā un negatīvā konsolidācija. Par pozitīvi konsolidētu, jaunā demokratizācijas valsts tiek uzskatīta tad, ja tajā jaunizveidotā sistēma un politisko, ekonomiski un sociālo procesu norise ir leģitīma, un gan pilsoņi, gan elite tajos nesaskata alternatīvas iespējas.¹⁸

Wolfgang Merckels (Wolfgang Merkel) savā darbā *Against All Theories: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe*, balstoties uz pozitīvās konsolidācijas jēdzienu, ir veicis analīzi par demokrātijas konsolidācijas konceptu, analīzi veicot četros dažādos līmeņos:

1. Pirmais līmenis - Konstitucionālā konsolidācija (*constitutional consolidation*).

Šis līmenis attiecas uz galvenajām politiskajām un konstitucionāli noteiktajām

¹⁶ Dahl, R. (1997) *Development and Democratic Culture* in: Consolidating the Third Wave Democracies. Regional challenges; ed.Diamond, L., p.37.

¹⁷ Turpat

¹⁸ Ozolzīle, G. (2012) *Konstitucionālā reforma un demokrātijas konsolidācija Latvijā*, Scientific Journal of Riga Technical University, The Humanities and Social Science. History of Science and Higher Education, Volume 20, p.18 - 19

iestādēm, piemēram, valsts vadītāju, likumdošanu un valdības tiesu nozarēm, kā arī vēlēšanu sistēmu. Kopīgi tie veido makrolīmeni un līmeņa struktūru.¹⁹

2. Otrais līmenis - Reprezentatīvā konsolidācija (*representative consolidation*). Šajā līmenī runa ir par teritoriālo un funkcionālo interešu pārstāvniecību. Citiem vārdiem sakot, galvenokārt tajā tiek ietvertas politiskās partijas un interešu grupas vai vidējā līmeņa kolektīvie dalībnieki.²⁰
3. Trešais līmenis - Uzvedības konsolidācija un veto aktieri (*Behavioral Consolidation and Veto Actors*). V.Merkels šajā līmenī runā par to, ka, ja "neformālie" dalībnieki operē ar potenciālajām politiskajām jomām, piemēram, militāro jomu, lielākajiem zemes īpašniekiem, kapitālu, uzņēmējdarbību un radikālām kustībām un grupām. Tie veido otru vidējo līmeni, kā neformāli politiskie dalībnieki.²¹
4. Ceturtais līmenis - Politiskās kultūras demokrātiska konsolidācija (*democratic consolidation of the political culture*). Šo līmeni V.Merkels raksturo ar to, ka izveidojoties pilsoniskai politiskajai kultūrai, beidzas demokrātiskas politiskās sistēmas konsolidācija. V.Merkels to akcentē ar Itālijas, Vācijas, Austrijas un Japānas gadījumu pēc 1945. gada, kad tika veikti pētījumu par otrā demokratizācijas viļņa valstu politisko kultūru. Politiskās kultūras demokrātiska konsolidācija tiek klasificēta par ilgstošu procesu, jo izmaiņas ceturtajā līmenī ir novērojamas, tikai mainoties paaudzēm.²²

Visi četri līmeņi mijiedarbojas savā starpā, jo tikai tad, kad pirmie četri līmeņi ir konsolidēti, no tiem nāk izšķiroši efekti, lai demokratizācijas valstī izveidotos arī demokrātiju nostiprinoša pilsoniskā kultūra. Taču no konsolidētas pilsoniskās kultūras var nākt imunizējošie efekti (*immunizing effects*), kas veic stabilizējošas darbības pārējos trīs līmeņos, jo pirmo trīs līmeņu ciešo saistību var ietekmēt un mazināt stabilitāti dažādas ārējās krīzes, piemēram, ekonomiskā krīze. V.Merkels uzsver, ka tikai tad kad visi četri līmeņi ir konsolidēti, var teikt, ka valsts demokrātija ir noturīga pret dažādām krīzēm.²³

¹⁹ Merckels, W.(2007). *Against All Theories: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe*, Vol.3. No.1., Svibanj, p.3.

²⁰ Turpat

²¹ Turpat

²² Turpat

²³ Turpat.

G.Almonds un S.Verba savā salīdzināmajā empīriskajā pārskatā²⁴ par masu izturēšanos saistībā ar stabilitāti un funkcionalitāti demokrātijā, pamatoja, ka masu orientācija ir izšķirošs aspekts un priekšnosacījums demokrātijai. Viņi arī secināja, ka veselīgs sajaukums starp tā saucamo subjekta politisko kultūru un līdzdalības politisko kultūru, ir veicinošs aspekts pilsoniskajai kultūrai, kura palīdz plaukt demokrātijai.²⁵

Lerija Daimonda (*Larry Diamond*) paustais viedoklis, par to, kas ir politiskā kultūra, darbā „*Developing Democracy. Toward Consolidation*”, pēc autores domām ir pietuvināms arī Almonda un Verbas pieejai, jo Daimonds politisko kultūru min:

kā galveno faktoru demokrātijas konsolidācijas procesā. Kā arī, analizējot daudzus datus no dažādiem reģioniem un valstīm par demokrātijas attīstību, ir novērojis situāciju, ka sabiedrības atbalsts demokrātijai un apmierinātība ar šādu režīmu, kā arī politiskā attieksme un vērtības, ir to lietu kopums, kas ir spējīgs ietekmēt trešā viļņa demokrātijas attīstību un dzīvotspēju.²⁶

Salīdzināmajā politikā pārsvarā visos konceptos nav izteikti novilkta līnijas, tādējādi dodot iespēju plašākai interpretācijai un pielietojumam, kā tas ir šajā gadījumā, jo katra situācija ir individuāla un noteiktas formulas nedarbojas. Lai nonāktu pie rezultātiem, kas visobjektīvāk atspoguļo konkrēto gadījumu, konceptus nedrīkst atdalīt vienu no otra.

Jaunu demokrātijas parādīšanās Latīņamerikā, Dienvidaustrumu Āzijā un Centrālajā Eiropā, stimulēja arī daudzu citu politiskās kultūras pētījumu attīstību. Gandrīz visi šie jaunie pētījumi ietvēra to, ka individuālās tendences un vērtību orientācijas ir svarīgs aspekts, lai attīstītos demokrātijas un spētu funkcionēt savā sistēmā. Šie pieņēmumi kļuva par galvenajiem pamatprincipiem politiskās kultūras pētniecībā.²⁷

Iepriekš iepazīstoties ar zinātniskajiem darbiem un pētījumiem par politisko kultūru demokrātijā, bieži vien saskarās ar domu, ka politiskā kultūra norāda uz attieksmi, sentimentu, atziņām, kas pauž un reglamentē politisko kultūru jebkurā sabiedrībā, taču L.Daimonds savā darbā izsaka domu, ka tas nenozīmē, ka visām sabiedrības grupām ir viena un tā pati politiskā kultūra vai tās vērtības un pārlicība, kas vienmērīgi piemīt visiem iedzīvotājiem.²⁸ Līdz ar to, analizējot sabiedrības grupas un to politisko kultūru, jāpievērš uzmanība arī elitēm.

²⁴ Almond, A. Gabriel & Verba, Sidney (1989) *The Civic Culture – Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, SAGE Publications, The Publishers of Professional Social Science, p.24.

²⁵ Turpat

²⁶ Diamond, L. (1999). *Developing Democracy. Toward Consolidation*, Washington: Johns Hopkins University Press, Ch.5, p. 161 - 217

²⁷ Inglehart, R. & Welzel, C. (2005). *Modernisation. Cultural Change and Democracy*, Cambridge University Press, Chapter 11, p.245. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

²⁸ Diamond, L. (1999). *Developing Democracy. Toward Consolidation*, Washington: Johns Hopkins University Press, Ch.5, p. 163.

L.Daimonds jēdzienā „elite” ietver – „politiķus, intelektuāļus, biznesmeņus, organizāciju un asociāciju līderus, mediju praktiķus un citus – kuriem parasti ir atšķirīgas vērtības un normas, bet viņiem bieži ir vadošā loma plaša mēroga vērtību izmaiņās”.²⁹ Tāpat jāņem vērā arī tas, ka vienā valstī esošām dažādām etniskām un reģionālām grupām ir dažāda vērtību sistēma, normas un kopējais skats uz pasaulē notiekošo. Politiskās kultūras pētniecībā elites tiek plaši pētītas, jo tās eksistē visos režīmos un nav attiecināmas tikai uz vienu režīmu. Iepazīstoties ar pētījumiem par politiskās kultūras jautājumiem, autorei nācās secināt, ka elites ieņem lielu lomu demokrātijas veidošanā un attīstībā.³⁰

Pēc Roberta D. Putnama (*Robert David Putnam*) domām:

Mūsdienu elitisma koncepcija radās XIX gadsimta beigās, un ir saistāma ar Gaetano Moska (*Gaetano Mosca*), Vilfredo Pareto (*Vilfredo Pareto*) un Roberta Mihelsa (*Robert Michels*) vārdiem. Jautājumi par politisko eliti ir ieguvusi aktualitāti tāpēc, ka saasinājušies ekonomiskie apstākļi krīzes rezultātā. Lielu nozīmi ir ieguvusi pārvaldes problēma; pieaugusi visu valstu pārvaldes posmu atbildību un palielinājies deficīts pēc saprātīgas valsts pārvaldes, kas parāda to, ka neeksistē zinātniska pieeja politiskās elites atļaušanai un tās veidošanai. Putnam izpratnē, elite nozīmē labākais, atlasītais un izvēlētais.³¹

R.D.Putnams ar eliti saprot, to, ka salīdzinoši ar visu sabiedrību kopumā, tā ir maza vērtīgāko cilvēku grupa, kura tiek uzskatīta par īpašāku nekā pārējie, līdz ar to, šī vērtīgāko cilvēku grupa, tiek aicināta pārvaldīt masas.

Moska un Pareto terminu „elite” ieviesa sociālajās, t.sk. politikas zinātnē, kas šo terminu jau saistīja ar valdīšanas eliti. 19. gadsimta beigās, Moska izteica domu, ka „visās sabiedrībās pastāv divas klases – klase, kura valda un klase, kuru valda”.³² Pirmā klase vienmēr ir skaitliski mazāka, un pilda visas politiskās funkcijas un monopolizē varu, kā arī, izmanto iespējas, ko sniedz šī vara, kamēr otra klase, kas skaitliski ir lielāka par valdošo klasi, tiek kontrolēta un vadīta no valdošās klases puses. Elite ir no „sabiedrības mazākuma klases izveidojusies cilvēku grupa, kurai ir līderu īpašības, spējas koordinēt un aizstāvēt sabiedrības,

²⁹ Diamond, L. (1999). *Developing Democracy. Toward Consolidation*, Washington: Johns Hopkins University Press, Ch.5, p. 163.

³⁰ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

³¹ Putnam, D. R. (1997). *The Comparative Study of Political Elites*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, Ch.1. Introduction, p.3. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

³² Turpat

(vai vismaz daļas no sabiedrības) intereses”³³. Pareto eliti uztver kā sabiedrības stiprāko, enerģiskāko un spējīgāko cilvēku kopumu. Spējas ir svarīgs nosacījums iekļūšanai elitē.³⁴

Elites aktivitātes ir nozīmīgas demokratizācijas procesos – tās palīdz sašķobīt autoritārā režīma pastāvēšanu un stiprina demokratizācijas trešā viļņa attīstību. Elites aktivitātes nav tikai demokrātijas produkti, bet tās var būt tiešs demokratizācijas procesu veicinātājs, ja kāds no elites mērķiem ir demokrātijas attīstība.³⁵ Sabiedrības vērtības, uzticēšanās viens otram, ir svarīgi komponenti demokrātijai, bet lielākoties tieši tiekšanās pēc individuālās brīvības ir svarīgi nosacījumi demokrātijas attīstībai un veiksmīgai tās izveidošanai. Sabiedrības pārvaldes funkcija, ir viens no elites galvenajiem uzdevumiem. Post - modernistu tiekšanās pēc brīvības, atspoguļojas būtiskās demokrātijas procedūrās un likumos, un instinktu pārākumā pār demokrātiju.³⁶

Politiskā kultūra un demokrātiska sabiedrība ir cieši saistīti jēdzieni, jo, lai novērtētu iedzīvotāju politisko kultūru, kā viens no galvenajiem kritērijiem, ko izmanto Vihalems, Lauristine un Tallo, ir konkrētās valsts demokratizācijas līmenis. Demokrātisku politisku kultūru visi trīs autori raksturo ar šādām funkcijām:

- Politiskā plurālisma nodrošināšana;
- Tolerance starp cilvēkiem, kopienām, idejām un to attīstību, iekļaujot arī pretrunīgas intereses un viedokļus, kas izskanējuši bez augstprātības;
- Vairākuma gatavība piedalīties politiskajos procesos;
- Uzticība politisko institūcijām un to likumībai;
- Stingri noteikumi un paražas attiecībās starp politiskajiem aktieriem, piemēram, politiskās saderības iespējamību un vēlamību, saistot to ar ticību konfliktu tiesiskiem un demokrātiskiem atrisinājumiem;
- Politiskā un starppersonu uzticēšanās.³⁷

³³ Putnam, D. R.(1997). *The Comparative Study of Political Elites*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, Ch.1. Introduction, p.4.

³⁴ Rušmane, K. (2012). Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas. Latvijas Universitāte, Sociālo zinātņu fakultāte, Politikas zinātnes nodaļa.

³⁵ Inglehart, Ronald & Welzel, C. (2005) *Modernisation. Cultural Change and Democracy*, Cambridge University Press, Chapter 11, p.257. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

³⁶ Inglehart, R. & Welzel, C. (2005). *Modernisation. Cultural Change and Democracy*, Cambridge University Press, Chapter 11, p.261. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

³⁷ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

Darba gaitā tika apkopotas dažādu autoru izstrādātās pētniecības metodes un sniegtie jēdziena skaidrojumi par to, kas ir demokrātiska politiskā kultūra. Apkopojot demokrātiskās politiskās kultūras jēdziena skaidrojumus, var secināt, ka jēdziens sevī ietver – tolerance, līdzdalība, savstarpējā uzticēšanās un uzticēšanās politiskajām institūcijām, kā arī plurālisms.

Turpmāk maģistra darbā, darba iepazīsies ar dažādu autoru izstrādātiem teorētiskām norādēm par to, kas ir politiskā kultūra totalitārā režīmā un ar ko tā atšķiras no politiskās kultūras demokrātijā. Jo Latvija, Lietuva un Igaunija ir bijušās Padomju Savienības valstis, kuras ir piedzīvojušas arī totalitāro režīmu.

2.2. Politiskā kultūra totalitārā sabiedrībā

Iepriekšējā nodaļā tika skaidrota politiskā kultūra demokrātiskā sabiedrībā un tajā tika apkopotas tās galvenās vērtības. Kā vienu no demokrātiskas sabiedrības politiskās kultūras vērtībām atzīmējot uzticēšanos politiskajām institūcijām. Domājot par totalitāras sabiedrības politiskās kultūras vērtībām, darba autore vēlas uzsvērt būtiskāko atšķirību vērtībās starp politisko kultūru demokrātiskā un totalitārā sabiedrībā - iepriekš minēto uzticēšanos politiskajām institūcijām - to skaidrojot tādējādi, ka totalitārs politiskais režīms ir spējīgs pastāvēt arī bez sabiedrības uzticēšanās politiskajām institūcijām, turpretī demokrātisks režīms, zaudējot sabiedrības uzticēšanos, būs pakļauts sabrukšanai.

Pētnieki politiskās kultūras pētniecībai totalitārā režīmā, ir pievērsuši atsevišķu vērību, analizējot konkrētā režīma ietekmi uz sabiedrību un tās vērtībām, kā arī uz sociāli ekonomisku un politisku procesu norisi. Tādējādi ļaujot izprast būtiskākās atšķirības, divos darba autores apskatītajos politiskajos režīmos.

Politisko kultūru Padomju sabiedrībā P.Vihalems, M.Lauristine un I.Tallo raksturo ar šādām pazīmēm:

- Mītiska un rituāla uzvedība, kas nav balstīta uz racionāliem argumentiem un loģiskām debatēm;
- Ideālu izmantošana, pozitīvais normatīvisms;
- Slēgta sabiedrība un nav tolerances pret citām idejām un vērtībām;
- Oficiālu un neoficiālu iespēju, novērtējumu un uzvedības atdalīšana;
- Tā saucamā Orvela dubultā domāšana un dubultā uzvedība, kas izteikti raksturo ne-krievu daļu PSRS.

- Indivīda dubultā personība, kas bija izplatīta Krievijas lielākajās pilsētās, īpaši starp izglītotiem cilvēkiem;
- Paternālisms (*paternalism*), kas vērsts no augšas uz leju.³⁸

Pēc autores domām, visu trīs igauņu autoru P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo definētās totalitārās sabiedrības pazīmes, spilgti raksturo Padomju Savienību, līdz ar to Latvijas, Lietuvas un Igaunijas sabiedrību tajā laikā. Kā visspilgtākās pazīmes, kas raksturo totalitārās sabiedrības politisko kultūru, ir – mītiska un rituāla uzvedība, ideālu izmantošana un slēgta sabiedrība, kurai nebija tolerances pret citām idejām un vērtībām. Šīs trīs pazīmes uzreiz var minēt kā piemērus no tā laika sabiedrības un politiskās kultūras. Lai labāk saprastu pārējās pazīmes, ir vajadzīga dziļāka šo pazīmju izpēte.³⁹

Neiedziļinoties totalitārās politiskās kultūras skaidrojumā, šķiet, ka visās komunisma valstīs politiskā kultūra bija vienota, taču Klaus fon Boime (*Klaus von Beyme*) norāda, ka totalitārā politiskā kultūrā bija vērojamas atšķirības, kā to pierāda K.Boimes Polijas totalitārās politiskās kultūras raksturojums: „Polijā nebija viena politiskā kultūra, bet gan trīs – partijas kultūra, baznīcas kultūra un „Vesternizētā” laicīgā kultūra (cieņa pret domas un reliģijas brīvību)”⁴⁰. Kas pierāda to, ka visās padomju bloka valstīs, komunistu kultūra nebija galvenā, kas dominēja sabiedrībā. Daudzās sociālisma valstīs attīstījās un dominēja gan *samizdat* (no krievu valodas tulkojot – pašizdevēji) un nacionālās subkultūras, kas nebija apmierināti ar pastāvošo režīmu un centās tam pretoties, tādā veidā pakļaujot sevi riskam, ciest no komunistu darbībām.⁴¹

Analizējot totalitāra režīma politiskās kultūras galvenajām iezīmes un salīdzinot tās ar totalitārās sabiedrības galvenajām vērtībām un raksturiezīmēm, ļauj izprast citādo procesu norisi. Tādējādi darba autore ir izpildījusi vienu no izvirzītajiem uzdevumiem - iepazīsies ar dažādu politisko procesu pētnieku skaidrojumiem un raksturojumiem par to, kas ir politiskā kultūra demokrātijā un totalitārisma, lai varētu analizēt un izprast Baltijas valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - politiskās kultūras attīstību, balstoties arī uz vēsturisko pieredzi no teorētiskiem aspektiem.

³⁸ Vihelemm, P., Lauristin, M. & Tallo, I. (1997). *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition*, Tartu University Press, p.199

³⁹ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁴⁰ Beyme, K. (1996). *Transition to Democracy in Eastern Europe*, Great Britain, The Ipswich Book Company Ltd., p.147. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁴¹ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

Nākamajā darba nodaļā, padziļināti pētīti jautājumi par politiskās kultūras attīstību jaunajās demokrātijās Centrālajā un Austrumeiropā, tostarp, Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, pēc Padomju Savienības sabrukuma, kad valstis uzsāka savu tālāko pilnveidošanos un virzību demokrātijas konsolidācijas procesu norises laikā.

3. POLITISKĀ KULTŪRA JAUNAJĀS DEMOKRĀTIJĀS CENTRĀLAJĀ UN AUSTRUMEIROPĀ

Sabrūkot komunistiskajam režīmam, jaunās demokrātijas Centrālajā un Austrumeiropā, tostarp, arī Latvija, Lietuva un Igaunija, bija lielu pārmaiņu priekšā dažādās jomās. Jaunās demokrātijas pārmaiņas gaidīja sociālā, ekonomiskā un politiskā jomā, bija jāveic arī demokrātijas nostiprināšana, kas ietvēra arī jaunas politiskās kultūras veidošanos. Pētnieku vidū domas mēdz dalīties, taču vairums uzskata, pēc komunisma sabrukuma, arī politiskās kultūras attīstībai ir bijusi nozīmīga loma demokrātijas konsolidācijas norisē.

Ar lielo pārmaiņu laiku, kas aizsākās 1989./1990. gadā, bija saistītas lielas cerības un gaidas, ka jaunā kārtība radīs gan lielāku labklājību un sociālo taisnīgumu, gan arī veidos jaunu politisko sistēmu, kas tobrīd, pēc autores domām, tika idealizētas. Daudzi cilvēki gaidīja ātrus uzlabojumus visās dzīves jomās. Tolaik izplatījās ļoti plašs demokrātijas jēdziena skaidrojums, kas ietvēra institūciju, procedūru veidošanu un liberālu pieeju par ekonomikas attīstību, sociālo taisnīgumu. Bet, kā izrādījās 1991. gadā, sistēmas maiņa nebija izpildījusi cerības aptuveni divām trešdaļām no Austrumeiropas un Centrāleiropas iedzīvotāju.⁴²

Tas zināmā mērā norāda uz to, ka pāreja no totalitāra režīma uz jaunu, demokrātisku režīmu, notika strauji, kam netika līdzīgu cilvēku apziņa, netika pieņemtas jaunās demokrātiskās vērtības. Tas jau norāda uz to, ka arī politiskā kultūra nevar attīstīties tik strauji. Cilvēki nebija sagatavoti tam, kā darbojās jaunās politiskās institūcijas, nebija sagatavoti dalībai politiskajos procesos, un cilvēkiem nebija skaidra politiskā orientācija. Kā arī, līdz ar demokrātisko principu iedzīvināšanu, parādījās daudzas lietas, problēmas, ar kurām iepriekš nebija nācies saskarties. Bez iepriekš pieminētā, liela problēma izrādījās tas, ka cilvēkiem bija jāpieņem gan citādi politiski uzskati, gan citu domas, viedokļi, kā arī citāda izturēšanās. Un jāapzinās, ka sabiedrības locekļi ir dažādi, jāpieņem citādu normu pastāvēšana sabiedrībā, kā arī – jāatrod demokrātiskas problēmu risināšanas iespējas.⁴³

Klauss Millers (*Klaus Müller*), savā darbā *Eastern Europe – transformations of political culture* pauž ideju, ka „pārveidot politisko kultūru, nozīmē rast jaunu likumību

⁴² Plasser, F. & Ulram, A. P. (2003). *Political Culture in Post – Communist Europe: Attitudes in New Democracies*. AshgatePub. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁴³ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

pastāvošai varai, kas sociālajā vidē ieviestu jaunus virzienus”⁴⁴. Ar to saprotot, ka simbolus un simbolu tradīcijas izmanto vidējā sabiedrība un sabiedrības grupas, lai tiktu galā ar neizbēgamajiem konfliktiem un krīzēm, kad notiek radikālas pārmaiņas, lai novērtētu pašreizējo situāciju attiecībā uz nākotnes iespējām un varētu organizēt aktīvu dalību sociālajās pārmaiņās. „Postkomunistisko valstu demokrātisko sistēmu vērtību ideāli veidojās režīma sagrāves – revolūciju – posmā no 1989. līdz 1992. gadam. (..) Demokrātija netop vienā naktī, un patiesai iekārtas maiņai vajadzīgs laiks”⁴⁵. Pārsniedzot vērtību modeļus, kultūras kodi ietver pragmatiskas instrukcijas, ekonomiskās un politiskās varas sadalei, kā arī attiecības starp varu un solidaritāti, un vienlīdzību un hierarhiju.⁴⁶ Attiecinot šo pieņēmumu uz Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīm, tāpat arī uz Latviju, Lietuvu un Igauniju – to spilgti pierāda lielās cerības un gaidas, režīmu maiņas laikā, kad lielais vairums Latvijas, Lietuvas un Igaunijas iedzīvotāju, jauno Latvijas, Lietuvas un Igaunijas tagadni un nākotni, iztēlojās, kā kādu no vecajām Rietumeiropas valstīm, līdz galam neapdomājot, cik realizējami tas būs, zinot tā brīža situāciju.⁴⁷

Pauls Blokkers (*Paul Blokker*) savā darbā "*Multiple democracies: political cultures and democratic variety in post-enlargement Europe*" runā par to, ka:

Pat tad, ja liela daļa no demokratizācijas pētījumiem koncentrējas galvenokārt uz formāli institucionalizācētu demokrātiju saistībā ar konstitūciju, regulārām vēlēšanām, partiju un tiesas sistēmas veidošanos, ir, plaši atzīts, ka kultūras jautājumus, tas ir, jautājumus par populāru demokrātisko institūciju leģitimitāti un normatīvajām saistībām pret sabiedrību un demokrātisku eliti, nevar izslēgt no kopējās analīzes. Attiecībā uz post-komunisma valstīm, formāla iestāžu veidošanās tika paveikta samērā ātri, bet atbilstošas politiskās kultūras rašanās, tiek uzskatīta par vairāk problemātisku.⁴⁸

Autori, Fricis Pleisers (*Fritz Plasser*) un Pīters A. Alrams (*Peter A. Ulram*), izvirza vairākus elementus, ar kuru palīdzību ir iespējams mērīt kādā un vai vispār valstī ir politiskā kultūra.⁴⁹ Apkopojot autoru izteiktos viedokļus, kuros izvirzīti politiskās kultūras elementi,

⁴⁴Kā kultūra veido post – komunisma pārmaiņas, Izgūts no: [http://www.emecon.eu/current-issue/debate/mueller/?sword_list\[0\]=political&sword_list\[1\]=culture](http://www.emecon.eu/current-issue/debate/mueller/?sword_list[0]=political&sword_list[1]=culture),

⁴⁵ Kārklīna, R., (2006). *Korupcija postkomunisma valstīs*, Valters un Rapa, p.114

⁴⁶ Kā kultūra veido post – komunisma pārmaiņas, Izgūts no: [http://www.emecon.eu/current-issue/debate/mueller/?sword_list\[0\]=political&sword_list\[1\]=culture](http://www.emecon.eu/current-issue/debate/mueller/?sword_list[0]=political&sword_list[1]=culture) Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁴⁷ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁴⁸ Blokker, Paul (2008) *Multiple democracies: political cultures and democratic variety in post-enlargement Europe*, University of Sussex, UK, Routledge, Taylor & Francis Group, p.163

⁴⁹ Plasser, F. & Ulram, A. P. (2003). *Political Culture in Post – Communist Europe: Attitudes in New Democracies*. AshgatePub. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības*

maģistra darba autore uzskata, ka līdz galam nav izstrādāti konkrēti modeļi vai pieņemti vienoti kritēriji, pēc kuriem vadīties un veikt politiskās kultūras mērījumu.⁵⁰

Apkopojot vairāku autoru: G.Almonds, S.Verba, R.Inglharts, L.Lipšics, K.Boime, F.Pleisers, P.A.Ulrams, u.c., izteiktos viedokļus par politisko kultūru, var izdalīt šādu elementus, pēc kuriem varētu raksturot vai mērīt politiskās kultūras situāciju valstī, tai skaitā arī jaunajās demokrātijās:

- Politiskā interese;
- Politiskā līdzdalība;
- Uzticība institūcijām;
- Apmierinātība ar demokrātiju un pastāvošo politisko sistēmu valstī;
- Demokrātijas apziņa;
- Izglītība;
- Problēmu risināšanas iespējas;
- Sociālais stāvoklis;
- Korupcija;
- Sieviešu pārstāvniecība;
- Sabiedriskais mantojums;
- Vērtību maiņa.⁵¹

Šajā nodaļā, *Politiskā kultūra jaunajās demokrātijās Centrālajā un Austrumeiropā*, maģistra darba autore apskatīja jauno demokrātiju kopīgo un reizēm arī atšķirīgo pieredzi ceļā uz demokrātijas sasniegšanu. Darba nodaļā par politisko kultūru demokrātijā, tika apskatīta demokrātijas konsolidācijas ietekme uz politiskās kultūras attīstību, uzmanību pievēršot V.Merkela demokrātijas konsolidācijas koncepta analīzes pieejai, aplūkojot to četros līmeņos. Līdz ar to darba autore var konkrētāk runāt par Centrālās un Austrumeiropas jauno demokrātiju un to politiskās kultūras attīstību, demokratizācijas un konsolidācijas procesu laikā. V.Merkels savā darbā *Against All Theories: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe*, balstoties uz savu izstrādāto demokratizācijas un konsolidācijas koncepta analīzes pieeju, ir apkopojis un aprakstījis Centrālās un Austrumeiropas valstu attīstības pakāpi.

atgūšanas. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁵⁰ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁵¹ Turpat

- Pirmajā līmenī - Konstitucionālā konsolidācija, V.Merkels visas Centrālās un Austrumeiropas valstis ir sadalījis četrās grupās.
 1. Pirmā valstu grupa - kā Austrumeiropas līderes uzsverot Igauniju un Slovēniju, kurām cieši tuvojas - Polija, Lietuva, Ungārija, Čehija, Slovākija un Horvātija. Pēc V.Merkela domām, šajās valstīs galvenās valstu politiskās institūcijas ir konsolidētas, līdz ar to valstis ir konsolidētas.
 2. Otrā valstu grupa - Latvija, Bulgārija un Rumānija. Pēc V.Merkela izstrādātās analīzes, šajās valstīs institūcijas vēl nav pilnībā konsolidētas.
 3. Trešā grupa - Maķedonija, Ukraina, Serbija un Bosnija un Hercegovina. Eksperti norāda uz vairākiem redzamiem trūkumiem, valstu konsolidācijas procesos un to norisē, līdz ar to trešās grupas valstis pēc V.Merkela domām ir ar nekonsolidētu demokrātiju.
 4. Ceturtā grupa - Albānija, Krievija un Moldova. Pēc V.Merkela domām, šajās valstīs demokrātiskās institūcijas joprojām ir tikai nedaudz konsolidētas. Šajā grupā tiek ieskaitīts arī Baltkrievijas gadījums, kuras demokratizācijai Aleksandrs Lukašenko ir uzlicis pilnīgu veto.⁵²
- Otrajā līmenī - Reprezentatīvā konsolidācija - valstu sadalījums pa grupām ir ļoti līdzīgs, ar dažiem izņēmumiem - Lietuva ir noslīdējusi uz otro valstu grupu, taču Rumānija turpretī iekļuvusi pirmajā valstu grupā. Albānija no ceturtās grupas reprezentatīvās konsolidācijas jomā pacēlusies uz otro līmeni, taču Latvija noslīdējusi uz trešo grupu.⁵³
- Trešajā līmenī - Uzvedības konsolidācija un veto aktieri - sadalījums pa valstu grupām ir atšķirīgāks.
 1. Pirmā valstu grupa - Slovēnija, Slovākija, Polija, Lietuva, Latvija, Ungārija, Igaunija, Čehija un Horvātija. Par šo valstu grupu V.Merkels ir teicis, ka nesaskata pazīmes, kas varētu kavēt demokratizācijas attīstību.
 2. Otrā valstu grupa - Rumānija, Maķedonija un Bulgārija. Pēc V.Merkela domām, šīm valstīm uzvedības konsolidācijas potenciāls ir krietni zemāks.
 3. Trešā valstu grupa - Serbija, Krievija, Bosnija un Hercegovina un Albānija. V.Merkels šo valstu uzvedības konsolidācijas un aktieru veto iespējas ir noraksturojis, sakot, ka demokratizācijas iespējas pastāv

⁵² Merkels, W. (2007.) *Against All Theories: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe*, Vol.3. No.1., Svibanj, p.4 - 5

⁵³ Turpat, p.5

izpildvaras vertikālēs, starp oligarhiem, vai arī starp organizētās noziedzības ciešajiem sakariem ar valdības mašīnērijām⁵⁴.

4. Ceturtā grupa - Ukraina un Moldova, kas tikai nedaudz atpaliek no trešās valstu grupas. Šajā grupā tiek ieskaitīts arī Baltkrievijas gadījums, kuras demokratizācijai Aleksandrs Lukašenko ir uzlicis pilnīgu veto.⁵⁵

- Ceturtajā līmenī - politiskās kultūras demokrātisku konsolidāciju – V.Merkels atkal norāda, ka starp Centrālās un Austrumeiropas valstīm pastāv būtiskas atšķirības, konsolidācijas un demokratizācijas procesu norisē. Valstu sadalījums grupās ir līdzīgs, kā pirmajā - Konstitucionālās konsolidācijas - līmenī. Taču autors īpaši norāda, ka pēc viņa domām, tieši Latvijā, Bulgārijā un Rumānijā pilsoniskā kultūra (*civic culture*) ir attīstījusies visvājāk. V.Merkels uzsver, ka Latvijā, Bulgārijā un Rumānijā vismazāk ir "pārliecināto demokrātu" (*strong democrats*), bet visvairāk - "vājie demokrāti" (*weak democrats*). Pēc v.Merkela iedalījuma, vēl sliktākā situācija novērojama tikai Krievijā, Moldovā un Bosnijā un Hercegovinā, kuras tiek dēvētas par pus autoritārām, līdz ar to arī šo valstu politiskā kultūra ir uzskatāma par pus autoritāru.⁵⁶

Pārejas procesu sarežģītību, bijušajās sociālisma valstīs, Centrālajā un Austrumeiropā, noteica tas, ka paralēli notika trīs procesi: modernas valsts rašanās, tirgus ekonomikas izveidošanās un demokrātiskas pārvaldes formu iedibināšana. Turklāt šādi procesi, Centrālajā un Austrumeiropā, notika ļoti īsā laika periodā – nepilnu desmit gadu laikā, bet parasti, šādi procesi norisinās pat gadu simteņu laikā.⁵⁷

"Laika periodā ap Apaļā galda sarunām un pirmajām brīvajām vēlēšanām Centrālajā un Austrumeiropā, Eiropas politiskie aktieri jau saprata, cik svarīgi ir jauno institūciju elastīgums."⁵⁸ Ar institūciju elastīgumu šajā gadījumā saprotot, institūciju spēju pielāgoties un mainīties, mainoties procesiem valstī un sabiedrībā. Tādējādi bija skaidrs, ka tuvākajā nākotnē veiktās izmaiņas, kas notiks ar izpildvaru, politiskajām partijām, likumdošanu un plašsaziņas līdzekļiem, pēc katrām politiskajām sarunām vai vēlēšanām būs apliecinājums tam, ka

⁵⁴ Mašīnērija - Iestāde, organizācija, arī politiska iekārta, kas darbojas precīzi pēc noteiktas programmas, noteikta plāna (parasti neievērojot mainīgus apstākļus, arī ar neiejūtīgu attieksmi pret cilvēkiem).

⁵⁵ Merckels, W. (2007). *Against All Theories: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe*, Vol.3. No.1., Svibanj, p.5

⁵⁶ Turpat, p.6

⁵⁷ Turpat, p.5-6

⁵⁸ Svetlozar, A. A., *Political Institutions and the Democratisation of post-communist Eastern Europe (1989-2000)*, Polsci papers: Comparing Transformations. The Institutional reform, p.40.

institucionāla izvēle, kas vienreiz veikta iepriekš, nav akmenī kalta. Līdz ar to jaunajām institūcijām, kas radās Centrālajā un Austrumeiropā bija jāiet līdzī laikiem un notikumiem, jāspēj rast risinājumus neskaitāmajām problēmām, ar ko nācās saskarties biežo pārmaiņu dēļ. Tas bija laiks, kad politiskajiem aktieriem nācās mācīties nonākt līdz kompromisiem, lai sasniegtu iepriekš izvirzīto mērķi - demokrātijas nostiprināšanu pēc komunisma sabrukuma.

Vēl viena no pārejas posma problēmām, ar ko var nākties saskarties indivīdam un valstij kopumā, ir sabiedrības fragmentācija, jo sen zināma patiesība, kas sevi apstiprinājusi neskaitāmas reizes - ne visi valsts iedzīvotāji vēlas pārmaiņas vai arī viņiem ir citādāks viedoklis par to, kā pārmaiņām būtu jānorit. Šāda viedokļu dalīšanās var novest pie bīstamas sabiedrības fragmentācijas - zemākā vai augstākā līmenī. Lai novērstu sabiedrības bīstamu fragmentāciju, ir nepieciešamas veidot tādu demokrātisku struktūru, kura pārvarētu barjeru starp valsti un pilsonisko sabiedrību, kas nosaka arī leģitimitāti valstī. Bieži vien politisko kultūru raksturo zemais pilsoniskās kultūras procents valstī, kuru bieži ietekmējuši vairāki aspekti.⁵⁹ Tie var būt sociālie apsvērumi un arī ekonomiskie, kā cilvēka paša vērtību sistēma.

Ir vairākas īpatnības, kas būtiski ietekmēja un joprojām ietekmē politiskās kultūras transformācijas procesus Centrālās un Austrumeiropas valstīs. Viens no tādiem bija jaunā pilsonības institūta veidošanās. Politiskā kultūra ir uzskatāma par priekšnosacījumu veiksmīgai demokrātijas attīstībai un konsolidācijai, jo tā ietver sevī pārlicību, uzskatus par politiskām normām, nosaka politiskās uzvedības normas, kā arī, to var uzskatīt par pamatu, politiskās darbības īstenošanai. Austrumeiropas un Centrāleiropas valstis ir uzskatāmas par līdzīgām, tādā aspektā, kā kopēja vēsturiskā pieredze un pārdzīvojums, totalitārā režīmā. Lielākā daļa šo valstu joprojām daudzās jomās attīstās salīdzinoši lēni visās jomās. Tas jāsaista arī par politiskās kultūras izpratni Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs, un, kā daudzviet pasaulē, arī šajās valstīs šis jēdziens nav līdz galam izprasts un reizēm pat šķiet, ka to necenšas izprast, it kā no tā baidītos.⁶⁰

⁵⁹ Putnam, R. D. (1993). *Tracing the Roots of the Civic Community, Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Chapter 5, p.150.

⁶⁰ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

4. POLITIKAS UN EKONOMIKAS ATTIECĪBAS

Iepriekš, viedojot darba teorētisko rāmi, tika apskatītas dažādu autoru paustās idejas, definējot to, kas tad ir politiskā kultūra, kā tā izpaužas demokrātijā un totalitārā sabiedrībā, kādas ir politiskās kultūras iezīmes jaunajās demokrātijās Centrālajā un Austrumeiropā. Tādējādi nonākot arī pie maģistra darba viena no būtiskajiem elementiem - vienojošā un skaidrojošā par triju Baltijas valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - vēsturisko pieredzi, ko tās ir piedzīvojušas mainoties laikiem un režīmiem.

Šajā teorētiskās daļas nodaļā, autore salīdzinās, kādas ir ekonomikas un politikas attiecības, kas ir ekonomiskā krīze, kāda ir tās ietekme uz sociālekonomiskiem un politiskiem procesiem valstīs. Apskatot arī to, cik līdzīgi, vai gluži pretēji - atšķirīgi, to pārdzīvoja Latvija, Lietuva un Igaunija. Apskatot arī to, kādas ir galvenās pārdomas un mācības par valstu turpmāku attīstību.

Attiecības starp ekonomikas un politikas veidošanās demokrātijā ir tāda, ka bieži tā tiek izprasta kā funkcionāla vienošanās⁶¹. Demokrātija pieprasa drošu mērķi ekonomikas veidošanā, kamēr pavērsiens pēc ekonomikas veidošanas pieprasa demokrātijas institūcijas. Tikmēr, kamēr funkcionālisti vēlas argumentēt sabiedrību viņu sistēma no savstarpēji saistīta un funkcionāla cenšas integrēt institūcijas, kuras vienmēr saglabā nepieciešamības pēc tiem. No tā ir saprotams, ka politiskās izmaiņas ir nepieciešamas pastāvēšanai, lai pielāgotos galvenajām ekonomiskajām izmaiņām.⁶²

Džozefs Marija Maravals (*José María Maravall*) norāda uz to, ka attiecības starp ekonomiku un politiku ir spēja parādīt iespējamo vienošanos. Šeit ir jārunā par šo divu sfēru attiecībām, kuras izpaužas konkrētā laikā un vietā, kā arī iespējamību, ka attiecības starp ekonomiku un politiku var palielināties. Attiecības starp ekonomiku un politiku ir visciešāk saistītas un tās ir nepārprotamas un nepārraujamās. D.Maravals gan norāda, ka ir jārunā cik lielā mērā, katra valsts atbalsta šo attiecību savstarpējo mijiedarbību un, kā arī to kā katra valsts uzskata, kam ir jāīsteno šo attiecību sadarbība un kas vēl varētu ietekmēt šīs attiecības un to attīstību.⁶³

⁶¹ Maravall, J. M. (1997). *Regimes Politics and Markets. Democratisation and Economic Change in Southern and Eastern Europe.* – Oxford University Press, p. 3.

⁶² Turpat

⁶³ Maravall, J. M. (1997). *Regimes Politics and Markets. Democratisation and Economic Change in Southern and Eastern Europe.* – Oxford University Press, 3.p.

Ekonomiskās krīzes gadījumā nozīmīga loma demokrātijas režīmos ir politiskajam līderim, protams, ne vienmēr ir redzamas izteiktas ekonomikas problēmas, taču ilgākā laika posmā, tas ir izteikti redzams, jo tieši politiskais līderis ir tas, kas vislielākajā mērā ietekmē ekonomisko situāciju valstī un visā demokrātijas režīmā. Lielā mērā ekonomikas lejupslīdi var vērot autoritārajā režīmā, kur ceļas nodokļi un ir stipri izteikt autoritārais līderis.⁶⁴

D.Maravals savā darbā *Regimes Politics and Markets. Democratisation and Economic Change in Southern and Eastern Europe* ir uzsvēris, ka:

Galvenokārt tieši autoritārie režīmi ir ietekmējuši demokratizācijas procesus. Autoratīvie režīmi ir veicinājuši iegāstus demokratizācijas sākumam un tam, kā dažādi procesi valstī un sabiedrībā ir norisinājušies. Politiskie līderi ietekmē demokrātijas procesus. (..) Politikai, ir nepieciešama politika, pat spēcīgs līderis vai autoritāra pārvalde ģenerē daudzus ietekmīgus ekonomiskos procesus un tie ir tieši bāzēti uz neizstrādātu koncepciju politikā. (..) Liela loma valsts pārvaldīšanā ir ekonomikai, jo pēc tā, kāda ir ekonomiskā situācija, ir iespējams pateikt to, kāda ir politiskā pārvalde, kā arī pretēji - pēc tā, kāda ir politiskā pārvalde, ir iespējams pateikt to, kāda ir ekonomiskā situācija valstī. Liela loma ir pārvaldei kā, iespējams, ir atrisināt ekonomiskās problēmas un cik lielā mērā valsts pārvaldītāji ir ieinteresēti, lai šī ekonomiskā situācija uzlabotos un cik lielā mērā vispār valsts iejaucas ekonomikas politikā. Daudzās Latīņamerikas un Austrumeiropas valstīs ir vērojama nepiemērota politisko režīmu izvēle un pārvaldes loma ekonomikas problēmu un demokratizācijas procesā.⁶⁵

4.1. Ekonomiskā krīze

Darba gaitā tika apskatīts jautājums, kas ir ekonomiskā krīze, kā tiek krīze skaidrota un definēta. Par krīzēm ir izkristalizējušās vairākas definīcijas, ar kurām darba autore iepazīnās. Krīze ir liels, neparedzams un negaidīts notikums, kuras dēļ cieš ne tikai valsts un organizācijas, bet arī iedzīvotāji, neatkarīgi no tā, kāda veida krīze tā ir.⁶⁶ Lai gan krīzes definīcijas ir dažādas, svarīgākais ir tas, ka jebkurā definīcijā, krīžu pētnieki ir ietvēruši līdzīgus elementus, kas atkārtojas - tie ir draudi, pārsteigums, kā arī īss lēmuma pieņemšanas laiks.

Darba autore, iepazīnās arī ar dažādiem krīžu veidiem, kas var ietekmēt valstis, organizācijas un iedzīvotājus - tehnoloģiskā krīze, dabiskā/vides/ekoloģiskā krīze, konfrontācijas krīze, psihopātiskā vai ļaunprātīgā (malevolence) krīze, organizācijas sliktas vadības krīze (organisational misdeeds) un Ekonomiskā krīze.⁶⁷

⁶⁴ Maravall, J. M. (1997). *Regimes Politics and Markets. Democratisation and Economic Change in Southern and Eastern Europe*. – Oxford University Press, p.28.

⁶⁵ Turpat, p.33 - 36.

⁶⁶ Reinholde, I., (2013). Publiskās administrācijas aktuālās problēmas, Lekcija 3 (18.02.2013.): Krīzes vadība [Lekciju piezīmes].

⁶⁷ Reinholde, I., (2013). Publiskās administrācijas aktuālās problēmas, Lekcija 3 (18.02.2013.): Krīzes vadība [Lekciju piezīmes].

Apskatot sešus dažādus krīžu tipus, autore nonāca pie secinājuma, ka krīze ir elements, kas sevī ietver - dabas, ekonomiskās un finanšu, kā arī valstu iekšpolitikas krīzes. Divdesmitpirmajā gadsimtā ik dienas, tuvākā vai tālākā redzamības lokā, nākas saskarties ar dažādām krīzēm. Taču, pēc autores domām, skaidrs ir viens - krīzes nedrīst vienādi klasificēt - ar jēdzienu krīze, šajā gadījumā saprotot, valsts vai starptautiska mēroga, globālu problēmu, kas ir spējīga ietekmēt valstu darbību un to nākotnes attīstību, lai sasniegtu mērķus. Maģistra darba nodaļā par *Politisko kultūru demokrātijā*, lai labāk izprastu demokrātijas konsolidācijas un politiskās kultūras savstarpējās attiecībās, autore izmantoja V.Merkela četru līmeņu - konstitucionālās konsolidācijas, reprezentatīvā konsolidācijas, uzvedības konsolidācijas un politiskās kultūras demokrātiska konsolidācija - analīzes modeli. Pētījumā par Centrālās un Austrumeiropas valstu demokratizācijas un konsolidācijas procesiem, noslēgumā V.Merkels atzīmē⁶⁸, ka visu četru līmeņu mijiedarbība savā starpā ir noteicošā, jo tikai tad kad pirmie trīs līmeņi - konstitucionālās konsolidācijas, reprezentatīvā konsolidācijas, uzvedības konsolidācijas - ir pilnīgi konsolidēti, no tiem nāk izšķirošs efekts, lai par pilnīgi konsolidētu varētu uzskatīt arī ceturto līmeni - politiskās kultūras demokrātisko konsolidāciju. Taču arī ceturtajam - politiskās kultūras demokrātiskai konsolidācijai - ir noteicoša loma kopējā mijiedarbības procesā, jo no konsolidētas politiskās kultūras var nākt imunizējoši efekti, kas veic stabilizējošas darbības pirmajos trīs līmeņos. V.Merkels uzsver, ka gadījumos, kad ceturtais līmenis nav pilnībā konsolidēts valstī, tas var mazināt stabilitāti arī pirmajos trīs līmeņos. Nestabilitātes iemesli pirmajos trīs līmeņos var izpausties kā dažādas ārējās krīzes, piemēram, ekonomiskā krīze. Līdz ar to maģistra darba autore ar V.Merkela skaidrojumu par līmeņu savstarpējo mijiedarbību, vēlas uzsvērt un norādīt arī uz sava darba *Politiskā kultūra Baltijas valstīs pirms un pēc ekonomiskās krīzes* teorijas daļā aprakstīto divu galveno jēdzienu - politiskās kultūras un ekonomiskās krīzes -savstarpējo mijiedarbību⁶⁹. Tādējādi norādot uz politiskās kultūras un ekonomiskās krīzes attiecībām Baltijas valstīs, ko darba autore pētīs maģistra darba pētnieciskajā daļā.

Maģistra darbā, pētot politiskās kultūras attīstību Baltijas valstīs, par pētījuma laika rāmi izvēlējās laika posmu pirms ekonomiskās krīzes (no 2002. gada līdz 2008. gadam) un pēc ekonomiskās krīzes (no 2011. gada). Ekonomiskā krīze, ko piedzīvoja visa pasaule 2008.-2009. gadā ir plaši apskatījuši dažādi pētnieki dažādās jomās, meklējot cēloņus un iemeslus,

⁶⁸ Merkels, W. (2007). *Against All Theories: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe*, Vol.3. No.1., Svibanj, p.4 - 5

⁶⁹ Turpat, p.4 - 5

kā arī pētot, kā 2008.-2009. gada ekonomiskā krīze ir ietekmējusi dažādus procesus valstīs un individuāli un globāli kopumā.

2008. – 2009. gadā pasaulē norisinājās lielākā ekonomiskā krīze kopš otrā pasaules kara, kas skāra visas pasaules valstis. Krīzes rezultātā pasaules kopējais iekšzemes kopprodukts (IKP) samazinājās par 0,6 procentiem, un sakarā ar to, ka krīzes cēloņi meklējami attīstītajās valstīs, šo valstu IKP saruka par 3,2 procentiem, savukārt attīstības valstu iekšzemes kopprodukts (turpmāk tekstā IKP) pieaugums samazinājās līdz 2,4 procentiem. Ekonomiskās krīzes ilgums ir pētīts un tas nosakāms tikai apmēram, jo krīzes izpausmes un intensitāte mēdz būt dažādas.⁷⁰

Ekonomiskā krīze izteikti padziļinājās 2008. gada septembrī, taču izteikts krīzes uzliesmojums bija jūtams jau 2008. gada beigās - oktobrī - pēc *Lehman Brothers* sabrukuma finanšu satricinājums pārauga pasaules ekonomiskajā un finansiālajā krīzē. *Lehman Brothers* finanšu satricinājums pārņēma visu pasauli - tā bija krīzes izraisīta situācija - ieērojamākā ekonomikas lejupslīde, ar kuru pasaulei nebija nācies saskarties kopš Lielās depresijas, kas aizsākās Amerikas Savienotajās valstīs 1929. gada oktobrī un tiek uzskatīta par smagāko ekonomisko krīzi pasaulē.

Sākoties ekonomiskajai krīzei 2008. gada oktobrī, tika plaši uzskatīts, ka starptautiskā finanšu sistēma ir tuvu sabrukumam, un, lai to novērstu, valdībām nācās ātri reaģēt, ieguldot kapitālu bankās, kas bija par daļēju nacionalizāciju no attiecīgajām iestādēm. Taču vienlaicīgi, valdība sniedza garantijas arī banku aizdevumiem, lai varētu mēģināt atjaunināt starpbanku tirgus darbību, tādējādi uzņemoties atbildību par atbilstošu vērtību apšaubāmiem finanšu aktīviem. Ekonomiskās krīzes dēļ valstīm nācās veikt fiskālās un institucionālās reformas. Krīzes radītās problēmas un pārmaiņas jūtamas joprojām - Eiropas Savienības dalībvalstīs un visa eirozona vēl arvien cīnās ar krīzes sekām.⁷¹

Andrejs Nikolajevs par 2008.-2009. gada ekonomiskās krīzes radītajām izmaiņām Baltijas valstīs:

Pasaules ekonomiskā un finanšu krīze skāra gandrīz visas ES valstis, taču lielākajā to daļā krīzes sekas nebija traģiskas. 2009. gadā IKP samazinājums ES-15 valstīs sastādīja 4,3 procentus, dažās valstīs IKP kritums bija vēl mazāks. Taču situācija Latvijā, Lietuvā un Igaunijā būtiski atšķīrās no situācijas lielākajā daļā ES valstu. IKP kritums Latvijā 2009. gadā bija par 18 procentiem, bet kopējais IKP samazinājums krīzes periodā sastādīja apmēram 22 procentus. Situācija Lietuvā un Igaunijā nebija daudz labāka. Garāks bija arī depresijas periods.⁷²

Nikolajevs savā 2011. gada reģionālajā ziņojumā "*Economic Crisis In Baltic States: Why Is Latvia the Leader in GDP Decline?*" runā par to, ka:

⁷⁰Ekonomiskās situācijas raksturojums un attīstības prognozes, Izgūts no www.mk.gov.lv/doc/2005/FMpamatn_1pielik_140610.747.doc, (Latvijas Republikas Ministru kabineta oficiālā mājas lapā).

⁷¹ Evans, T. (2011). *Crisis - Causes, Prospects and Alternatives*, International Journal of Labour Research, Vol. 3, Issue 1, International labour office, Geneva, p.99

⁷² Nikolajevs, A. (2011). *Economic Crisis in Baltic States: Why is Latvia the Leader in GDP Decline?*, p.29-32.

tik strauju IKP kritumu Baltijas valstīs izraisīja vairāki iekšēji iemesli, pirmkārt, ekonomikas pārkāršana laika posmā no 2000. gada līdz 2007. gadam. Iekšējās krīzes, ko izraisīja ekonomikas pārkāršana, perioda sakritība ar pasaules ekonomikas un finansiālo krīzi noveda pie sava veida „rezonanses efekta”, kas rezultātā arī izraisīja tik strauju IKP samazinājumu šajās valstīs. Analizējot iekšējo un ārējo faktoru ietekmi, var secināt, ka iekšējo faktoru loma bija dominējoša. Krass IKP kritums un straujš bezdarba līmeņa pieaugums faktiski atgriezta Latvijas ekonomiku vairākus gadus atpakaļ, un, pēc autora domām, labvēlīgu apstākļu ietekmē, Latvija spēs atgriezties 2007. gada līmenī ne agrāk kā pēc pieciem līdz sešiem gadiem.⁷³

Maģistra darba autore, iepazīstoties ar dažādiem pētījumiem un analītiskiem materiāliem par 2008.-2009. gada ekonomisko krīzi un tās radīto ietekmi uz Baltijas valstu turpmāko rīcību un attīstību, nonāca pie secinājuma, ka darbības scenāriji bijī līdzīgi visās trijās valstīs, bet tā kā valstu rīcība ekonomiskajos jautājumos atšķīrās jau pirms krīzes, tad arī krīzes un pēc krīzes laikā šie darbības scenāriji tomēr atšķīrās. Pēc Baltija Latvijas, Lietuvas un Igaunijas pievienošanās ES 2004. gada maijā, visās trīs valstīs sekoja liels ārvalstu kapitāla pieplūdums, kam sekoja ļoti strauja un pārmērīga budžeta sviru virzīšanās uz augšu privātajā sektorā, kā rezultātā izveidojās, tā dēvētais - nekustamā īpašuma burbulis. Konkrētā procesu sraujā augšupeja, Baltijas valstīs radīja pārmērīgu optimismu par ienākumiem nākotnē, banku konkurenci par tirgus daļām, kā arī izteiktu domu par banku nostāju - vēlmi uzņemties augstu risku globāli. Līdz ar to izveidojās Latvijai, Lietuvai un Igaunijai, bīstama situācija - kredītu attiecība pret IKP pieauga līdz līmenim, kas ir salīdzināms ar līmeni tajās valstīs, kas ir uzskatāmas par attīstītākajām tirgus ekonomikām.⁷⁴

2008.-2009. gada ekonomiskās krīzes dēļ ar kuru nācās saskarties visai pasaulei, kā jau ar jebkuru krīzi, to raksturoja tas, ka tā bija vairāk vai mazāk neparedzēts un negaidīts notikums, tie bija draudī dažādām jomām globālā un valstiskā līmenī un to raksturoja īss lēmuma pieņemšanas laiks. Kā izklūt no ekonomiskās krīzes, valstīm bija dažādas pieejas, taču joprojām ekonomikas un politikas pētnieki raksta par to, ka Baltijas valstis bija un ir veiksmes stāsts un pamācība citām valstīm, kā rīkoties, lai veiksmīgi izietu no ekonomiskās krīzes.⁷⁵ Pārkarsētās ekonomikas izraisītās ekonomiskās krīzes dēļ, Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, valstīm nācās veikt fiskālās un institucionālās reformas, kā arī veikt krasas darbības, kuras tanī brīdī vairums Baltijas valstu sabiedrības nespēja uztvert par pareizām un atbalstīt tās. Šādu Baltijas valstu sabiedrības reakciju uz valdību darbībām, lai izietu no ekonomiskās krīzes, var skaidrot ar to, ka ekonomiskās krīzes dēļ daudzi zaudēja darbu, tika krasi

⁷³ Nikolajevs, A. (2011). *Economic Crisis in Baltic States: Why is Latvia the Leader in GDP Decline?*, p.29-32

⁷⁴ Swedbank Analysis, *Hazy inflation trends in the Baltic countries: it's time to get lucid*, 2011. gada 14. jūnijs, p.2, Izgūts no: https://www.swedbank.lv/files/analitiskie_materiali/swedbank_petijums/Swedbank_Analysis_2011_06_EN.pdf

⁷⁵ Dombrovskis, V. & Oslunds, A. (2010, latviešu valodā, 2012). *Kā Latvija pārvarēja finanšu krīzi?*, Ekonomistu apvienība, p.197, 200-201.

samazinātas algas - tādējādi ietekmējot iepriekš pierasto iekšējās un ārējās tirdzniecības un rociņas līmenī sabiedrībā, kā arī to var skaidrot ar to, ka sabiedrību parasti raksturo gausa un negatīva attieksme vispārīgi uz pārmaiņām dažādās jomās.

Eiropas Centrālās bankas Ekonomikas ģenerāldirektorāta ģenerāldirektora vietnieks Hanss Joahims Klekerss (*Hans-Joachim Klöckers*) konferencē "Tautsaimniecības pārveide valsts parāda krīzē - vai Baltijas pieredze var noderēt citiem?" par Baltijas valsti - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas, rīcību ceļā uz izeju no 2008.-2009. gada ekonomiskās krīzes, norādīja, ka:

(..) gan Baltijas valstis, gan vairākas eiro zonas valstis krīzes laikā piedzīvoja V veida iekšzemes kopprodukta līknes attīstību, taču Baltijas valstīs kritums bija straujš, kam sekoja izaugsme, savukārt atsevišķās Eiropas valstīs, piemēram, Portugālē un Grieķijā, recesija ieilgusi. H.J.Klekerss šādas atšķirības saistīja ar Baltijas valstu rīcības ātrumu un elastīgumu darbaspēka atalgojuma jomā. Piemēram, Latvijā bija nozīmīgs algu samazinājums valsts sektorā, bet nevar ignorēt arī atalgojuma samazināšanu privātajā sektorā. Algu samazināšana pozitīvi ietekmēja valstu konkurētspēju.⁷⁶

H.Klekersa izteiktie apgalvojumi, par to, cik nozīmīgs Latvijas ekonomikas atveseļošanās procesam bija algu samazinājums valsts sektorā, kā arī atalgojuma samazināšana privātajā sektorā, protams, ir uzskatāms par veiksmīgu gājieni, vai varētu pat teikt par parauggājieni, balstoties uz ekonomikas teorijas pamatprincipiem. Šādu pieeju izmantoja arī Lietuvas valdība, lai valsts atveseļotos pēc ekonomiskās krīzes, taču gan Latvijas, gan Lietuvas iedzīvotājos, algu samazināšana izraisīja dziļu sašutumu, sava veida paniku, jo ekonomiskā krīze jau bija radījusi nestabilitātes sajūtu, daudziem nācās zaudēt savas darba vietas, uzņēmumi bankrotēja, līdz ar to vēl krasais algu samazinājums sabiedrības kopējo neapmierinātību tikai pastiprināja. Lai arī Latvijas un Lietuvas strādājošo algas nav vienādā līmenī, tomēr pirms ekonomiskās krīzes abu valstu iedzīvotāji bija pieraduši pie lielākas rīcības, daudzos gadījumos arī pie nepārdomātas un neatbildīgas šķiešanās ar saviem iztikas līdzekļiem, dzīvojot pāri savām patiesajām iespējām. Turpretī Igaunijā, tikai nedaudzi uzņēmumi nolēma samazināt strādājošo darba algas.

Andris Vilks⁷⁷ 2009. gada oktobrī, rakstā *Baltijas valstu ekonomikā pamanāmi pirmie pozitīvie signāli*, bija izteicis savu redzējumu uz Baltijas valstu turpmākajām attīstības iespējām, lai uzlabotu ekonomisko situāciju:

lai atgūtu konkurētspēju, ir konsekventi jāturpina izvēlētais iekšējās devalvācijas ceļš, turpinot „griezti” algas un cenas. Atslēga uz ekonomikas atkopšanos, īpaši Latvijai un Lietuvai, ir valsts finanšu

⁷⁶Latvijas Bankas konference, Izgūts no: <http://www.bank.lv/par-latvijas-banku/latvijas-bankas-konferences/konference-tautsaimniecibas-parveide-valsts-parada-krize-vai-baltijas-pieredze-var-noderet-citiem/8287?pop=1&tmpl=component>.

⁷⁷ Andris Vilks - kopš 03.11.2010. ir LR finanšu ministrs, 2009.gada oktobrī Andris Vilks bija SEB bankas galvenais ekonomists.

stabilizēšana. Straujās pārmaiņas ir mazinājušas nesabalansētību ekonomikās. Valdības būs spiestas turpināt īstenot skarbus, nepopulārus izdevumu optimizēšanas pasākumus⁷⁸. Apskatot Igaunijas gadījumu, Vilks savā rakstā arī norādīja uz to, ka (2009. gada oktobrī) Igaunija atradās optoimistiskākā situācijā.

Analizējot Baltijas valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - veiktos pasākumus, veicinot ekonomikas attīstību, daudzi ekonomikas pētnieki norāda uz to, ka visu trīs Baltijas valstu paveiktais ir uzskatāms par labu piemēru arī citām valstīm, kuras bija nonākušas līdzīgā situācijā, ekonomiskās krīzes dēļ. Finanšu stabilizēšana, izdevumu optimizēšanas pasākumi, kā arī iekšējais devalvācijas ceļš ir pasākumu kopums, kas ļāvis Baltijas valstīm lielā mērā sasniegt pirms krīzes rezultātus vai varbūt pat labākus rādītājus, ko novērtē arī citu valstu uzņēmēji, kuri jau 2012. gadā Baltijas valstīs - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - saskatīja biznesa un sadarbības iespējas.

Tas ir ļoti labs sasniegums, ka 2012. gadā 90 procenti aptaujāto vācu uzņēmēju Baltijas valstīs novērtē sava uzņēmuma ekonomisko situāciju kā labu vai apmierinošu (...). Baltijas valstis ir pilnībā atstājušas krīzi aiz muguras un piedāvā Vācijas uzņēmējiem labas iespējas investīciju izvietojšanai, būdamas interesantas gan kā noieta tirgi, gan vēl jo vairāk kā piegādātājas⁷⁹,

tā par Baltijas valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas atvēršanos pēc 2008.-2009. gada ekonomiskās krīzes izteicās Vācijas-Baltijas Tirdzniecības kameras Latvijā, Lietuvā un Igaunijā (AHK)⁸⁰ prezidents Tomass Šēllopfis (*Thomas Schöllkopf*).

Par Baltijas valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - veiksmīgo izeju no 2008.-2009. gada ekonomiskās krīzes, savā grāmatā "*Kā Latvijas pārvarēja finanšu krīzi*" rakstījuši arī Anderss Oslunds (*Anders Åslund*)⁸¹ un Valdis Dombrovskis⁸²:

Vissvarīgākais punkts ir ātra un izlēmīga pretkrīzes programmas īstenošana. Latvijai un pārējām Baltijas valstīm tas izdevās. Reformu valdība strauji sāka reformas, nepārprotami apliecinot sabiedrībai, ka paradigma ir mainījusies, un tādējādi ieguva cilvēku uzticību. Politiskā ziņā palīdzēja arī tas, ka pretkrīzes pasākumi vismagākie bija tieši sākumposmā. Rezultātā izdevās ātri pārvarēt ekonomikas zemāko punktu, un tas raisīja pārliecību par turpmāko veiksmi. Labāk rīkoties strauji un varbūt arī nedaudz kļūdīties, nekā darīt visu nevainojami, bet pārāk vēlu. (...) Krīzes dēļ visas valstis bijušas spiestas samazināt savu publisko sektoru un uzlabot jau iepriekš veiksmīgi funkcionējošas ekonomiskās sistēmas, tādējādi padarot tā vēl konkurētspējīgākas. Vairāku iemeslu dēļ Latvija un pārējās Baltijas valstis izceļas citu vidū. Tās rīkojās nekavēdamās un ļoti agri veica apjomīgas izmaiņas. Šīs alstis nolēma samazināt savus pārmērīgos tēriņus, nevis paaugstināt nodokļus. Taupības

⁷⁸ Vilks, A. (2009). *Baltijas valstu ekonomikā pamanāmi pirmie pozitīvie signāli*, Izgūts no: <http://www.bna.lv/site/?id=38610>

⁷⁹ Vācu uzņēmēji Baltijas valstīs – joprojām optimistiski noskaņoti. Izgūts no: <http://www.ahk-balt.org/lv/zinas/aktualas-zinas/single-view/artikel/vacu-uznemeji-baltijas-valstis-joprojam-optimistiski-noskanoti/?cHash=a91b2704565ee4ed9efa2f709d63d391>

⁸⁰ Vācijas-Baltijas Tirdzniecības kamera ir daļa no globālā Vācijas Ārējo tirdzniecības kameru tīkla un reģiona vienīgā starptautiskā tirdzniecības kamera aptuveni ar 390 biedriem trijās Baltijas valstīs.

⁸¹ Anderss Oslunds - zviedru ekonomists ar izteiktu interesi par ekonomikas pāreju no centralizēti plānotas uz tirgus ekonomiku.

⁸² Valdis Dombrovskis - Valdis Dombrovskis ir latviešu fiziķis, ekonomists un politiķis. Bijis Saeimas deputāts, finanšu ministrs, Latvijas Ministru prezidents, kā arī Eiropas Parlamenta deputāts. Pārstāv partiju "Vienotība".

režīms tika izmantots, lai ieviestu plašas strukturālas reformas, un ļoti iespējams, ka tās veicinās ekonomisko izaugsmi. Nevienā no šīm valstīm iekšzemes kopprodukta samazināšana neilga vairāk kā divus gadus. 2011. gadā trīs Baltijas valstis piedzīvoja straujāko ekonomikas izaugsmi visā Eiropā.⁸³

A.Oslunds un V.Dombrovskis savā grāmatā uzsver Latvijas, Lietuvas un Igaunijas veiksmes stāstu, tāpat kā iepriekš darba autores pieminētais H.J.Klekerss. Visi trīs autori runā par veiksmīgo izeju no krīzes, īstenojot ātru un dažādām reformām piepildītu pretkrīzes programmu. Pēc maģistra darba autores domām, protams, iepriekš minēto autoru domām var izteikt kritiku un Baltijas valstīs veiktajās reformās var mēģināt saskatīt neprecizitātes iezīmes un kļūdas. Taču skaidrs ir viens, ka, kā jau jebkurā krīzes situācijā, galvenais ir ātra un pārdomāta rīcība. 2008.-2009. gada ekonomiskās krīzes gadījumā, rīcība bija, tagad vairāki pētnieki un eksperti ir arī izteikuši kritiku veiktajai pretkrīzes programmai. Kritika ir veselīga lieta, galvenais, lai tā būtu pamatota un no tās varētu mācīties, lai citās vai līdzīgās situācijās, spētu pieņemt labākos lēmumus un veiksmīgi rīkotos.

Šajā darba nodaļā tika apskatīts, kādas ir ekonomikas un politikas attiecības demokrātijā un kā autoratīvie režīmi ir ietekmējuši demokratizācijas procesus. Vispārējais izpratnei tika apskatīta krīze, tās definīcija un raksturojošie elementi. Tālāk iepazīstoties ar dažādu pētnieku un ekspertu izteikumiem un pieņēmumiem par to, kas ir ekonomiskā krīze un kāda ir tās ietekme uz sociālekonomiskiem un politiskiem procesiem valstī individuāli - Latvijā, Lietuvā vai Igaunijā – vai visā reģionā – Baltijā – kopumā. Darba autore iepazīs ar to, cik līdzīgus, vai gluži pretēji – atšķirīgus pasākumus veica Latvija, Lietuva un Igaunija, lai atveseļotu no ekonomiskās krīzes. Kā arī nonākot pie galvenā secinājuma par Baltijas valstu veiksmes stāstu - "politikas reformu galvenais mērķis ir atjaunot uzticēšanos valstij, un to veicina strauja, apņēmīga un konsekventa rīcība. Latvijai, Lietuvai un Igaunijai tas izdevās".⁸⁴

⁸³ Dombrovskis, V. & Oslunds, A. (2010, latviešu valodā, 2012). *Kā Latvija pārvarēja finanšu krīzi?*, Ekonomistu apvienība, p.197, 200-201.

⁸⁴ Nikolajevs, A. (2011). *Economic Crisis in Baltic States: Why is Latvia the Leader in GDP Decline?*, p.198

5. P.VIHALEMA, M.LAURISTINES UN I.TALLO IZSTRĀDĀTIE POLITISKĀS KULTŪRAS ATTĪSTĪBAS POSMI

Maģistra darba autore, uzsākot darba pētniecisko daļu, vēlas uzsvērt to, cik lielu ieguldījumu politiskās kultūras pētniecības jomā ir snieguši visi trīs igauņu pētnieki – P.Vihalems, M.Lauristine un I.Tallo – kuri, jau pēc Padomju Savienības sabrukuma, sāka pievērst uzmanību tam, kā politiskās kultūras veidošanās un attīstības procesi norisinājās post – komunisma valstīs, tām uzsākot ceļu uz demokrātisku režīmu. Par lielāko pienesumu politiskās kultūras pētniecības jomā post – komunismā valstīs, var uzskatīt P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādāto politiskās kultūras pētniecības metodi.

Iepriekšējās nodaļās darba autore iepazinās ar dažādiem politiskās kultūras jēdziena skaidrojumiem un definīcijām, uzmanību veltot arī tam, ko politiskā kultūra kā koncepts sevī ietver. Akcentējot politiskās kultūras konceptu, darba autore vēlas iezīmēt P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo atziņu, ka „politiskās kultūras konceptam ir diezgan nenotverams raksturs”⁸⁵. Kā konceptam, politiskā kultūra ir divas dabas: pirmkārt, tas izsaka kaut ko visai stabili: normas un vērtības, kas pārejas posmā bieži vien tiek pārnestas līdzīgi uz jauno sabiedrību. Otrkārt, politiskā kultūra nav nekas nemaināms, var pat apgalvot, ka tā ir vēl maināmāka, kā parasti tiek uzskatīta.⁸⁶

P.Vihalems, M.Lauristine un I.Tallo politiskās kultūras pētniecības metodi izstrādāja analizējot Igaunijas un nedaudz arī pārējo Centrālās un Austrumeiropas valstu procesu norisi, sākot jau no 1988. gada, pirms Padomju Savienības pilnīga sabrukuma un arī pēc savienības sabrukuma. Līdz ar to, novērojot pārmaiņu periodu konkrētajās valstīs, igauņu pētnieki izdalīja trīs politiskās kultūras attīstības posmus:

1. mitoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms;
2. ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms;
3. kritiski racionālās politiskās kultūras attīstības posms.⁸⁷

⁸⁵ Vihelemm, P., Lauristin, M. & Tallo, I. (1997). *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition*, Tartu University Press, p.199. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁸⁶ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁸⁷ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

Mitoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms - dominēja periodā no 1988. līdz 1990. gadam (pēc P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo traktējuma), ko raksturo masu pārvietošanās un cilvēku apvienošanās kopīgiem mērķiem. Emocionalitāte, nevis racionāla apspriešanās, bija tas, kas ļāva vienam miljonam cilvēku pretoties vienai no pasaules lielākajām varām. Raksturīgās formas politiskajai aktivitātei šajā laika posmā bija: masu pulcēšanās un mītiņi; boikoti, pilsoņu nepakļaušanās un parakstu vākšanas. Vadībā bija elites pārstāvji, kopēja rīcība ļāva iesaistīties masām, veicināja cilvēku iesaistīšanos. Politiskais diskurss pēc rakstura arī bija rituālas dabas, bieži sastāvēja no atkārtoti izmantotām atsevišķām vērtībām, kuras tika izmantotas kā maģiski saukļi.⁸⁸

Ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms – sākās ar jaunu partiju veidošanu 1990. gadā. Šajā posmā, vērtības ir definētas verbāli un mitoloģiski ierosinātie simboli, ir aizstāti ar atslēgvārdiem, raksturojot politiskās ideoloģijas (piemēram, solidaritāte, *laissez-faire* (neiejaukšanās), sociālā tirgus ekonomika, atvērtā sabiedrība un izteikta vidējā sabiedrības daļa). Ideoloģiskais diskurss parādās, kur atšķirīgas vērtības un politiskās programmas ir formulētas, un, balstītas ar teorētisku konceptu, tajā pašā laikā, politiskā aktivitāte, kļuvusi daudz profesionālāka. Pozīcijas argumentēšana ir daudz ciešāk savienojusies ar Rietumu ideoloģiju vēsturi nekā ar konkrētās valsts politisko pieredzi. Redzamākais rezultāts – vienlaicīgi arī izmērāmākais rezultāts – no šādas politiskās aktivitātes cauri šim posmam, ir tas, ka cilvēki nav saistīti ar reālu lēmumu pieņemšanu, kas izraisa neuzticību varai un tās likumībai. Kas veicina atgriešanos punktā, no kura sabiedrība gribēja izkļūt, pastāvot iepriekšējai lielvarai.⁸⁹

Kritiski racionālās politiskās kultūras attīstības posms – ir posms, kur realizējas īsta demokrātiska politiskā kultūra. Izveidojas stingras saites starp politisko diskursu un reālo politiku. Parādās plaši viedokļi, un diskurss kļūst par problēmu risinātāju, dažādas iesaistītās puses būs savienotas – diskursa vērtību dēļ. Interesu spēks un debates starp politiskiem aktieriem kļūs par centrālo politisko diskursu. Šī posma galvenās problēmas ir atrast vienošanos par mērķiem un noteikt veidus, kā tos sasniegt. Gan vēlētāji, gan politiķi, zina šīs attiecības. Kritiski racionālās politiskās kultūras priekšnosacījumi paredz politisko un ekonomisko stabilitāti, kā arī vispārēju politisko pieredzi. Taču, visbūtiskākais, kritiski racionālās politiskās kultūras posms, paredz jaunu politisko aktieru rašanos (partijas, pilsoņu

^{88 88} Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁸⁹ Turpat

kustības, ekspertu grupas), kas varētu just, izteikt un aizstāvēt galveno sociālo grupu intereses, uz kurām publiskā politika varētu būt formulēta.⁹⁰ (sk. *Pielikums Nr.1*)

P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izšķirtie trīs politiskās kultūras attīstības posmi ļauj izprast un noteikt to, cik veiksmīgi, vai ne tik veiksmīgi valstī ir attīstījusies politiskā kultūra, līdz ar to darba autore vēlas uzsvērt, ka tas, kurā politiskās kultūras posmā atrodas konkrētā valsts, ļauj analizēt un arī secināt to, kā valstī ir norisinājušies citi attīstības procesi demokratizācijas un konsolidācijas laikā.

5.1. Politiskās kultūras posmu attīstība un to identificēšanas kritēriji

Politiskās kultūras pētnieki – P.Vihalems, M.Lauristine un I.Tallo – izšķirot trīs politiskās kultūras attīstības posmus, lai tos noteiktu, identificēja politiskās kultūras attīstības kritērijus post – komunisma valstīs, ar kuru palīdzību ir iespējams izanalizēt, kurā no politiskās kultūras attīstības posmiem – cik tālu attīstījusies – konkrētās valsts politiskā kultūra.

P.Vihalems, M.Lauristine un I.Tallo savā darbā *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition* ir norādījuši uz to kādā attīstības pakāpē, katrs no kritērijiem atrodas konkrētajā politiskās kultūras attīstības posmā.

Mitoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms un tā attīstības kritēriji: zems plurālisms un politiskā dažādība, tolerance, kā arī zems indivīda atbildības līmenis, bet augsti kritēriju rādītāji ir: politisko procesu caurskatāmībai (uzticībai tiem), līdzdalībai, uzticībai un leģitimitātei. Mitoloģiskajā posmā nav novērojami (nepastāv) politiskās uzvedības noteikumi un tradīcijas. Kopumā var teikt, ka Mitoloģiskajā posmā kritēriji ir zemi, izņemot uzticamību, leģitimitāti un politisko procesu skaidrību / uzticēšanās politiskajiem procesiem, kuri ir ar ļoti augstu rādītāju.⁹¹

Ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms un tā attīstības kritēriji: zems līdzdalības, uzticības un leģitimitātes, politisko procesu caurskatāmības un indivīda atbildības līmenis. Vidējs – tolerances līmenis, bet augsts – plurālisma un politiskās dažādības līmenis. Ideoloģiskajā posmā uzvedības noteikumi un tradīcijas formāli eksistē, bet piekrišana tiem ir

⁹⁰ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁹¹ Turpat

zema. Līdz ar to var teikt, ka Ideoloģiskajā posmā visi kritēriji ir sastopami zemā vai vidējā līmenī, izņemot, - plurālismu un politisko dažādību, kam ir augsti rādītāji.⁹²

Kritiski racionālās politiskās kultūras attīstības posms un tā attīstības kritēriji: augsts līdzdalības, tolerances, uzticības un leģitimitātes, individuālās atbildības līmenis, kā arī augsta uzticība politiskiem procesiem. Bet ļoti jeb izteikti augsts kritērijs – politiskajai dažādībai un plurālismam. Kritiski racionālās politiskās kultūras attīstības posmā, politiskās uzvedības noteikumi un tradīcijas, ir izteikti izstrādāti un tie tiek arī ievēroti. *Kritiski racionālās politiskās kultūras attīstības posmā,* visi kritēriji ir ar augstiem un ļoti augstiem rādītājiem.⁹³

Līdz ar to var secināt, ka kritēriju līmeņu progress, dažādos politiskās kultūras attīstības posmos atšķiras un nevar viennozīmīgi teikt, ka attīstītākai politiskajai kultūrai - kritiski racionālā politiskās kultūras attīstības posmā - kritēriju līmeņi ir ar visaugstākajiem rezultātiem, kā arī, ka mitoloģiskajā politiskās kultūras attīstības posmā, kurš ir novērojams jaunajās demokrātijās, kas tikko uzsākušas savus demokratizācijas un konsolidācijas procesus, kritēriju līmeņiem ir tikai zemākie rādītāji, jo katram politiskās kultūras attīstības posmam ir savas raksturiezīmes, kas konkrēti norāda uz piederību attiecīgajam posmam. Darba autore vēlas uzsvērt un izskaidrot kopīgu iezīmi mitoloģiskajam un kritiski racionālajam politiskās kultūras posmam - abos šajos posmos līdzdalībai, uzticībai un leģitimitātei ir augsti rādītāji, jo mitoloģiskā politiskās kultūras attīstības posmā, vismaz kā to ir pierādījusi Centrālās un Austrumeiropas pieredze, jaunajās demokrātijās sabiedrība uz nākotni raugās ar gaišu skatu, grandioziem plāniem un iecerēm, līdz ar to pastiprināti vēlas līdzdarboties politiskajos un sociālajos notikumos valstī, kā arī uzticas jaunajai pastāvošajai varai un institūcijām, jo tā sabiedrību ir glābusi no iepriekšējā režīma un pastāvošās lietu kārtības, to varētu nosaukt pat par tādu kā "rozā briļļu" periodu, kuru izdzīvojot, rozā brilles krīt, jaunajā kārtībā tiek sāktas saskatīt problēmas un nepilnības, līdz ar to samazinās gan uzticības līmenis, gan līdzdalības līmenis, kā arī novērojams, ka sabiedrība var sāk šķelties. Konkrēto brīdi, kad uz lietām sabiedrība sāk skatīties reāli vai sliktākajā gadījumā pat pesimistiski, pēc P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo analīzes metodes, var definēt par ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, kad jaunajai valdībai un institūcijām, ir jāatjauno uzticība sabiedrības acīs ar saviem konkrētiem darbiem, nevis tukšiem un grandiozu sapņu pārpildītiem solījumiem. Kad to ir izdevies veikt - atjaunota uzticība un sabiedrības vēlme iesaistīties politiskajos procesos - pēc P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo politiskās kultūras klasifikācijas posmos, sauc par

⁹² Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁹³ Turpat

kritiski racionālās politiskās kultūras attīstības posmu. Šajā politiskās kultūras attīstības posmā ir novērojama sabiedrības apmierinātība ar pastāvošo lietu kārtību, norisi, kā arī ar savu dzīvi, tādējādi arī augstāks tolerances un individuālās atbildības līmenis, sabiedrība ir sasniegusi augstu labklājības līmeni, katrs indivīds ir apmierināts ar savu dzīvi, līdz ar to arī pārējos indivīdus uztver par līdzvērtīgiem un ir iecietīgs, ja kāds ir atšķirīgas rases, seksualitātes vai reliģijas pārstāvis.

Autori, P.Vihalems, M.Lauristine un I.Tallo, skaidro, ka posmu pārējās, dažu kritēriju izmaiņas ir ļoti straujas. Šāda situācija ir novērojama tad, kad notiek pāreja no mitoloģiskā posma uz ideoloģisko posmu, kā rezultātā abi šie posmi ir pilnīgi pretrunīgi. Lai panāktu pēc iespējas lielāku politisku izrāvienu šajā posmu pārējā, sociālās enerģijas koncentrācijai, mitoloģiskajā posmā ir jābūt ļoti augstai. Ideoloģiskajam posmam raksturīga vilšanās, vāja vai spēcīga anomija (tradicionālo sabiedrības pamatu sabrukums, morāls pagrimums, atteikšanās no vecām vērtībām), un iekšējs haoss, ko daži, no sociālo zinātņu pētniekiem, sauc arī par ideoloģisko un morālo vakuumu.⁹⁴

Kritiski racionālā politiskās kultūras posma attīstība notiek vairāku gadu garumā, ja ne pat gadu desmitu. Liberālā demokrātija Rietumeiropā un Ziemeļamerikā veidojās caur ļoti garu procesu. Daudzās no šo ģeogrāfisko reģionu valstīm, tas ilga vairākus gadu desmitus, piemēram, laika posmā no 1829.–1900. gadam, ASV, Šveicē, Francijā, Lielbritānijā, autonomās valstīs, kas atradās Britu impērijas sastāvā, kā arī vēl dažās mazākās Eiropas valstīs. Šīs bija valstis, kas aizsāka ar demokratizācijas pirmo vilni. Taču valstīs, kuras demokratizācijas procesu uzsāka vēlāk, šis posms attīstījās daudz ātrāk. Ātrāku attīstību varētu skaidrot ar to, ka nākamajos demokratizācijas viļņos, elites bija radikālākas, kā arī, jaunizveidotās elites, nebija apmierinātas ar veco režīmu elitēm un pastāvošo varu.⁹⁵

Darba autore vēlas uzsvērt vēl kādu posmu pārejas iezīmi, ko autore pierādīja savā bakalaura darbā *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*, ka novērojama situācija, kad politiskā kultūra valstī neatrodas kādā konkrētā politiskās kultūras attīstības posmā, kurus ir izdalījuši P.Vihalems, M.Lauristine un I.Tallo, bet gan Latvijas politiskā kultūra atradās starpposmā - pārējā no viena attīstības posma uz nākamo, kā tas bija Latvijas gadījumā, kad autorei nācās secināt, ka politiskā kultūras kritēriji atradās pārejas posmos gan no mitoloģiskā uz ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, gan no ideoloģiskā uz

⁹⁴ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

⁹⁵ Huntington, S.P. *The third wave. Democratization in the late twentieth century*. Oklahoma, 1993, 16.lpp. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

kritiski racionālo politiskās kultūras attīstības posmu. Tādējādi maģistra darba autore, balstoties arī uz savu iepriekšējo pētniecisko pieredzi, vēlas norādīt uz to, ka politiskās kultūras jēdziens, kaut arī tam ir noteiktas robežas, ir gadījumi, kad tas pētniecības gaitā ir spējīgs iziet ārpus vispārpieņemtajiem rāmjiem, norādot uz savu individualitāti, jo tā attīstība atkarīga no tik daudziem kritērijiem un kopējās valsts pieredzes, katram gadījumam - valstij - tomēr jāpieiet ļoti individuāli, mazliet pieverot acis uz iepriekš nospraustajām robežām.

5.2. Kritēriju izvēle politiskās kultūras raksturojumam

Autore savā darbā pētīs Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskās kultūras attīstību un to, kurā posmā vai starpposmā atrodas Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskā kultūra. Politiskās kultūras attīstība, tiks pētīta pamatojoties uz trīs igauņu pētnieku – P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo – izstrādāto analīzes metodi, kā pētīt politiskās kultūras attīstības līmeni. Darba autore izvēlējās četrus no igauņu autoru izstrādātajiem politiskās kultūras posmu identificēšanas kritērijiem – politisko līdzdalību, toleranci, uzticību institūcijām un individuālo atbildības līmeni Latvijā, Lietuvā un Igaunijā. Politiskā kultūra tiks salīdzināta politiskās kultūras kritēriju līmeņus Latvijā, Lietuvā un Igaunijā divos dažādos laika posmos: 1) laika posmā pirms ekonomiskās krīzes (no 2002. gada līdz 2008. gadam) un 2) salīdzinot ar laika posmu pēc ekonomiskās krīzes (tas ir pēc 2011. gada) Latvijā, Lietuvā un Igaunijā.

Iepriekšējās nodaļās, veidojot darba teorētisko bāzi, autore iepazīnās ar dažādu politikas un ekonomikas zinātnes pētnieku darbos paustās idejas, kuras bieži atkārtojās, tādējādi norādot uz vienotu jēdzienu izpratni un skaidrojumu vai gluži pretēji - norādīja uz citādu skatījumu par maģistra darbā ietvertajiem galvenajiem jēdzieniem. Līdz ar to darba pētnieciskajā daļā darba autore, pētot politiskās kultūras attīstību Baltijas valstīs pirms un pēc ekonomiskās krīze, izmantos iepriekš detalizēti apskatīto igauņu pētnieku - P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo - izstrādāto politiskās kultūras pētniecības metodi, ko autori ir aprakstījuši savā grāmatā - *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition* - kas tika izdota 1997. gadā. Veicot pētījumu, skatīti arī jaunākie darbi, lai pārbaudītu vai 1997.gada grāmatā iekļautā politiskās kultūras pētniecības metode nav uzskatāma par neizmantojamu vai arī autori to būtiski ir papildinājuši, taču maģistra darba autorei nācās secināt, ka P.Vihalems, M.Lauristine un I.Tallo, arī mūsdienās (pēc 1997. gada), pētot politisko kultūru, izmanto iepriekš aprakstīto pētniecības metodi. Tāpēc P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādātā politiskās kultūras pētniecības metode ir izmantojama, veicot jaunus politiskās kultūras pētījumus, kas apstiprina konkrētās

pētniecības metodes izmantojamības atbilstību, pētot arī politisko kultūru Baltijas valstīs - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - pirms un pēc 2008.-2009. gada ekonomiskās krīzes. Konkrētāk - pētot Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politisko kultūru attīstības līmeni - to, kurā politiskās kultūras attīstības posmā politiskā kultūra Baltijas valstīs atradās pirms ekonomiskās krīzes un vai krīzes izraisīto pārmaiņu dēļ, pēc ekonomiskās krīzes, ir mainījies Baltijas valstu politiskās kultūras attīstības līmenis. Vēlreiz uzsverot to, ka pētniecības metode ir atbilstoša un derīga arī tāpēc, ka Baltijas valstis - Latvija, Lietuva un Igaunija, ir post - komunisma valstis, tās tiek ietvertas starp Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīm, kā arī tās savstarpēji ir vistuvākie kaimiņi, tādējādi arī uzskatāmas par līdzīgām. M.Lauristine kādā intervijā ir teikusi: "Mēs bijām pārāk optimistiski - mūsdienu Igaunijā joprojām dominē sajaukums starp mitoloģisko un ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu. Kritiski racionālā posma sasniegšana, bieži ir izaicinājums pat gudriem cilvēkiem"⁹⁶.

Pierādot igauņu pētnieku - P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo - izstrādātas politiskās kultūras pētniecības metodes atbilstību un izmantojamību, pētot arī politisko kultūru Baltijas valstīs pirms un pēc ekonomiskās krīzes, darbā tiks izmantoti visu trīs autoru izstrādātie politiskās kultūras kritēriji, ar kuru palīdzību iespējams noteikt politiskās kultūras attīstības līmeni post - komunisma valstīs. P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādātie politiskās kultūras kritēriji - gan to sastopamība, gan neesamība valstī konkrētajā laika posmā - atspoguļo katru no trim iepriekš aprakstītajiem politiskās kultūras attīstības posmiem – mitoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu un kritiski racionālo politiskās kultūras attīstības posmu – un palīdz izziņāt, kurā no šiem posmiem valsts politiskās kultūras līmenis atrodas. Pētnieciskajā daļā, pētot politisko kultūru Baltijas valstīs - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - pirms un pēc ekonomiskās krīzes, darba autore izmantos P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo identificētos politiskās kultūras kritērijus – politisko līdzdalību, toleranci, uzticību institūcijām un individuālo atbildības līmeni. Autore salīdzinās visus četrus kritēriju līmeņus divos dažādos laika posmos: 1) laika posmā pirms ekonomiskās krīzes (no 2002. gada līdz 2008. gadam) un 2) salīdzinot ar laika posmu pēc ekonomiskās krīzes (tas ir pēc 2011. gada) Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, tādējādi nonākot pie secinājuma par to vai politiskā kultūra Baltijas valstīs - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - ir vai nav mainījusies, ekonomiskās krīzes ietekmē.

⁹⁶ Estonian Urbanists' Review. U15-1-en. (17.12.2013.). Izgūts no: <http://www.urban.ee/pdf/15/U15-1-en.pdf>.
p.6

5.2.1. Līdzdalības līmenis

Viens no faktoriem, ko var izmantot, lai palielinātu demokrātijas leģitimitāti pilsoņu vidū, pēc L.Deimonda domām ir pilsoņu personīgā pieredze ar demokrātiju, kas sevī ietver noteiktu lietu kārtību un procesu norisi, kas raksturīgi konkrētajam politiskajam režīmam. Kā vēl vienu būtisku un centrālu elementu var minēt līdzdalību. Iedzīvotāju līdzdalība tiek novērtēta un uzskatīta par politiskās dzīves normu, ka iedzīvotāji iesaistās politiskajos procesos. G.Almonds un S.Verba līdzdalības politisko kultūru saista ar aktīvistu lomu valsts iekārtā, to skaidrojot tā, ka līdzdalība izpaužas vairākos veidos - līdzdalība vēlēšanās, politiskā interese, zināšanas par politiskajiem procesiem, indivīda sava viedokļa veidošanās, kā arī dalība dažādās organizācijās. Kopumā var teikt, ka pats būtiskākais, lai indivīds pēc savas līdzdalības, sajustu, ka viņa politiskā rīcība var radīt izmaiņas politikā, redzētu sava veikuma efektivitāti, vai vismaz tiktu apmierinātas viņa iesniegtās sūdzības, tādējādi palielinot arī indivīda pašapziņu un turpmāku ieinteresētību valsts dzīvē.⁹⁷

Latvijas Pilsoniskās alianses mājas lapā ir skaidrojums tam, ko sevī ietver un kā izpaužas pilsoniskā līdzdalība:

Bez iedzīvotāju pilsoniskās ieinteresētības valsts dzīvē var saglabāties plaša starp valsti un sabiedrību, dažādām sabiedrības grupām un arī indivīdiem. Integrāciju nevar virzīt tikai no augšas, bez pilsoniskas līdzdalības no apakšas. Aktīva pilsoniska līdzdalība sekmē, ka tiek pārstāvētas sabiedrības vairākuma intereses, ka tiek saliedēti iedzīvotāji un stiprināta demokrātija. Pilsoniskā līdzdalība stiprina iedzīvotāju politisko integrāciju un aktīvu līdzdalību parlamentārajā demokrātijā visos varas līmeņos. Tā tiecas arī pārvarēt iedzīvotāju atsvešinātību no valsts un pašvaldībām.⁹⁸

Tādējādi, atsaucoties uz iepriekšējo skaidrojumu, par to, kas ir pilsoņu politiskā līdzdalība, var teikt, ka tā spēj ietekmēt dažādu procesu un izvirzīto mērķu norisi valstī. Kā arī, analizējot pilsoņu politisko līdzdalību, ir iespējams noteikt atsevišķu indivīdu, interešu grupu vai vairuma sabiedrības intereses, ko ir svarīgi zināt deleģētajiem valsts pārstāvjiem, "ņemot vērā, ka mūsdienās nav efektīvi piedalīties tiešā valsts pārvaldīšanā, tauta valsts pārvaldīšanas funkcijas atbilstoši sabiedrības interesēm deleģē valsts pārstāvjiem. Valsts pārvalde veic funkcijas sabiedrības labā".⁹⁹

P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo, izstrādātajā politiskās kultūras pētniecības metodē, līdzdalību kā kritēriju, katrā no politiskās kultūras attīstības posmiem raksturo dažādās attīstības pakāpe - mitoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu raksturo ļoti

⁹⁷ Diamond, L. (1999). *Developing Democracy: Toward Consolidation*, JHU Press, p.171.

⁹⁸ Līdzdalības veidi. Izgūts no: <http://nvo.lv/lv/news/page/lidzdalibas-veidi-93/>

⁹⁹ Līdzdalības veidi. Izgūts no: <http://nvo.lv/lv/news/page/lidzdalibas-veidi-93/>

augsta līdzdalība, ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu - zems līdzdalības līmenis, bet kritiski racionālo politiskās kultūras attīstības posmu - augsts līdzdalības līmenis.¹⁰⁰

5.1. tabula¹⁰¹

Līdzdalības līmenis

Zems līdzdalības līmenis	0 - 60 %;
Augsts līdzdalības līmenis	61 - 75 %;
Ļoti augsts līdzdalības līmenis	76 - 100 %;

Darba autore analizējot līdzdalības līmeni, kā politiskās kultūras attīstības kritēriju, analizēs Baltijas valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - pilsoņu līdzdalību vēlēšanās divos laika posmos - pirms ekonomiskās krīzes un pēc ekonomiskās krīzes. Pirmajā laika posmā par analīzes bāzi izmantojot 2004. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanu aktivitātes līmeni¹⁰² kā arī balsstiesīgo vēlēšanu aktivitāti Latvijas nacionālā parlamenta 2002. gada 5. oktobrī notikušajās vēlēšanās, Lietuvas balsstiesīgo vēlēšanu aktivitāti nacionālā parlamenta 2004. gada 10. oktobrī notikušajās vēlēšanās un Igaunijas balsstiesīgo vēlēšanu aktivitāti 2003. gada 2. martā notikušajās vēlēšanās. Pētot laika posmu pēc ekonomiskās krīzes, darba autore izmantos datus par balsstiesīgo vēlēšanu aktivitāti no nacionālajām vēlēšanām, kas notika Latvijā 2011. gada 17. septembrī, vēlēšanu aktivitātes rezultātus par nacionālajām vēlēšanām Lietuvā, kas notika divās kārtās - 2012. gada 14. un 28. oktobrī, un balsstiesīgo vēlēšanu aktivitāti Igaunijas nacionālajās vēlēšanās, kas notika 2011. gada 6. martā. Kā arī balsstiesīgo pilsoņu aktivitātes datus par Eiropas Parlamenta 2014. gada vēlēšanām Latvijā, Lietuvā un Igaunijā.

Eiropas Parlamenta 2004. gada vēlēšanas un nacionālo parlamentu vēlēšanas Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, laika posmā no 2002. gada līdz 2008. gadam

2004. gada 1. maijā Eiropas Savienībā iestājās desmit Viduseiropas un Austrumeiropas valstis – Čehija, Igaunija, Kipra, Latvija, Lietuva, Malta, Polija, Slovākija, Slovēnija un Ungārija. Līdz ar to 2014. gada jūnijā notikušās Eiropas Parlamenta vēlēšanas, šīm dalībvalstīm bija pirmās, kurās jauno dalībvalstu pilsoņi varēja doties un vēlēties. Par 2004.

¹⁰⁰ Vihelemm, P., Lauristin, M. & Tallo, I. (1997). *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition*, Tartu University Press, p.199. p.201.

¹⁰¹ Turpat, p.199. p.200 -207

¹⁰² Flash Eurobaromete. (2004). *Post European elections 2004 survey*. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/FL162en.pdf

gada Eiropas Parlamenta vēlēšanu rezultātiem no jauno dalībvalstu puses, tika sagaidīta vilšanās, jo kopumā no visiem reģistrētajiem vēlētājiem (jauno ES dalībvalstu), EP vēlēšanās piedalījās tikai nedaudz vairāk par vienu ceturto daļu (26,9 %). EP vēlēšanās vēlētājiem bija iespēja nobalsot iepriekš. Iepriekšējā balsošana notika trīs dienas pirms vēlēšanu dienas - 9., 10. un 11. jūnijā. Desmit jauno dalībvalstu vidū bija arī Latvija, Lietuva un Igaunija, kuras bija realizējušas vienu no saviem galvenajiem mērķiem pēc neatkarības atgūšanas - iestāšanās Eiropas Savienībā, vai kā darba autore iepriekš minēja - pilntiesīgi atgriezušās Eiropā. Latvijai, Lietuvai un Igaunijai tas bija vēsturisks fakts.¹⁰³

1. Latvijas gadījuma analīze

- Saeimas vēlēšanas

Latvijas gadījuma analīzi, darba autore sāka iepazīstoties ar balsstiesīgo aktivitāti 8. Saeimas vēlēšanās. "2002. gada 5. oktobrī Latvijā notika 8. Saeimas vēlēšanas. Pēc visu 979 vēlēšanu iecirkņu balsu skaitīšanas protokolu apkopošanas un pārbaudes Centrālā vēlēšanu komisija 2002. gada 22. oktobrī apstiprināja galīgos vēlēšanu rezultātus. 8. Saeimas vēlēšanās piedalījās 997 754 jeb 71,51 procents vēlētāju."¹⁰⁴ 8. Saeimas vēlēšanās piedalījās 71,51 procents jeb gandrīz trīs ceturtdaļas balsstiesīgo vēlētāju - šāda vēlētāju aktivitāte ir uzskatāma kā augsta.¹⁰⁵ Darba autore vēlētāju augsto aktivitātes līmeni skaidro ar to, ka 20. un 21. gadsimta mijā, bija novērojama sabiedrības labklājības stāvokļa uzlabošanās - atkopjoties ekonomikai, arī sabiedrība sāka sajūst stingrāku pamatu zem kājām, vairs nebija jādromā tikai kā izdzīvot, cilvēkiem uzlabojās dzīves apstākļi, tie uz dzīvi skatījās ar gaišāku skatu, līdz ar to indivīdi un sabiedrība kopumā sāka domāt, par to, kā vēl labāk uzlabot savu labklājības līmeni. Tā, pēc autore domām, izpaudās vēlētāju aktivitātē 8. Saeimas vēlēšanās. Autorei ir vēl kāds skaidrojums, kāpēc 8. Saeimas vēlēšanās bija augsta balsstiesīgo vēlētāju aktivitāte - Einārs Repše atgriezās politikā un 2002. gada 2. februārī, pirms 8. Saeimas vēlēšanām nodibināja partiju "Jaunais laiks", Repše sāka darboties politikā 1988. gadā, viņš bija arī viens no "Latvijas Nacionālās Neatkarības Kustības" (LNNK) dibinātājiem. Repše vienmēr ir simpatizējis Latvijas sabiedrībai, sevišķi jau vecākā gada gājuma cilvēkiem, līdz ar to arī 2002. gadā, atgriežoties politikā, viņš spēja sapulcēt savus atbalstītājus (vēlētājus), kas devās uz 8. Saeimas vēlēšanām, lai E.Repše tiktu ievēlēts. To E.Repšes atbalstītājiem izdevās realizēt - 8. Saeimas vēlēšanās "Jaunais laiks" uzvarēja un E.Repše kļuva par Latvijas Ministru prezidentu.

¹⁰³ Flash Eurobaromete. (2004). Post European elections 2004 survey. Izgūts no:
http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/FL162en.pdf

¹⁰⁴ 8. Saeimas vēlēšanas. Izgūts no: <http://cvk.lv/pub/public/27428.html>

¹⁰⁵ 8. Saeimas vēlēšanas. Izgūts no: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2177_02.htm

- Eiropas Parlamenta 2004.gada vēlēšanas

Darba autore, pētot līdzdalības līmeni Latvijā, laika posmā no 2002. gada līdz ekonomiskajai krīzei, izvēlējās analizēt arī Eiropas Parlamenta 2004. gada vēlēšanu balsstiesīgo pilsoņu aktivitāti.

No Centrālās vēlēšanu komisijas mājas lapā iegūtajiem datiem, ir redzams, ka:

EP vēlēšanās Latvijā piedalījās 577879 jeb 41,34% vēlētāju. EP vēlēšanām Latvijā deputātu kandidātu sarakstus bija iesniegušas 16 partijas un partiju apvienības. Sarakstos kopā bija pieteikti 245 deputātu kandidāti. 2004. gada EP vēlēšanas bija pirmās vēlēšanas Latvijā, kurās tika izmantots vēlētāju reģistrs. Vēlētāju reģistrā vēlētāji tika iekļauti, pamatojoties uz Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Iedzīvotāju reģistra ziņām par balsstiesīgajiem Latvijas pilsoņiem, un sākotnēji katrs vēlētājs tika reģistrēts vēlēšanu iecirknī atbilstoši deklarētajai (pieraksta) dzīvesvietai. Vēlētāju reģistra galvenais uzdevums bijis nodrošināt principu “viens vēlētājs – viena balss”, ko Latvijā līdz tam nodrošināja īpaša atzīme (spiedogs) pilsoņa pasē.¹⁰⁶

Lai arī atgriešanās Eiropā kā pilntiesīgam partnerim, bija lielākās daļas Latvijas iedzīvotāju sapnis un mērķis, ko saskatīja par Latvijas nākotnes iespēju jau kopš neatkarības atgūšanas, kad Latvija vēl bija Padomju Savienības sastāvā, pilsoņu dalība 2004. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanās nav uzskatāma par aktīvu. Latvijas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte bija 41,3 %, tas nozīmē, ka vēlēšanās piedalījās nedaudz vairāk par divām piektdaļām no balsstiesīgo skaita, šāda aktivitāte ir uzskatāma kā zema.

Pētot Latvijas gadījumu konkrētajās vēlēšanās, darba autore iepazinās arī ar Eiropabarometra ziņojumu, par 2004. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanām, Eiropabarometra pētījums tika veikts laika posmā no 2004. gada 21. jūnija līdz 2004. gada 30. jūnijam. Šajā ziņojumā ir detalizētāk apskatīts katras valsts gadījums. Darba autorei ir vairāki skaidrojumi tam, kāpēc balsstiesīgo aktivitāte bija tik zema. Pirmkārt, pēc autores domām, to var skaidrot ar to, ka kopumā Latvijas sabiedrība uz visu jauno skatās ar aizdomu pilnām acīm, līdz ar to tā kā Latvijas balsstiesīgajiem tā bija pirmā iespēja piedalīties EP vēlēšanās, daudzi nolēma nogaidīt, šajā gadījumā līdz nākamajām EP vēlēšanām (2009. gada) un pavērot, kā un cik aktīvi būs nobalsojuši citi - radi, draugi, kaimiņi - tad to izvērtējot, nākamajās vēlēšanās jau dodoties paši un sniedzot savu balsi. Šādai darbības pieejai ir liels mīnuss - var tikt ievēlēts politiskais spēks, kas nav saistošs konkrētajam indivīdam vai vairumam sabiedrības. Otrkārt, balsstiesīgo zemo aktivitāti darba autore skaidro ar to, ka EP 2004. gada vēlēšanās nepiedalījās tie balsstiesīgi, kuri nevēlējās, lai Latvija pievienotos ES, to pierāda arī

¹⁰⁶ Eiropas Parlamenta vēlēšanas 2004, Latvijas vēlētāju aktivitāte. Izgūts no:
<http://cvk.lv/pub/public/29326.html>

referendums par Latvijas iestāšanos ES¹⁰⁷. Tautas nobalsošanas rezultāti pauž, ka Krievijas un Baltkrievijas pierobežas balsstiesīgo vairums nealka Latvijas pievienošanos ES, jo "par" dalību bija <40 % vai 40 - 50 % balsstiesīgo, kas, pēc autores domām kopumā ir zems rezultāts.¹⁰⁸ Un no šī autores skaidrojuma, izriet arī nākamais skaidrojums - darba autore pieļauj, ka tā kā tās bija pirmās EP vēlēšanas, kurās Latvijas balsstiesīgajiem bija iespēja piedalīties, ir bijušas problēmas ar informāciju jeb pareizāk sakot, tās ir trūcis - sabiedrība nav bijusi pietiekami informēta. Runājot par informētību, darba autore pieļauj, ka tā kā arī šobrīd, Latvijas iedzīvotāji, kas dzīvo pie austrumu robežas (Latvijas - Krievijas robeža) vairāk saņem informāciju no Krievijas TV kanāliem un radio, tad pirms desmit gadiem šī problēma ir bijusi tik pat izteikta vai pat nopietnāka, līdz ar to nav bijuši apzināti visi balsstiesīgie.

5.2. tabula

Līdzdalības līmenis 8. Saimas un 2004. gada EP vēlēšanās (autores tabula)

8. Saeimas vēlēšanas 2002. gads	71,51 %
Eiropas Parlamenta vēlēšanas 2004. gads	41,3 %

Darba autore, apkopjot divu vēlēšanu balsstiesīgo pilsoņu aktivitāti, secināja, ka 8. Saeimas vēlēšanās piedalījās 71,51 % balsstiesīgo pilsoņu, kas pēc P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādātās politiskās kultūras pētniecības metodes, ir uzskatāma par līdzdalības līmeni, turpretī, 2004. gadā (divus gadus vēlāk) Latvijas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte EP 2004. gada vēlēšanās bija zema (41,3 %). Darba autore vēlas uzsvērt, ka EP 2004. gada vēlēšanās kopumā bija krities balsstiesīgo pilsoņu līdzdalības līmenis - vēlēšanās piedalījās 45,7 % ES dalībvalstu balsstiesīgo pilsoņu, šāda aktivitāte ir uzskatāma par zemu.¹⁰⁹

Vēlētāju aktivitāte EP 2004. gada vēlēšanās kopumā bija zemāka kā iepriekšējos gados. Tomēr, pēc autores domām, kopumā apskatot abu vēlēšanu - 8. Saeimas un EP 2004. gada vēlēšanu - balsstiesīgo pilsoņu aktivitāti, to var uzskatīt par mainīgu. Līdz ar to balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, Latvijas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte laika posmā pirms ekonomiskās krīzes, pamatojoties uz iepriekš analizēto pilsoņu aktivitāti

¹⁰⁷ Tautas nobalsošanā piedalījās 71,49 % balsstiesīgo, par Latvijas iestāšanos ES balsoja 66,96 % jeb divas trešdaļas Latvijas balsstiesīgo.

¹⁰⁸ Tautas nobalsošana par Latvijas dalību ES 2003. Izgūts no: <http://www.cvk.lv/cgi-bin/wdbcgiw/base/sae8dev.aktiv03er.vis>

¹⁰⁹ Flash Eurobaromete. (2004). Post European elections 2004 survey. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/FL162en.pdf

vēlēšanās, ir raksturojošs lielums posmu pārejai - no kritiski racionālā politiskās kultūras attīstības posma uz ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu.

2. Lietuvas gadījums

- Eiropas Parlamenta 2004. gada vēlēšanas

Kā jau iepriekš tika rakstīts, arī Lietuvai 2004. gada EP vēlēšanas bija pirmā iespēja balsstiesīgajiem paust savu viedokli, dodoties balsot par sev vēlamu politisko spēku, kas pārstāvēs indivīda vai indivīdu grupas intereses Eiropā. Šajās vēlēšanās piedalījās 48,4 % jeb gandrīz puse no Lietuvas balsstiesīgajiem pilsoņiem. Šāda vēlēšanu aktivitāte arī ir klasificējama, kā zema.¹¹⁰ Analizējot Lietuvas gadījumu, konkrētajās vēlēšanās, darba autore iepazīnās arī ar Eiropabarometra ziņojumu, par 2004. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanām, kas tika veikta laika posmā no 2004. gada 21. jūnija līdz 2004. gada 30. jūnijam. Šajā ziņojumā ir detalizētāk apskatīts katras valsts gadījums.¹¹¹

Darba autore Lietuvas balsstiesīgo pilsoņu zemo aktivitāti skaidro ar to, ka pirmkārt, arī Lietuvas pilsoņiem tā bija pirmā iespēja piedalīties EP vēlēšanās, līdz ar to tāpat kā ar Latvijas balsstiesīgo zemo aktivitāti, arī Lietuvas pilsoņi nolēma pavērot situāciju no malas un neizmantojot jauno iespēju. Otrkārt, pēc autores domām, zemo līdzdalību var skaidrot ar to, ka sabiedrība netika pietiekami informēta par to, ko EP vēlēšanas nozīmē un kā Lietuvas balsstiesīgo aktivitāte ietekmēs valsts turpmāko attīstību un sabiedrību kopumā. Autore vēlas piebilst, ka lai arī balsstiesīgo aktivitāte bija zema, tā tomēr bija augstāka kā starp Latvijas balsstiesīgajiem. Lietuvas balsstiesīgo nedaudz augstāko aktivitāti, darba autore skaidro ar to, ka arī referendumā par Lietuvas iestāšanos ES, lielais vairums jeb 89,92 %¹¹² no visiem balsstiesīgajiem, kas piedalījās referendumā, bija pauduši skaidru "par" Lietuvas dalību ES, kas ir par gandrīz 23 % vairāk nekā "par" Latvijas dalību ES, nobalsoja Latvijas balsstiesīgo.

Lietuvas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte EP 2004. gada vēlēšanās ir salīdzinoši zema, līdz ar to balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, EP 2004. gada vēlēšanu balsstiesīgo aktivitāte ir raksturojošs lielums ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam.

¹¹⁰ Flash Eurobaromete. (2004). Post European elections 2004 survey. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/FL162en.pdf

¹¹¹ Ziņojumā ir pieejami dati par to, kāda bija Lietuvas vēlēšanu aktivitāte iepriekšējās galvenajās vēlēšanās - Lietuvas nacionālā parlamenta (Seima) vēlēšanās, kas notika 2000.gada 8.oktobrī, piedalījās 55,9 % balsstiesīgo Lietuvas pilsoņu.

¹¹² Referendums par Lietuvas dalību ES. Izgūts no: <http://en.euabc.com/word/798>

- Seima vēlēšanas¹¹³

2004. gada oktobrī Lietuvas balsstiesīgie pilsoņi, pirmo reizi kopš iestāšanās NATO un ES 2004. gada maijā, devās uz nacionālā parlamenta vēlēšanām. 9. Seima vēlēšanas notika divos raundos. Pirmais vēlēšanu raunds notika 10. oktobrī, kurā piedalījās 46,07 % balsstiesīgo pilsoņu, taču otrajā raundā - 24. oktobrī - piedalījās 40,21 % balsstiesīgo Lietuva pilsoņu. Balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par līdzdalības līmeņiem, var secināt, ka 9. Seima vēlēšanās vēlētajū aktivitāte ir bijusi zema.¹¹⁴ Līdz ar to ir redzams, ka abos raundos, balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte, nerasniedza pat 50 %, tātad 9. Seima vēlēšanas raundos nepiedalījās vairāk kā puse pilsoņu. Lietuvas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte 9. Seima vēlēšanu abos raundos ir zema, līdz ar to balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, Seima vēlēšanu balsstiesīgo aktivitāte ir raksturojošs lielums ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam.

Darba autore balsstiesīgo pilsoņu neaktivitāti 9. Seima vēlēšanās skaidro ar to, ka 8. Seima laikā bija notikusi ekonomikas lejupslīde, kā arī bija augsts bezdarba līmenis - 12 %. Balsstiesīgo pasivitāti darba autore skaidro arī ar to, ka, lai Lietuva varētu iestāties Eiropas Savienībā un NATO, gatavojoties dalībai, Lietuvā tika veiktas dažādas reformas, lai stabilizētu budžetu, taču, kā zināms, reformas cilvēkiem nepatīk. Vēl viens iemesls, ar kuru var izskaidrot vēlētajū neaktivitāti ir tas, ka vēlētajū bija neapmierināti ar partijām, kas bija pie varas un kas, protams, kandidēja arī 9. Seima vēlēšanās, līdz ar to daudzi, pēc autores domām, izdomāja, ka lai radītu apstākļus, ka mainītos politiskie spēki, nolēma neiet uz vēlēšanām, tādējādi, pieļaujot domu, ka tās partijas neiekļūs Seimā.

5.3. tabula

Līdzdalības līmenis 9. Seima un 2004. gada EP vēlēšanās (autore tabula)

9. Seima vēlēšanas 2004. gads	<ul style="list-style-type: none"> • pirmajā raundā - 46,07; • otrajā raundā - 40,21 %.
Eiropas Parlamenta vēlēšanas 2004. gads	48,4 %

Darba autore, apkopojot Lietuvas divu vēlēšanu balsstiesīgo pilsoņu aktivitāti, vēlas uzsvērt, ka abas vēlēšanas notika 2004. gadā, ar dažu mēnešu starpību. Apkopojot, autore

¹¹³ Lietuvas Seima vēlēšanas uzskata par notikušām, ja nobalsojuši vismaz 25 procenti balsstiesīgo pilsoņu. Pavisam Seimā ir 141 deputāts. Seima pilnvaru termiņš ir četri gadi.

¹¹⁴ 9. Seima vēlēšanas. Izgūts no: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2189_04.htm

secināja, ka gan EP 2004. gada vēlēšanās, gan 9. Seima vēlēšanu abos raundos, piedalījās mazāk par pusi no visiem balsstiesīgajiem Lietuvas pilsoņiem, kas pēc P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādātās politiskās kultūras pētniecības metodes, ir uzskatāms kā zems līdzdalības līmenis. Balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, Lietuvas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte laika posmā pirms ekonomiskās krīzes, pamatojoties uz iepriekš analizēto pilsoņu aktivitāti vēlēšanās, ir raksturojošs lielums ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmam.

3. Igaunijas gadījums

- Riigikogu vēlēšanas¹¹⁵

Darba autore, pētot līdzdalības līmeni Igaunijā, laika posmā no 2002. gada līdz ekonomiskajai krīzei, Igaunijas gadījuma analīzi sāka ar Igaunijas nacionālā parlamenta - Riigikogu - 2003. gada 2. marta vēlēšanām. IX Riigikogu vēlēšanās piedalījās 58 % balsstiesīgo Igaunijas pilsoņu. Balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu, par līdzdalības līmeņiem, var secināt, ka IX Riigikogu vēlēšanās vēlētajū aktivitāte ir bijusi zema.¹¹⁶ IX Riigikogu vēlēšanās piedalījās vairāk kā puse balsstiesīgo pilsoņu. Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte IX Riigikogu vēlēšanās ir zema, līdz ar to balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, IX Riigikogu vēlēšanu balsstiesīgo aktivitāte ir raksturojošs lielums ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam.

Darba autore balsstiesīgo pilsoņu zemo līdzdalības līmeni Igaunijas Riigikogu 2003. gada 2. marta vēlēšanās, skaidro ar kopējo Baltijas valstu tendenci, ka līdzdalības līmenis, konkrētajā laika posmā bija samazinājies. Tas bija laiks, kad Baltijas valstis gatavojās kļūt par ES un NATO dalībvalstīm, līdz ar to valstu sabiedrībām nācies saskarties ar dažādām reformām, kas, protams, nebija patīkami, jo vairumam ietekmēja viņu labklājības līmeni un komforta zonu. Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu līdzdalība 2003. gada Riigikogu vēlēšanās bija augusi par nepilnu 1 %, salīdzinot ar IIX Riigikogu 1999. gada vēlēšanām¹¹⁷, taču darba autore vēlas uzsvērt, ka Igaunija ir valsts, kurā parasti ir novērojama zema balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte vēlēšanās un referendumos.

¹¹⁵ Likumdošanas vara pieder vienpalātas parlamentam Riigikogu, kuru veido 101 deputāts. To ievēl tiešās proporcionālās vēlēšanās uz četriem gadiem.

¹¹⁶ IX Riigikogu vēlēšanas. Izgūts no: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2105_03.htm

¹¹⁷ Riigikogu vēlēšanas.

Izgūts no: <http://www.electionresources.org/ee/riigikogu.php?election=2003&district=>

- Eiropas Parlamenta 2004. gada vēlēšanas

Arī Igaunijas balsstiesīgajiem pilsoņiem EP 2004. gada vēlēšanas bija pirmā iespēja piedalīties tajās, paust savu viedokli vēlot par sev vēlamo politisko spēku, tādējādi arī nosakot Igaunijas turpmāko virzību un sabiedrības interešu pārstāvēniecību EP līdz nākamajām EP vēlēšanām. 2004. gada EP vēlēšanās piedalījās 26,8 % jeb nedaudz vairāk par vienu ceturto daļu no Igaunijas balsstiesīgajiem pilsoņiem.¹¹⁸ Šāda vēlēšanu aktivitāte arī ir klasificējama, kā ļoti vai pat kritiski zema. Analizējot Igaunijas gadījumu, konkrētajās vēlēšanās, darba autore iepazinās arī ar Eiropabarometra ziņojumu, par 2004. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanām, kas tika veikta laika posmā no 2004. gada 21. jūnija līdz 2004. gada 30. jūnijam. Šajā ziņojumā ir detalizētāk apskatīts katras valsts gadījums.¹¹⁹

Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu zemajam līdzdalības līmenim, darba autorei, ir vairāki skaidrojumi. Pirmkārt, tāpat kā ar Latvijas un Lietuvas balsstiesīgo zemo aktivitāti, darba autore tam pamatojumu saskata tajā, ka Igaunijas balsstiesīgajiem pilsoņiem tā bija pirmā iespēja, taču pirmo gājienu nolēma izlaist un pavērot, kā to dara citi, lai jau nākamajā spēles gājienā - nākamajās EP vēlēšanās (2009. gads) varētu paši veikt savu izvēli un nobalsot. Otrkārt, pēc autores domām, arī Igaunijas gadījumā, sabiedrība nav bijusi pietiekami informēta par to, kas ir EP vēlēšanas un kā to rezultāti var ietekmēt Igaunijas turpmāko attīstību līdz nākamajām EP vēlēšanām. Treškārt, Igaunijas balsstiesīgo zemo aktivitāti, pēc autores domām, var pamatot ar Tautas nobalsošanas rezultātiem par Igaunijas iestāšanos ES. Igaunijā referendums notika 2003. gada 14. septembrī, "par" nobalsoja 64 procenti Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu.¹²⁰ Salīdzinot ar Latvijas Tautas nobalsošanas rezultātiem, Igaunijas rezultāti ir par 3 % mazāki.

Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte EP 2004. gada vēlēšanās ir nosaucam par ļoti zemu, līdz ar to balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, EP 2004. gada vēlēšanu balsstiesīgo aktivitāte ir raksturojošs lielums ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam.

¹¹⁸ Flash Eurobaromete. (2004). Post European elections 2004 survey. Izgūts no:
http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/FL162en.pdf

¹¹⁹ Ziņojumā ir pieejami dati par to, kāda bija Igaunijas balsstiesīgo vēlēšanu aktivitāte iepriekšējās galvenajās vēlēšanās - Igaunijas nacionālā parlamenta (Riigikogu) vēlēšanās, kas notika 2003.gada 2.martā, piedalījās 58,2% balsstiesīgo Igaunijas pilsoņu.

¹²⁰ Referendums par Igaunijas dalību ES. Izgūts no:
<http://www.vvk.ee./varasemad/rh03/tulemus/enghaaletus.html>

Līdzdalības līmenis IX Riigikogu un 2004. gada EP vēlēšanās (autores tabula)

IX Riigikogu vēlēšanas 2003. gads	58 %
Eiropas Parlamenta vēlēšanas 2004. gads	26,8 %

Darba autore, apkopjot Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāti divās vēlēšanās, kurās tiem bija iespēja piedalīties, secināja, ka IX Riigikogu 2003. gads vēlēšanās piedalījās 58 % balsstiesīgo pilsoņu, kas pēc P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādātās politiskās kultūras pētniecības metodes, ir uzskatāms par zemu līdzdalības līmeni, turpretī, gadu vēlāk - 2004. gadā - Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte EP 2004. gada vēlēšanās bija gandrīz divas reizes mazāka - 26,8 %, kas pēc igauņu pētnieku izstrādātās metodes, ir uzskatāms kā zems līdzdalības līmenis. Darba autore gan vēlas atkārtoti uzsvērt, ka vēlētajū aktivitāte EP 2004. gada vēlēšanās kopumā bija zemāka kā iepriekšējos gados.¹²¹ Lai arī starp Riigikogu 2003. gada vēlēšanām un EP 2004. gada vēlēšanām bija tikai viena gada starpība, kopumā apskatot abu vēlēšanu balsstiesīgo Igaunijas pilsoņu aktivitāti, līdzdalības līmeni var uzskatīt par mainīgu viena politiskās kultūras attīstības posma ietvaros. Līdz ar to balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte laika posmā pirms ekonomiskās krīzes, pamatojoties uz iepriekš analizēto pilsoņu aktivitāti divās dažādās vēlēšanās, ir raksturojošs lielums ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam.

Darba autore, analizējot Baltijas valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - balsstiesīgo pilsoņu aktivitāti nacionālo parlamentu un EP 2004.gada vēlēšanās, secināja, ka visās trijās valstīs tā ir bijusi izteikti mainīga. Latvijas, Lietuvas un Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu līdzdalība ir bijusi no ļoti augstas līdz ļoti zema. Šādas pārmaiņas, darba autore pamato ar to, ka tas bija laiks, kad visas trīs Baltijas valstis gatavojās iestāties ES un NATO vai arī tikko bija iestājušās. Pēc P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojuma par politiskās kultūras attīstības posmiem un raksturojošajiem kritērijiem - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - nacionālo parlamentu vēlēšanu un EP 2004. gada vēlēšanu, balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte kopumā ir raksturojošs lielums ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam vai pārejai uz ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu. Līdz ar to analizējot līdzdalības

¹²¹ Vēlētajū aktivitāte ar katrām nākamajām Eiropas Parlamenta vēlēšanām samazinās visā Eiropas Savienībā.

līmeni, kā politiskās kultūras kritēriju, laika posmā no 2002. gada līdz 2008. gadam, balstoties uz igauņu autoru izstrādāto politiskās kultūras pētniecības metodi, var secināt, ka visās trīs Baltijas valstīs - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - politiskā kultūra bija attīstījusies līdz aptuveni vienādam līmenim.

Nacionālo parlamentu vēlēšanas un EP 2014. gada vēlēšanu rezultātus Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, laika posmā no 2011. gada

Darba autore, lai pētītu Baltijas valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - pilsoņu līdzdalības aktivitāti, laika posmā pēc 2008.-2009. gada ekonomiskās krīzes, par analīzes bāzi izmantos balsstiesīgo vēlēšanu līdzdalības līmeņa datu apkopojumu, par vēlēšanu aktivitāti nacionālo parlamentu vēlēšanās, laika posmā no 2011. gada. Pētot līdzdalību demokrātijas procesos, darba autore apskatīs nacionālo parlamentu vēlēšanas pēc ekonomiskās krīzes visās trīs valstīs - Latvijā 2011. gada 17. septembrī notikušās Saeimas vēlēšanas, Lietuvas Seima vēlēšanas, kas notika divos raundos 2012. gada 14. un 28. oktobrī un Igaunijas Riigikogu 2011. gada 6. marta vēlēšanas, konkrēti analizējot balsstiesīgo pilsoņu līdzdalības līmeni. Kopš pirmajā laika posmā apskatītajām nacionālo parlamentu un EP 2004. gada vēlēšanām ir pagājuši aptuveni desmit gadi, valstīm un sabiedrībām ir nācies tikt galā ar ekonomisko krīzi, līdz ar to darba autore uzskata, ka būtu jābūt saskatāmām pārmaiņām - vai līdzdalība ir samazinājusies vēl vairāk vai gluži pretēji - līdzdalība ir augusi. To arī darba autore centīsies noskaidrot, pētot Latvijas, Lietuvas un Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu līdzdalību laika periodā pēc ekonomiskās krīzes, no 2011. gada.

1. Latvijas gadījums

 - Saeimas vēlēšanas

Analizējot balsstiesīgo pilsoņu līdzdalības līmeni, pēc ekonomiskās krīzes, darba autore par pamatu izmantoja Latvijas Republikas 11. Saeimas vēlēšanas, kas notika 2011. gada 17. septembrī. "Pamatojoties uz 2011.gada 23.jūlija tautas nobalsošanas par 10. Saeimas atļaišanu rezultātiem, 2011. gada 17. septembrī notika 11. Saeimas vēlēšanas. (..)Vēlēšanu līdzdalība 11. Saeimas vēlēšanās bija 59,45 procenti."¹²² 11. Saeimas vēlēšanas bija ārkārtas vēlēšanas, kuras tika organizētas pēc tam, kad Valsts prezidents Valdis Zatlers 2011. gada 28. maijā bija atļaidis Latvijas Republikas 10. Saeimu. 11. Saeimas balsstiesīgo pilsoņu līdzdalības līmenis ir bijis zemāks, kopš Latvija ir atguvusi neatkarību un konkrēto vēlēšanu līdzdalības līmenis, balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, ir uzskatāms kā

¹²² 11. Saeimas vēlēšanas. Izgūts no: <http://cvk.lv/pub/public/30047.html>

zems.

Respondentu, kas kā savu dzīves vietu bija atzīmējuši Rīgu jeb rīdžinieki, pēc autores domām, līdzdalības aktivitātei ir vairāki skaidrojumi – rīdžinieku dzīves līmenis ir labāks salīdzinot ar respondentu, kuri dzīvo Krievijas pierobežā, jo, pirmkārt, viņiem ir vairāk pieejami Latvijas informācijas kanāli par valstī notiekošo, nekā Krievijas pierobežas respondentiem, kuriem, kā autore no pieredzes var teikt, TV labāk uztver „lielā kaimiņa” raidījumus, nekā LTV Panorāmu, TV3 Bez Tabu, u.c., ko ik vakaru skatās liela daļa rīdžinieku. Otrkārt, rīdžinieku ikdienas dzīve ir notikumiem bagātāka, salīdzinot ar respondentiem, kas dzīvo dziļi laukos, kuriem, zinot Latvijas dramatiskos rādītājus par lauku reģionu apdzīvotību, iespējams, pat nav ar ko aprunāties. Šāda situācija, pēc autores domām, grauj interesi par apkārt notiekošo.¹²³

Latvijas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte 11. Saeimas vēlēšanās bija zema, līdz ar to balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, 11. Saeimas vēlēšanu balsstiesīgo aktivitāte ir raksturojošs lielums ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam.

2. Lietuvas gadījums

- Seima vēlēšanās

Analizējot Lietuvas balsstiesīgo pilsoņu līdzdalības aktivitāti, laika posmā pēc ekonomiskās krīzes, autore balstījās uz balsstiesīgo pilsoņu līdzdalību Lietuvas 11. Seima vēlēšanas, kas notika divos raundos 2012. gada 14. un 28. oktobrī. Pirmais vēlēšanu rounds notika 14. oktobrī, kurā piedalījās 52, 92 % balsstiesīgo Lietuvas pilsoņu, taču otrajā raundā, kurš notika desmit dienas vēlāk 24. oktobrī, piedalījās tikai 35,86 % balsstiesīgo pilsoņu.¹²⁴ Balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par līdzdalības līmeņiem, var secināt, ka 11. Seima vēlēšanās vēlētajū aktivitāte ir zema, it sevišķi jau vēlēšanu otrajā raundā (35,86 %), taču darba autore vēlas uzsvērt, ka Lietuvas Seima vēlēšanu otrajā raundā, parasti balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte ir zemāka. Lietuvas 11. Seima vēlēšanas bija īpašas ar to, ka vismaz pirmajā vēlēšanu raundā, balsstiesīgo vēlētajū aktivitāte pārsniedza 50 %. Vēlētajū aktivitāte virs 50 %, pēdējo reizi tika sasniegta 2000. gada 8. Seima vēlēšanās, kad vēlēšanu pirmajā raundā piedalījās 59 % balsstiesīgo vēlētajū.¹²⁵

Lietuvas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte 11. Seima vēlēšanu abos raundos ir zema, līdz

¹²³ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

¹²⁴ 11. Seima vēlēšanas. Izgūts no: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2189_E.htm

¹²⁵ Par Seima vēlēšanām. Izgūts no: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2189_arc.htm

ar to balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, 11. Seima vēlēšanu balsstiesīgo aktivitāte ir raksturojošs lielums ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam.

Darba autore balsstiesīgo pilsoņu pasivitāti skaidro ar to, ka 2008. gada oktobrī sākās ekonomiskā krīze un notika arī 10. Seima vēlēšanas, kurās uzvarēja *Homeland Union - Lithuanian Christian Democrats (TS-LKD)*, kuri uzsāka ilgstošu taupīšanas politiku, kas tautas labklājības līmenim bija liels trieciens, līdz ar to pēc autores domām, Igaunijas balsstiesīgie pilsoņi un visa sabiedrība kopumā bija vīlusies un nespēja uzticēties pastāvošajai varai, jo, sabiedrība, protams, "jostas savilkšanu" nespēja uztvert par labāko metodi, kā tikt laukā no ekonomiskās krīzes. Tāpēc 11. Seima vēlēšanu balsstiesīgo Lietuvas pilsoņu zemā aktivitāte, norāda uz to, ka sabiedrība nespēja uzticēties politiskajiem procesiem. Darba autore vēlas norādīt uz to, ka šāda balsstiesīgo pilsoņu pasivitāte norāda arī uz to, ka Lietuvas sabiedrība uzticējās tikai procesiem un lietām, kas norisinājās viņu ģimenes un draugu lokā. Sabiedrība bija noslēgusies.

Lietuvas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte 11. Seima vēlēšanās bija zema, līdz ar to balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, 11. Seima vēlēšanu balsstiesīgo aktivitāte ir raksturojošs lielums ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam.

3. Igaunijas gadījums

- Riigikogu vēlēšanas

Darba autore, analizējot Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu līdzdalības līmeni laika posmā no 2011. gada, analizēja balsstiesīgo aktivitāti pirmajās Riigikogu vēlēšanās pēc ekonomiskās krīzes, kas notika 2011. gada 6. martā. Tās bija XI Riigikogu vēlēšanas, kurās piedalījās 63,61 % balsstiesīgo Igaunijas pilsoņu. Salīdzinot ar X Riigikogu vēlēšanām (2007. gads), vēlētāju aktivitāte bija augusi par gandrīz 2 %.¹²⁶ 2011. gada vēlēšanu līdzdalības līmenis, balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, ir uzskatāms kā augsts.

XI Riigikogu balsstiesīgo pilsoņu aktivitāti, darba autore skaidro ar to, ka gan ekonomiskās krīzes laikā, gan pēc tās Igaunijas sabiedrība neizjuta tik izteiktu ietekmi uz savu labklājības līmeni. Arī Igaunijas valdībai nācās domāt, par to, kā veiksmīgāk tikt laukā no krīzes. To uzsvēra arī Viļņas Universitātes pētnieks Vitauts Kokštis (Vytautas Kuokštis), kurš

¹²⁶ XI Riigikogu vēlēšanas. Izgūts no: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2105_E.htm

kādā intervijā ir teicis: "Igaunija (..) ar vismazākajiem taupības pasākumiem ir panākusi vislabāko efektu un to var skaidrot arī ar sabiedrības atbalstu, kas tostarp ir izpaudies nodokļu maksāšanā un tādējādi valsts budžeta pildīšanā"¹²⁷. Vēl, pēc autores domām, balsstiesīgo pilsoņu aktivitāti var skaidrot ar to, ka Igaunijas vēlēšanu dzīvē ir izdevies iedzīvināt interneta vēlēšanu sistēmu, kas aizvien straujāk gūst Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu atbalstu. "Igaunijā interneta vēlēšanu sistēma tika ieviesta 2005. gadā un pielietota gan Eiropas, gan vietējā parlamenta vēlēšanās. Katrās nākamajās vēlēšanās arvien vairāk Igaunijas vēlēšanu izvēlas balsot elektroniski: 2005.gadā elektroniski balsoja 2% no visiem vēlētajiem, 5,4% – 2007.gadā, 15% – 2009. gadā, bet 2011.gadā jau 24,3%."¹²⁸ Darba autore, protams, nevar apgalvot, ka tieši elektroniskās vēlēšanu sistēmas dēļ aktivitāte ir palielinājusies, taču pieļauj, ka 21. gadsimtā, mūsdienu nemitīgi skrienošajam cilvēkam, kuram trūkst laika sev un saviem tuvajiem, došanās uz vēlēšanu iecirkni šķiet lieks laika patēriņš, jo, pēc autores domām, pilsoņa pienākuma apziņa ir samazinājusies, līdz ar to, ja ir iespēja ar pāris "peles klikšķiem" pildīt savu pilsoņa pienākumu un paust savu viedokli, tad elektroniskā vēlēšanu sistēma, ir lieliska iespēja kā censties palielināt balsstiesīgo pilsoņu aktivitāti.

Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte 11. Riiģikogu vēlēšanās bija augsta, līdz ar to balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, 11. Riiģikogu vēlēšanu balsstiesīgo aktivitāte ir raksturojošs lielums kritiski racionālajam politiskās kultūras attīstības posmam.

- EP 2014. gada vēlēšanas - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas balsstiesīgo vēlēšanu aktivitātes līmenis

2014. gada 24. maijā, notika Eiropas Parlamenta vēlēšanas Latvijā, kurās piedalījās 30,04 %¹²⁹ no visiem balsstiesīgajiem pilsoņiem, bet 25. maijā notika EP vēlēšanas Lietuvā un Igaunijā. Lietuvā EP vēlēšanās piedalījās 44,91 %¹³⁰ balsstiesīgo, bet Igaunijā - 43,09 %¹³¹ no visiem balsstiesīgajiem pilsoņiem.

Baltijas valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - balsstiesīgo pilsoņu aktivitāte šajās vēlēšanās, balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu, par līdzdalības

¹²⁷ Eiropas atšķirīgie skatījumi uz krīzi. Izgūts no: <http://www.esmaja.lv/zinas/eiropas-atskirigie-skatijumi-uz-krizi>

¹²⁸ Konceptija „Par interneta vēlēšanu sistēmas izveidi”. Izgūts no: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40244943>

¹²⁹ EP 2014. gada vēlēšanas Latvijā. Izgūts no: <http://www.rezultati-velesanas2014.eu/lv/country-results-lv-2014.html>

¹³⁰ EP 2014. gada vēlēšanas Lietuvā. Izgūts no: <http://www.rezultati-velesanas2014.eu/lv/country-results-lt-2014.html>

¹³¹ EP 2014. gada vēlēšanas Igaunijā. Izgūts no: <http://www.rezultati-velesanas2014.eu/lv/country-results-ee-2014.html>

līmeņiem, var secināt, ka vēlētāju aktivitāte Baltijas valstīs ir bijusi zema, kas ir raksturojošs lielums ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam.

Analizējot atsevišķi, Baltijas valstu zemo aktivitāti, ir redzams, ka Latvijā tā šajās vēlēšanās ir bijusi viszemākā, pat viena trešdaļa no visiem balsstiesīgajiem pilsoņiem, nedevās uz EP vēlēšanām, lai ar savu balsi, paustu viedokli. Salīdzinot ar 2004. gada EP vēlēšanām, kas šajā apakšnodaļā tika iepriekš apskatītas, 2014. gadā balsstiesīgo vēlētāju aktivitāte bija samazinājusies par gandrīz 11 % - aptuveni par vienu ceturto daļu. Darba autore līdzdalības līmeņa samazināšanos, šajās EP vēlēšanās skaidro ar to, ka kopumā, pēc ekonomiskās krīzes ir samazinājusies pilsoņu interese par politiku un politiskajiem procesiem, kas, balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo paustajiem skaidrojumiem par politiskās kultūra attīstību, raksturo ideoloģisko politiskās kultūras posmu. Pēc darba autores domām, tas varētu nozīmēt, ka, iespējams, pēc pieciem gadiem, līdzdalības līmenis varētu paaugstināties, kas nozīmētu, ka Latvijas politiskā būtu uzsākusi posmu pāreju no ideoloģiskā politiskās kultūras attīstības posma, uz kritiski racionālo politiskās kultūras attīstības posmu. Otrkārt, zemais līdzdalības līmenis skaidrojams ar to, ka dienā, kad notika vēlēšanas, Latvijā bija izteikti vasarīgs laiks, ko daudzi nolēma doties baudīt ārpus pilsētas, kopā ar savām ģimenēm, līdz ar to vairums necentās savu dienu pakārtot EP vēlēšanām. Šeit gan ir saredzama iespēja, kā uzlabot līdzdalības līmeni - nepiesaistot vēlētāju konkrētam vēlēšanu iecirknim, balstoties uz deklarēto dzīvesvietu. Treškārt, zemāku līdzdalības līmeni šajās EP vēlēšanās var skaidrot ar to, ka pēc Latvijas laika varēja balsot līdz 20:00, lai gan parasti pašvaldību un Saeimas vēlēšanās, balsot var līdz 22:00, kas varētu nozīmēt, ka daļa balsstiesīgo Latvijas pilsoņu, palika nenobalsojuši, jo nebija dzirdējuši vai arī bija piemirsuši, ka vēlēšanu iecirkņus 24. maija EP vēlēšanās, vērs ciet divas stundas ātrāk. Šajā reizē, kad daudzi pa dienu bija izdevušies līdz jūrai vai kur citur pie dabas, baudīt silto laiku un tuvojoties vakaram atgriezās pilsētās, varēja ietekmēt līdzdalības līmeni.

Analizējot Lietuvas balsstiesīgo pilsoņu aktivitāti EP 2014. gada vēlēšanās, ir novērojama situācija, ka kopš iepriekšējām - EP 2004. gada vēlēšanām - līdzdalības līmenis samazinājies par gandrīz 5 procentiem. Lai arī līdzdalības līmenis ir samazinājies, tas tomēr šoreiz Lietuvā ir visaugstākais starp visām trijām Baltijas valstīm. Darba autore, salīdzinoši augstāko līdzdalības līmeni Lietuvā skaidro ar to, ka tajā pašā dienā - 25. maijā - Lietuvas balsstiesīgajiem bija iespēja balsot prezidenta vēlēšanu otrajā kārtā, līdz ar to vēlētāju aktivitāte bija lielāka nekā pārējās Baltijas valstīs. Lai arī Lietuvā ir novērojama balsstiesīgo pilsoņu intereses samazināšanās par politiskajiem procesiem, politiskā interese par notiekošo

ES ir vēl mazāka. Ar to darba autore vēlas pateikt, ka, ja Lietuvā tajā dienā nebūtu notikušas Valsts prezidenta vēlēšanas, arī Lietuvā vēlēšanu aktivitāte EP 2014. gada vēlēšanās būtu bijusi vēl zemākā līmenī.

Šajās EP vēlēšanās, starp pārējām Baltijas valstīm, Igaunija ir kā liels izņēmums, jo vēlēšanu aktivitāte bija palielinājusies par 10 %, salīdzinot ar 2004. gada EP vēlēšanām, kad Igaunijā bija viszemākais līdzdalības līmenis, salīdzinot ar Latviju un Lietuvu. Lai arī šajās EP vēlēšanās līdzdalības līmenis ir zems un lai to izdotos palielināt līdz augstam līdzdalības līmenim, vēlēšanu aktivitāte EP vēlēšanās būtu jācenšas palielināt gandrīz divas reizes. Darba autore Igaunijas balsstiesīgo pilsoņu līdzdalības pieaugumu, balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo idejām, skaidro ar to, ka, lai arī pēc ekonomiskās krīzes līdzdalības līmenis ir zems un tas ir raksturojošs lielums ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam, Igaunijas gadījumā, ir novērojama viegla virzība uz augstu politiskās līdzdalības līmeni, kas ir raksturojošs lielums kritiski racionālajam politiskās kultūras attīstības posmam.

5.5. tabula

Politiskās kultūras attīstības posms Baltijas valstīs - pirms un pēc ekonomiskās krīzes, balstoties uz līdzdalības līmeni (autores tabula)

Valsts	Latvija	Lietuva	Igaunija
Politiskās kultūras attīstības posms valstī, balstoties uz līdzdalības līmeni, laika posmā no 2002. gada līdz 2008. gadam.	<ul style="list-style-type: none"> Pāreja no mitoloģiskā uz ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu. 	<ul style="list-style-type: none"> Ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms. 	<ul style="list-style-type: none"> Pāreja no kritiski racionālā uz ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu.
Politiskās kultūras attīstības posms valstī, balstoties uz līdzdalības līmeni, laika posmā no 2011. gada.	<ul style="list-style-type: none"> Ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms. 	<ul style="list-style-type: none"> Ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms. 	<ul style="list-style-type: none"> Pārejas posmā no ideoloģiskā uz kritiski racionālo politiskās kultūras attīstības posmu.

Darba autore, analizējot līdzdalības līmeni Baltijas valstīs - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - pirms un pēc ekonomiskās krīzes, pētīja balsstiesīgo pilsoņu aktivitāti dažādās vēlēšanās laika posmā no 2002. gada līdz 2008. gadam un no 2011. gada līdz jaunākajām aktualitātēm. Autorei, izmantojot igauņu pētnieku izstrādāto pētniecības metodi, analizējot

līdzdalības līmeni kā vienu no politiskās kultūras identificējošu kritēriju, izdevās nonākt pie vairākiem secinājumiem:

- Latvijas politiskā kultūra, balstoties uz līdzdalības līmeni, pirms krīzes periodā atradās pārejas procesā no mitoloģiskā uz ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, taču pēc ekonomiskās krīzes, Latvijas politiskajai kultūrai bija izdevies pāriet uz nākamo politiskās kultūras attīstības posmu - ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu.
- Lietuvas politiskā kultūra, balstoties uz līdzdalības līmeni, gan pirms ekonomiskās krīzes, gan pēc krīzes, atbilda ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam.
- Igaunijas politiskā kultūra, balstoties uz līdzdalības līmeni, pirms krīzes periodā atradās pārejas procesā no kritiski racionālā uz ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, taču pēc ekonomiskās krīzes, Igaunijas politiskajai kultūrai bija izdevies pāriet uz nākamo politiskās kultūras attīstības posmu - kritiski racionālo politiskās kultūras attīstības posmu.

Darba autore vēlas piebilst, ka pētot līdzdalības līmeni Baltijas valstīs - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - pirms un pēc ekonomiskās krīzes, tika izmantots viens no politiskās līdzdalības veidiem - piedalīšanās vēlēšanās, taču, autoresprāt, tas ir arī viens no svarīgākajiem.

5.2.2. Tolerances līmenis

P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo, saā izstrādātajā politiskās kultūras pētniecības metodē, kā vienu kritērijiem, lai noteiktu politiskās kultūras attīstības posmu, ir iekļāvuši arī toleranci. „Toleranta personība nešķiro citus pēc rases, ādas krāsas vai ticības. Ir vairāki iemesli, kāpēc cilvēki izvēlas toleranci kā dzīves stilu. Vieni jau piedzimst ar labu sirdi, otri savā rīcībā atspoguļo audzināšanu bērnībā, trešajiem piemīt augsti attīstīta estētiskās un sociālās vērtības izjūta.”¹³²

Ir vispārpieņemta ideja, ka tolerance ir fundamentāls demokrātijas princips. Līdz ar to pilsoņi, kas nav tolerantī, tiek uzskatīti par nedemokrātiskiem un vai arī šo pilsoņu uzskati ir nedemokrātiski. Un, ja šādu pilsoņu ir daudz, tiek pieļauta iespēja, ka tie var apdraudēt demokrātijas sistēmu un tās pilnvērtīgu pastāvēšanu. Protams, arī par toleranci un tās ietekmi viedokļi dalās, tāpēc ir daži, kas uzskata, ka pilnīga tolerance ir viens priekšnosacījumiem, lai

¹³² Iecietības pret etniskajām minoritātēm atspoguļojums Latvijas reģionālajā presē. Izgūts no: <http://lufb.llu.lv/Raksti/SZF-raksti-2011/SZF-rakstu-krajums-2011-56-60.pdf>, p.58

demokrātija spētu funkcionēt. Ir arī pretējs viedoklis, ka pilnīga tolerance, arī var apdraudēt demokrātiju.¹³³

Džons Sulivans (*John L. Sullivan*) un Džeims Pīrsons (*James Piereson*) savā darbā "*Political tolerance and American democracy*", ir skaidrojuši, kas pēc viņu domām ir tolerance:

Tolerance jēdziens sevī ietver to, ka ir opozīcija vai nesaskaņa, tādēļ no tolerance jēdziena tiek izvītrota vienaldzība. Tolerance nenozīmē aizspriedumu neesamību. Bieži vien ir dzirdēts uzskats, ka persona bez aizspriedumiem ir toleranta, bet tie, kuriem ir aizspriedumi - nav toleranti. Tā nebūt nav. Toleranta persona var būt ar aizspriedumiem, taču aizspriedumi ir jālimitē un jāierobežo. Lai personu uzskatītu par tolerantu, aizspriedumiem nedrīkst skot naidīga rīcība.¹³⁴

Mūsdienu sabiedrība kļūst aizvien dažādāka – veidojas jaunas subkultūras, kuras nākas pieņemt – atbalstīt vai vismaz pieņemt, ka tādas ir, uzturēt neitrālas dabas attiecības savstarpēji – indivīdiem un visai sabiedrībai kopumā. Ar to arī saprotot toleranci.¹³⁵

Skaidrojot toleranci klasiskās socioloģijas ietvaros, tā jāapskata kā sabiedrības veidošanās un saliedētības funkcionāla vienība. Mūsdienu pasaulē pilsētas vidē modificējas ražošanas un darījumu attiecības, būtiskas kļūst prasmes mijiedarboties ar nepazīstamiem cilvēkiem, par kuru raksturu un uzvedības īpatnībām nav pieejama izsmeljoša informācija, jo viņi auguši un socializējušies citur.¹³⁶

P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo, izstrādātajā politiskās kultūras pētniecības metodē, toleranci kā kritēriju, katrā no politiskās kultūras attīstības posmiem raksturo dažādās attīstības pakāpe - mitoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu raksturo zems tolerance līmenis, ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu - vidējs tolerance līmenis, bet kritiski racionālo politiskās kultūras attīstības posmu - augsts tolerance līmenis.¹³⁷ Darba autore, pētot tolerance līmeni Baltijas valstīs - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - šo kritēriju apskatīs divos laika posmos - pirms un pēc ekonomiskās krīzes, t.i., no 2002. gada līdz 2008. gadam un 2011. gada līdz mūsdienām. Tolerance pētīšanai kā datu avoti tiks izmantoti Eiroparometra pētījumi - 2008. gada pavasara un 2012. gada pavasara pētījumi-, kas atbilst darba autores izvēlētajiem laika posmiem.

¹³³ Sullivan, J. L., & Piereson, J. E. (1982). *Political tolerance and American democracy*. Chicago: University of Chicago Press. p.5-6

¹³⁴ Sullivan, J. L., & Piereson, J. E. (1982). *Political tolerance and American democracy*. Chicago: University of Chicago Press. p.4-5

¹³⁵ Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa

¹³⁶ Seminārs - Šķēršļi sabiedrības integrācijai: rašanās cēloņi un pārvarēšanas iespējas. Izgūts no: http://www.politika.lv/temas/sabiedrības_integracija/10040/

¹³⁷ Vihelemm, Peeter & Lauristin, Marju & Tallo, Ivar. (1997). *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition*, Tartu University Press, p.201.

Tolerances līmenis (autores tabula)

<i>Zems tolerances līmenis;</i>	0 - 40 %;
<i>Vidējs tolerances līmenis;</i>	41 - 75 %;
<i>Augsts tolerances līmenis;</i>	76 - 100 %.

Tolerances līmenis Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, laika posmā no 2002. gada līdz 2008. gadam un no 2011. gada līdz mūsdienām

Lai pētītu tolerances līmeni Baltijas valstīs - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - kā datu avotu bāze tika izmantots *Eurobarometer Standard 69*¹³⁹ pētījums, kurš tika sagatavots no 25. marta līdz 4. maijam 2008. gadā, un *Eurobarometer Standard 77*¹⁴⁰ pētījums, kurš tika sagatavots 2012. gada pavasarī. Pētījumos ir iekļauti dati par Latvijas, Lietuvas un Igaunijas tolerances līmeni 2008. gadā un 2012. gadā.

Darba autore, pētot tolerances līmeni kā vienu no kritērijiem, kas ietekmē politiskās kultūras attīstību Baltijas valstīs, pirms un pēc ekonomiskās krīzes, izmantos divus Eurobarometra pētījumus, kuros ES dalībvalstu pilsoņiem, tika uzdoti vairāki jautājumi par pilsoņu personīgajām vērtībās, kuru starpā tika ietverta arī tolerance kā vērtība. Analizējot respondentu atbildes uz jautājumiem par toleranci, darba autore, balstīsies uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādāto pētniecības metodi, noteiks politiskās kultūras attīstības līmeni laika posmiem - pirms un pēc ekonomiskās krīzes.

Pirmais jautājums: *Kuras trīs, no sarakstā iekļautajām vērtībām, Jums personīgi ir svarīgākās?*

¹³⁸ Vihelemm, Peeter & Lauristin, Marju & Tallo, Ivar. (1997). *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition*, Tartu University Press, p.201.

¹³⁸ Vihelemm, Peeter & Lauristin, Marju & Tallo, Ivar. (1997). *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition*, Tartu University Press, p.201.

¹³⁹ Eurobarometer Standard 69. Izgūts no:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_values_en.pdf, p.16

¹⁴⁰ Eurobarometer Standard 77. Izgūts no:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_value_en.pdf

Respondentu atbildes uz jautājumu: Kuras trīs, no sarakstā iekļautajām vērtībām, Jums personīgi ir svarīgākās? (autores tabula)

	<i>Latvija</i>	<i>Lietuva</i>	<i>Igaunija</i>
<i>Procentuāli, cik respondentu, atbildot uz jautājumu, kā vienu no trim vērtībām atzīmēja "toleranci". (2008. gada pavasaris).¹⁴¹</i>	13%;	25 %;	25 %;
<i>Procentuāli, cik respondentu, atbildot uz jautājumu, kā vienu no trim vērtībām, atzīmēja "toleranci". (2012. gada pavasaris).¹⁴²</i>	10%;	11 %;	21 %;

Respondenti no Latvijas, Lietuvas un Igaunijas *Eurobarometer Standard 69*¹⁴³ pētījumā, atbildot uz jautājumu par vērtībām, toleranci kā vienu no trim svarīgākajām vērtībām, Latvijā bija atzīmējuši 13 %, tātad nedaudz vairāk par 10 % no visiem Latvijas respondentiem, Lietuvas un Igaunijas gadījumā - abās valstīs toleranci kā vienu no trim vērtībām bija atzīmējuši 25 % aptaujāto, līdz ar to gan Lietuvā un Igaunijā viena ceturtdaļa respondentu uzskata, ka tolerance ir viena no trim svarīgākajām vērtībām, tieši respondentiem personīgi. Igaunijā un Lietuvā, 2008. gada pētījumā aptaujātie, toleranci kā vienu no trim vērtībām bija atzīmējuši divas reizes vairāk respondentu kā Latvijā. Lai arī Latvijas, Lietuvas un Igaunijas respondentu skaits %, kuri atbildot uz jautājumu kā vienu no trim vērtībām atzīmēja toleranci, ir ļoti mazs, darba autore vēlas norādīt, ka Baltijas valstu rādītāji ir augstāki, kā vidēji ES 27 - ES tikai 10 %¹⁴⁴ respondentu, kā vienu no svarīgākajām vērtībām bija atzīmējuši toleranci.

Darba autore, balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādāto politiskās kultūras posmu identificēšanas kritēriju modeli, secina, ka pēc konkrētā pētījuma datiem par

¹⁴¹ Eurobarometer Standard 69. Izgūts no:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_values_en.pdf, p.16

¹⁴² Eurobarometer Standard 77. Izgūts no:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_value_en.pdf

¹⁴³ Eurobarometer Standard 69. Izgūts no:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_values_en.pdf, p.16

¹⁴⁴ Eurobarometer Standard 69. Izgūts no:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_values_en.pdf, p.16

toleranci, politiskā kultūra gan Latvijā, gan, Lietuvā, gan Igaunijā ir uzskatāma kā zema. Līdz ar to pēc igauņu pētnieku politiskās kultūras posmu noteikšanas raksturojošajiem kritērijiem, var secināt, ka politiskā kultūra, pirms ekonomiskās krīzes periodā, līdz 2008. gadam, analizējot toleranci kā kritēriju, visās trīs Baltijas valstīs atradās mitoloģiskajā politiskās kultūras attīstības posmā.

Eurobarometer Standard 77 pētījumā, salīdzinot ar *Eurobarometer Standard 69*, respondentu sniegtajām atbildēm ir novērojamas izmaiņas. Latvijas gadījumā 2012. gadā 10 % respondentu, kā vienu no trim vērtībām, atzīmēja toleranci, salīdzinot ar 2008. gada pētījumu, tas ir 3 %. Apskatot Lietuvas gadījumu varēja secināt, ka kopš salīdzinoši ar 2008. gada respondentu atbildēm, 2012. gadā toleranci kā vienu no trim vērtībām bija izvēlējušies vairāk kā divas reizes mazāk respondentu. Lietuvas gadījumā, 2012. gadā 21 % respondentu toleranci bija atzīmējuši kā vienu no svarīgākajām vērtībām, līdz ar to tas ir par 4 % mazāk, kā 2008. gadā. līdz ar to, skatoties uz tikai uz respondentu atbildēm procentuāli, var teikt, ka krīzes laikā ir vēl vairāk samazinājies visās trīs valstīs - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - tā iedzīvotāju daļa, kas toleranci uzskata par vienu no trim svarīgākajām vērtībām. Lietuvas gadījumā šis procentuālais samazinājums ir vislielākais. Autore vēlas piebilst, ka konkrēti šajā jautājuma ES vidējais atbildētāju skaits procentuāli ir pieaudzis - no 10 % 2008. gadā, uz 15 % 2012. gadā¹⁴⁵.

Balstoties uz igauņu pētnieku P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādāto politiskās kultūras posmu identificēšanas kritēriju modeli, darba autore secina, ka arī pēc ekonomiskās krīzes, izmantojot konkrētā pētījuma datus par toleranci 2012. gadā, politiskā kultūra ir uzskatāma kā zema visās trīs Baltijas valstīs. Un tāpat kā 2008. gadā, konkrēti pēc šī jautājuma iegūtajiem datiem, zema politiskā kultūra, raksturo mitoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu.

Darba autore vēlas uzsvērt, ka tolerances līmeni periodā pēc ekonomiskās krīzes samazinājās, jo 2012. gada 18. februārī, notika Tautas nobalsošana, kuras zīmē bija uzdots jautājums: „Vai jūs esat par likumprojekta „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē” pieņemšanu, kas paredz krievu valodai noteikt otras valsts valodas statusu?”. Iespējamie atbilžu varianti bija „Par” un „Pret”.¹⁴⁶ Konkrētais balsojums šķēla visu sabiedrību, iesaistījās visas pasaules latvieši, aicinot balsot "pret", notika dažādas provokācijas no krievu valodīgo puses, jo tiem krievu valoda, protams, ir dzimtā valoda, taču pēc autores domām, Latvijā

¹⁴⁵ Eurobarometer Standard 77. Izgūts no:

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_value_en.pdf

¹⁴⁶ 2012. gada 18. februāra Tautas nobalsošana. Izgūts no: <http://cvk.lv/pub/public/30256.html>

dzīvojošie krievi mēdz regulāri piemirst, kur viņi dzīvo un pārāk reti aizdomājas par to, kāpēc šeit dzīvo. Jo, pēc autores domām, zinot mūsdienu migrācijas apmērus, cittautieši, kas dzīvo svešumā, ja tiem slikti klājas, tomēr nolemj atgriezties dzimtenē vai vismaz pārvācas uz citu laimes zemi. Pēc autores domām, šeit spilgti runā Sprīdīša stāsts, kurš devās svešās zemēs laimi, meklēt, bet to neatradis, atgriezās mājās. Autore ar to grib pateikt, ka minoritātē, tostarp krieviem, neklājas slikti Latvijā, šeit joprojām ir runa par spītīgu cīņu un savu varas spēju apliecināšanu.

Darba autore, analizējot zemo tolerances līmeni Lietuvā, pirms ekonomiskās krīzes, iepazīnās ar dažādiem faktiem un attieksmju ziņojumiem, laika posmā no 2002. līdz 2008. gadam. Pēc autores domām, Lietuvas sāpīgākais punkts tolerances jautājumā ir homoseksuālisms un ar to saistītās aktualitātes. Lietuva ir katoļu valsts, līdz ar to šādas subkultūras - geju, lesbiešu, biseksuālu un transpersonu - aktivitātes, Lietuvas sabiedrībai ir jo nepieņemamākas. 2008. gada Eurobarometra pētījumā par diskrimināciju ES, tika uzdots jautājums: *Kā Jūs personīgi justos, ja Jums kaimiņš būtu homoseksuālis (gejs, lesbiete)? (ar skaitli 1 atzīmējiet, ja Jūs "justos nekomfortabli" un 10 - "ļoti komfortabli")*. Lietuvas gadījumā vidējais rādītājs bija 6.1, ES vidējais rādītājs šajā jautājumā bija 7.9.¹⁴⁷ Vidējais rādītājs ir gandrīz par 2 % zemāks nekā ES, kas norāda uz to, ka Lietuvas sabiedrībai ir grūtības pieņemt seksuālās minoritātes. Darba autore, analizējot tolerances līmeni Lietuvā pēc ekonomiskās krīzes, joprojām saskaras ar iepriekš minēto Lietuvas sabiedrības problēmu - nespēju pieņemt seksuālās minoritātes un sadzīvot ar tām. Joprojām Lietuvā, vēl jo vairāk tāpēc, ka tā ir katoļu valsts, notiek dažādas diskusijas pa to, kāpēc Lietuvā būtu jāmaina ģimenes vērtības - kāpēc kāds uzskata, ka tas ir normāli, ka ģimenē bērniem ir divas mammas, vai divi tēti.

Zemo tolerance līmeni Igaunijā, pirms krīzes periodā, pēc autores domām skaidro līdzīgi argumenti, kā Latvijā - nemitīga cīņa un nespēja nonākt pie vienota viedokļa dažādos politiskos un sociālos procesos, starp etnisko vairākumu – igauņiem, un etnisko mazākumu – krieviem, līdz ar to, katra puse, kā galveno vērtību uzskata cilvēktiesības. Taču Igaunijā, 2007. gada aprīlī, par asu diskusiju grautiņu iemeslu kļuva pieminētais Otrajā pasaules karā kritušajiem padomju karavīriem ar nosaukumu "Bronzas kareivis", kuru tika nolemts pārvietot no Tallinas centra uz kapsētu ārpus Tallinas. Pieminēklā pārvietošana izraisīja plašus nemierus - nekārtību laikā tika laupīts, veiktas vandālistiskas darbības, ne tikai Tallinā, bet arī Kohtlajerves pilsētā Igaunijas ziemeļaustrumos (netālu no Krievijas robežas), kur vairums

¹⁴⁷ European Commission (2008) Special Eurobarometer 296. Discrimination in the European Union: Perceptions, Experiences and Attitudes, chapter 9.

iedzīvotāju runā krievu valodā. Nemieri ilga divas dienas no 26. līdz 28. aprīlim, kuru laikā policijai izdevās aizturēt vairāk kā 1000 cilvēku, no kuriem vairums bija alkohola reibumā, kopumā tika ievainoti 50 cilvēku un viens krievu tautības cilvēks tika sadurts līdz nāvei no cita dumpinieka.¹⁴⁸ Pēc autores domām notikumi Igaunijā, bija kārtējā cīņa no Krievijas puses, kā destabilizēt ar ārējiem spiediena palīdzību stāvokli valstī un sabiedrībā. Arī pēc krīzes periodā, zemo tolerances līmeni, pēc autores domām skaidro tas, ka joprojām notiek cīņa starp etnisko vairākumu - igauņiem - un etnisko mazākumu - krieviem. To pierāda arī tas, ka 2012. gada februārī:

Igauņu radikāļi paziņoja par to, ka gatavi tiesāties, ja tiks ieviesta izglītības reforma, kas krievu ģimnāzijās paredz mācības igauņu valodā. Skolu reforma, kas Latvija sākas pirms astoņiem gadiem, tagad notiek Igaunijā. TV3 raidījums "Nekā personīga" pēc vizītes Tallinā, secina: problēmas Latvijā un Igaunijā ir identiskas. 2007. gadā Igaunijas valdība paziņoja, ka piecu gadu laikā krievu ģimnāzijās 60 procentiem mācību jānotiek igauņu valodā.¹⁴⁹

Bet jau 2012. gada 1. jūnija iepriekšējiem radikāļu paziņojumiem, sekoja arī mītiņi, lai aizsargātu krievu skolas. Mītiņu dalībnieki protestēja, lai varas iestādes nerealizētu izvirzīto mērķi, ka triju gadu laikā (kopš 2012. gada), jānotiek pārējai krievu skolās, lai 60 % mācību notiktu latviešu valodā.¹⁵⁰ Darba autore vēlas piebilst, ka Igaunijas nacionālo sastāvu veido: igauņi 69%, krievi 25,4%, u.c.

Otrais jautājums: *Vai Jūs piekrītat apgalvojumam, ka mūsdienās ir pārāk liela tolerance. Konkrēti: Noziedznieki ir jāsoda bargāk!*

5.8. tabula

Respondentu atbildes uz jautājumu: Vai Jūs piekrītat apgalvojumam, ka mūsdienās ir pārāk liela tolerance. Konkrēti: Noziedznieki ir jāsoda bargāk! (autores tabula)

	Latvija	Lietuva	Igaunija
Procentuāli respondentu skaits, kuri atbildot uz jautājumu atbildēja: "piekrītu" un "drīzāk piekrītu". (2008. gads) ¹⁵¹	84 %	88 %	89 %

¹⁴⁸ The Last Soviet in Tallinn: Saga of the 'Bronze'. Izgūts no: <http://www.local-life.com/tallinn/articles/estonian-russian-relations>

¹⁴⁹ Igaunijā skaļi protesti pret izglītības reformu krievu skolās. Izgūts no: <http://www.tv3.lv/content/view/15577/282/>

¹⁵⁰ Igaunija. Izgūts no: <http://www.educationincrisis.net/country-profiles/europe/item/421-estonia>

¹⁵¹ Eurobarometer Standard 69. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_values_en.pdf, p.16

Procentuāli respondentu skaits, kuri atbildot uz jautājumu atbildēja: "piekrītu" un "drīzāk piekrītu". (2012. gads) ¹⁵²	86 %	86 %	90 %
--	------	------	------

Analizējot tolerances līmeni Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, pirms ekonomiskās krīzes, darba autore apskatīja minēto valstu respondentu atbildes uz *Eurobarometer Standard 69*¹⁵³ 2008. gada pavasarī uzdoto jautājumu par toleranci. Latvijas, Lietuvas un Igaunijas respondenti uz šo jautājumu ir atbildējuši ļoti līdzīgi - 84 % respondentu no Latvijas "piekrīt" vai "drīzāk piekrīt" apgalvojumam, ka mūsdienās ir pārāk liela tolerance, 88 % respondentu no Lietuvas un 89 % respondentu no Igaunijas domā tāpat. Pēc darba autores domām sanāk, ka Latvijā 16 %, Lietuvā 12 % un Igaunijā 11 % respondentu atbildot uz jautājumu, norādījuši "drīzāk nepiekrīt" vai "nepiekrīt", ka mūsdienās ir pārāk liela tolerance.

Darba autore, analizējot tolerances līmeni Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, pēc ekonomiskās krīzes, apskatīja minēto valstu respondentu atbildes uz *Eurobarometer Standard 77*¹⁵⁴ 2012. gada pavasarī uzdoto jautājumu par toleranci. Latvijas, Lietuvas un Igaunijas respondenti uz šo jautājumu tāpat kā 2008. gadā, ir atbildējuši ļoti līdzīgi - 86 % respondentu no Latvijas "piekrīt" vai "drīzāk piekrīt" apgalvojumam, ka mūsdienās ir pārāk liela tolerance, 86 % respondentu no Lietuvas un 90 % respondentu no Igaunijas domā tāpat.

Visu trīs valstu respondentu sniegtās atbildes procentuāli gan pirms ekonomiskās krīzes, gan laika periodā pēc ekonomiskās krīzes, ir ļoti augsti rādītāji, kas liktu domāt, ka šīs valstis ir ar ļoti augstu tolerances līmeni un šādu atbildi varētu skaidrot ar to, ka tās ir nogurušas no pārlietu lielās tolerances pret visu.

Autore vēlreiz vēlas uzsvērt, ka abi jautājumi tika uzdoti Eurobarometra pētījumos - 2008. gada pētījumā jautājumi abi jautājumi tika uzdoti, vieniem un tiem pašiem respondentiem, kā arī - 2012. gada Eurobarometra pētījumā, tika uzdoti abi jautājumi, vieniem un tiem pašiem respondentiem, tāpēc darba autore vēlas norādīt uz kādu savu secinājumu, ko saskatīja salīdzinot pirmā un otrā jautājuma respondentu atbildes procentuāli. Maģistra darba

¹⁵² Eurobarometer Standard 77. Izgūts no:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_value_en.pdf

¹⁵³ Eurobarometer Standard 69. Izgūts no:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_values_en.pdf, p.16

¹⁵⁴ Eurobarometer Standard 77. Izgūts no:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_value_en.pdf

autore starp visām šīm atbildēm - "piekrītu", "drīzāk piekrītu", "drīzāk nepiekrītu" un "nepiekrītu" - saskata tādu kā apgriezto domāšanu, ja otrā jautājuma procentuālās atbildes salīdzina ar pirmā jautājuma procentuālajām atbildēm. Darba autore ar to vēlas pateikt, ka nonāca pie secinājuma, ka tie respondenti, kas pirmajā jautājumā "toleranci" bija izvēlējušies kā vienu no trim svarīgākajām vērtībām sev personīgi, otrajā jautājumā izvēlējās atbildes, ka "drīzāk nepiekrīt" vai "nepiekrīt" apgalvojumam, ka mūsdienās ir pārāk liela tolerance. Līdz ar to tie, kas otrajā jautājumā "piekrita" vai "drīzāk piekrita" apgalvojumam, ka mūsdienās ir pārāk liela tolerance, pēc autores domām nebija tie, kas pirmajā jautājumā, kā vienu no vērtībām norādīja toleranci. Tie respondenti, kas izvēlējās "piekrītu" vai "drīzāk piekrītu", atbildot uz otro jautājumu, uzvaru nelika vārdam "tolerance". Pēc autores domām, respondenti neaizdomājās par to, vai ir un cik augsts ir tolerances līmenis respondenta valstī, viņi "uzķērās" uz apgalvojumu "noziedznieki ir jāsoda bargāk". Šāds apgalvojums vienmēr izsauks apstiprinošas atbildes, jo izdzirdot vārdu "noziedznieki", respondentiem caur galvu izskrien vairāki pieņēmumi - noziedznieks ir nodarījis morālu, fizisku vai emocionālu kaitējumu un kāds no tā ir cietis - tāpēc respondents, nodomā, ka tā kā joprojām, kāds kādam vairāk vai mazāk nodara kādus vieglākus vai smagākus pāridarījumus, tāpat sodi ir pārāk mīksti, tāpēc arī piekrīt apgalvojumam, ka noziedznieki ir jāsoda bargāk.

Līdz ar to darba autore secina, ka arī respondentu atbildes procentuāli, atbildot uz otro jautājumu, norāda uz to, ka visās trīs Baltijas valstīs - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - gan periodā no 2002. gada līdz 2008. gadam, gan periodā pēc ekonomiskās krīzes - no 2012. gada, tolerances līmenis ir bijis zems, kas, balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādāto politiskās kultūras posmu identificēšanas kritēriju modeli, norāda uz to, ka, analizējot toleranci kā kritēriju, visas trīs Baltijas valstis atradās mitoloģiskajā politiskās kultūras attīstības posmā.

Apkopojot iegūtos secinājumus, par tolerances zemo līmeni Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, pirms un pēc ekonomiskās krīzes, autore kā iemeslu tam, ka tolerances līmenis, Baltijas valstīs laika posmā pēc 2011. gada, ir samazinājies, uzskata to, ka ekonomiskās krīzes dēļ, visu trīs valstu valdībām vairāk vai mazāk, bet tomēr nācās "savilkt jostas", līdz ar to indivīdiem samazinājās labklājības līmenis - nācās atteikties no daudziem labumiem, pie kuriem tie bija pieraduši pirms krīzes, kuru laikā cilvēki dzīvoja pāri saviem iztikas līdzekļiem. Tādēļ var secināt, ka pirms ekonomiskās krīzes visu trīs valstu iedzīvotāju bija apmierinātāki ar savu dzīvi, tiem nevajadzēja uztraukties par primitīvām vajadzībām un izdzīvošanu, līdz ar to tie bija mierīgāki un tos netraucēja citu subkultūru vai mazākumtautību

klātesamība, jo visi spēja sadzīvot, netraucējot viens otram. Taču pēc ekonomiskās krīzes, Baltijas valstu iedzīvotāju apmierinātība ar savu dzīvi un valstī notiekošajiem sociālekonomiskajiem un politiskajiem procesiem, bija samazinājusies - daudzi krīzes dēļ bija zaudējuši darbu, visās trīs valstīs bija palielinājies bezdarbs, algas tika samazinātas un, ja šādā situācijā, kāda minoritāte vēl mēģina situāciju sarežģīt, uzskatot, ka tiek aizskartas tās cilvēktiesības, majoritātei to ir grūti saprast.

Līdz ar to, apkopojot secinājumus, par iepriekš apskatītajiem datiem, darba autore secina, ka Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskā kultūra, salīdzinot tolerances līmeni kā kritēriju, lai mērītu politiskās kultūras attīstību Baltijas valstīs, pirms un pēc ekonomiskās krīzes, laika posmos no 2002. gada līdz 2008. gadam un no 2011. gada, atrodas mitoloģiskajā politiskās kultūras attīstības posmā.

5.2.3. Uzticības līmenis institūcijām

Darba autore kā trešo kritēriju, ko pētīt no igauņu autoru - P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo - izstrādātās politiskās kultūras posmu identificēšanas kritēriju metodes, apskatīja uzticības līmeni institūcijām. Ar uzticības līmeni institūcijām, saprotot, ka tā ir uzticēšanās politiskajām institūcijām un politiskajiem procesiem valstī. Tas vai indivīds un visa sabiedrība kopumā uzticas vai neuzticas, atspoguļojas arī cilvēku uzvedībā - nodokļi tiek maksāti, vai netiek maksāti. Darba autore vēlas piebilst, ka nodokļi netiek maksāti ne jau tāpēc, ka tie ir augsti vai sabiedrība tos nespēj samaksāt, pēc autores domām tas norāda uz to, ka indivīdi vai sabiedrība nodokļu maksāšanai vairs neredz jēgu, jo netic, ka valsts un institūcijas tos izmantos godprātīgi.

Pēc P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo, ļoti augsts uzticības līmenis raksturo mitoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam ir raksturīgs zems uzticības līmenis, bet kritiski racionālo politiskās kultūras attīstības posmu, raksturo augsts uzticības līmenis.¹⁵⁵

5.9. tabula¹⁵⁶

Uzticības līmenis (autores tabula)

Zems uzticības līmenis	0 - 50 %
------------------------	----------

¹⁵⁵ Vihelemm, P., Lauristin, M. & Tallo, I. (1997). *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition*, Tartu University Press, p.199., p.201.

¹⁵⁶ Turpat, p.199., p.201. - 202.

<i>Augsts uzticības līmenis</i>	51 - 75 %
<i>Ļoti augsts uzticības līmenis</i>	76 - 100 %

Darba autore, pētot uzticības līmeni kā politiskās kultūras posmu identifikatoru, pirms un pēc ekonomiskās krīzes - laika posmā no 2002. gada līdz 2003. gadam un pēc krīzes - no 2011. gada, datus pētniecībai izmanto no *Eurobarometer Special Survey* pētījuma *Eiropas sociālā realitāte*, kurš tika izdots 2006. gadā un *Standard Eurobarometer 80* faktu lapas, izdotas 2013. gadā, kurās ir individuāli dati par Latvijas, Lietuvas un Igaunijas respondentu atbildēm uz jautājumiem par uzticību.

Uzticības līmenis laika posmā no 2002. gada līdz 2008. gadam

Eurobarometer Special Survey pētījumā *Eiropas sociālā realitāte*, kurš tika izdots 2006. gadā, respondentiem tika uzdoti vairāki jautājumi, kas saistīti ar uzticību institūcijām un procesiem, kas notiek valstī. Taču darba autores pētījumam, analizējot uzticības līmeni Baltijas valstīs, noderēja viens no jautājumiem, kurā respondentu sniegtās atbildes, darba autorei ļaus noteikt uzticības līmeni Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, tādējādi arī nonākot pie secinājuma, kurā no igauņu pētnieku trim politiskās kultūras attīstības posmiem, laika posmā pirms ekonomiskās krīzes, atradās Latvija, Lietuvas un Igaunijas politiskā kultūra, balstoties uz uzticības līmeni kā identificējošo kritēriju.

Jautājums: *Es gribētu Jums uzdot jautājumu, par to, cik lielā mērā Jūs uzticaties dažādām institūcijām. Par katru no minētajām institūcijām, lūdzu atzīmējat: "drīzāk uzticos" vai "drīzāk neuzticos"*¹⁵⁷.

5.10. tabula

Respondentu atbildes uz jautājumu: Es gribētu Jums uzdot jautājumu, par to, cik lielā mērā Jūs uzticaties dažādām institūcijām. Par katru no minētajām institūcijām, lūdzu atzīmējat: "drīzāk uzticos" vai "drīzāk neuzticos"! (autores tabula)

	Vietējai pašvaldībai		Nacionālajai valdībai		Nacionālajam parlamentam		Politiskajām partijām	
	Drīzāk uzticos	Drīzāk neuzticos	Drīzāk uzticos	Drīzāk neuzticos	Drīzāk uzticos	Drīzāk neuzticos	Drīzāk uzticos	Drīzāk neuzticos

¹⁵⁷ Darba autore pieņem, ka "drīzāk uzticos" = "uzticos" un "drīzāk neuzticos" = "neuzticos".

Latvija (2006. gads) ¹⁵⁸	45 %	55 %	28 %	72 %	23 %	76 %	11 %	89 %
Lietuva (2006. gads) ¹⁵⁹	35 %	65 %	22 %	78 %	15 %	85 %	9 %	91 %
Igaunija (2006. gads) ¹⁶⁰	56 %	44 %	48 %	52 %	36 %	64 %	20 %	80%

1. Latvijas gadījums

Aptaujāto respondentu no Latvijas, atbildes uz jautājumu, par to, cik lielā mērā tie uzticas dažādām institūcijām 2006. gadā, procentuālie dati rāda, ka nevienai no jautājumā piedāvātajām institūcijām - pagasta pašvaldībai, nacionālajai valdībai (Latvijas gadījumā Saeimai), Nacionālajam parlamentam vai politiskajām partijām - uzticības līmenis nepārsniedz 50 %. Latvijā visvairāk uzticas pagasta pašvaldībai (45 %), tad nacionālajai valdībai (28 %), nacionālajam parlamentam uzticas (23 %), taču vismazāk uzticas politiskajām partijām (11 %). Līdz ar to darba autore secina, ka uzticības līmenis dažādām institūcijām 2006. gadā, balstoties uz igauņu pētnieku P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādāto politiskās kultūras pētniecības metodi, ir bijis zems. Darba autore secina, ka 2006. gadā, politiskā kultūra ir atradusies ideoloģiskajā politiskās kultūras attīstības posmā, jo šo posmu raksturo zems uzticības līmenis.

2. Lietuvas gadījums

Lietuvas respondentu uzticības līmenis iepriekš minētajām politiskajām institūcijām 2006. gadā ir bijis vēl zemāks kā Latvijā. Lietuvieši visvairāk pēc *Eurobarometra* datiem ir uzticējušies vietējai pašvaldībai (35 %), tad nacionālajai valdībai (22 %), 15 % lietuviešu uzticas nacionālajam parlamentam un politiskajām partijām uzticējās 9% respondentu. Darba autore vēlas norādīt, ka arī lietuviešu uzticības līmenis 2006. gadā ir bijis zems, kas pēc igauņu pētnieku izstrādātās politiskās kultūras mērīšanas metodes, atbilst ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam.

3. Igaunijas gadījums

¹⁵⁸ Latvijas gadījums. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_273_fiche_lv.pdf

¹⁵⁹ Lietuvas gadījums. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_273_fiche_lt.pdf

¹⁶⁰ Igaunijas gadījums. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_273_fiche_ee.pdf

Apskatot respondentu sniegtās atbildes par uzticības līmeni dažādām politiskajām institūcijām, darba autore secina, ka 2006. gadā visaugstākais uzticības līmenis ir bijis Igaunijā. Igaņu uzticības līmenis nacionālajai valdībai, nacionālajam parlamentam un politiskajām partijām ir bijis aptuveni divas reizes lielāks, kā Latvijā un Lietuvā. 2006. gadā Igaunijā 56 % respondentu bija norādījuši, ka uzticas vietējai pašvaldībai, kas ir augsts rādītājs, taču 48 % uzticas nacionālajai valdībai, nacionālajam parlamentam uzticas 36 % un politiskajām partijām uzticas 20 %, kas ir zems rādītājs. Līdz ar to tomēr kopumā, pēc autores domām, uzticības līmenis dažādām politiskajām institūcijām Igaunijā 2006. gadā ir bijis zems.

Darba autore, pēc Latvijas, Lietuvas un Igaunijas gadījumu apskates, jautājumā par uzticības līmeni dažādām politiskajām institūcijām pirms ekonomiskās krīzes, laika periodā no 2002. gada līdz 2008. gadam un no 2011. gada, nonāca pie vairākiem secinājumiem. Pirmkārt, laikā Baltijas valstu iedzīvotāji visvairāk uzticējās vietējai pašvaldībai, ko var skaidrot ar to, ka vietējās pašvaldības darbību iedzīvotāji izjūt ikdienā ik uz soļa - gan pilsētu, gan lauku iedzīvotāju. Pēc autores domām, respondentu salīdzinoši augstā uzticība vietējām pašvaldībām, norāda uz to, ka tie no vietējām pašvaldībām sajūt tiešos labumus, kas ir acīmredzami - apgaismotas ielas, bērnu laukumi, sakārtota infrastruktūra, u.c. labumi - līdz ar to novērtē pašvaldību darbību, tādējādi, arī uzticoties to darbībām. Otrkārt, Latvijas, Lietuvas un Igaunijas aptaujātie respondenti 2006. gadā vismazāk uzticējās politiskajām partijām un iepriekš maģistra darbā tika iegūts secinājums, ka visu trīs Baltijas valstu līdzdalības līmenis šajā laika posmā bija zems (atbilda ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam), līdz ar to darba autore vēlas norādīt uz to, ka abi šie kritēriji ir savstarpēji saistīti - zemu līdzdalības līmeni, izskaidro tas, ka ir zema uzticība politiskajām partijām, tāpēc vēlētāji nedodas uz vēlēšanām.

Darba autore, izvērtējot respondentu atbildes uz jautājumu par uzticības līmeni politiskajām institūcijām - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - laika posmā pirms ekonomiskās krīzes, secina, ka kopumā Baltijas valstīs, balstoties uz 2006. gada pētījumu - uzticības līmenis bija zems. Izmantojot P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, uzticības līmenis Baltijas valstīs 2006. gadā, ir raksturojošs lielums ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam.

Uzticības līmenis laika posmā no 2011. gada līdz mūsdienām

Lai analizētu uzticības līmeni Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, laika posmā pēc ekonomiskās krīzes, darba autore izmantos *Eurobarometer Standard 80* pētījuma faktu lapas,

kurās tika izdotas 2013. gada nogalē un kurās ir individuāli apskatīts Latvijas, Lietuvas un Igaunijas gadījums, respondentiem uzdodot vienādus jautājumus. Darba autore vēlas piebilst, ka izmantos vienu jautājumu, no faktu lapā iekļautajiem, kurā respondentiem tiek jautāts par uzticību dažādām politiskajām institūcijām. Autore vēlas vērst uzmanību uz to, ka lai arī 2006. un 2013. gadā veiktajos pētījumos, respondentiem jautājumi par uzticību dažādām institūcijām ir vienādi, 2013. gada *Eurobarometer* pētījumā, kā institūcijas ir piedāvātas tikai - nacionālais parlaments un nacionālā valdība¹⁶¹.

Jautājums: *Es gribētu Jums uzdot jautājumu par to, cik lielā mērā Jūs uzticaties dažādām institūcijām? Par katru no minētajām institūcijām, lūdzu atzīmējiet "drīzāk uzticos" vai "drīzāk neuzticos" vai "nezinu".*¹⁶²

5.11. tabula

Respondentu atbildes uz jautājumu: Es gribētu Jums uzdot jautājumu par to, cik lielā mērā Jūs uzticaties dažādām institūcijām? Par katru no minētajām institūcijām, lūdzu atzīmējiet "drīzāk uzticos" vai "drīzāk neuzticos" vai "nezinu"!
(autores tabula)

	Nacionālam parlamentam			Nacionālajai valdībai		
	Drīzāk uzticos	Drīzāk neuzticos	Nezinu	Drīzāk uzticos	Drīzāk neuzticos	Nezinu
Latvija (2013. gads) ¹⁶³	17 %	79 %	4 %	21 %	75 %	4 %
Lietuva(2013. gads) ¹⁶⁴	11 %	84 %	5 %	20 %	74 %	6 %
Igaunija (2013.gads) ¹⁶⁵	35 %	61 %	4 %	38 %	58 %	4 %

1. Latvijas gadījums

¹⁶¹ *Eurobarometer Special Survey* pētījumā *Eiropas sociālā realitāte*, kurš tika izdots 2006. gadā, tika apskatīts arī uzticības līmenis vietējai pašvaldībai un politiskajām partijām.

¹⁶² Darba autore pieņem, ka "drīzāk uzticos" = "uzticos" un "drīzāk neuzticos" = "neuzticos".

¹⁶³ Latvijas gadījums. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_fact_lv_en.pdf

¹⁶⁴ Lietuvas gadījums. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_fact_lt_en.pdf

¹⁶⁵ Igaunijas gadījums. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_fact_ee_en.pdf

Analizējot respondentu 2013. gada atbildes par uzticības līmeni, Latvijas gadījumā ir redzams, ka: nacionālajam parlamentam uzticas 17 % respondentu, salīdzinot ar 2006. gada atbildēm, uzticības līmenis nacionālajam parlamentam ir samazinājies par 6 %, taču nacionālajai valdībai uzticas 21 % respondents, kas ir par 7 % mazāk kā 2006. gadā (2006. gadā nacionālajai valdībai uzticējās 28 % respondentu). Darba autore secina, ka uzticības līmenis Latvijā, laika posmā pēc ekonomiskās krīzes bija samazinājies vēl vairāk, līdz ar to ir uzskatāms kā zems.

2. Lietuvas gadījums

Darba autore, analizējot Lietuvas respondentu atbildes secina, ka arī Lietuvā uzticības līmenis institūcijām - nacionālajam parlamentam un nacionālajai valdībai - bija krities. 11 % respondentu 2013. gada pētījumā, bija norādījuši, ka uzticas nacionālajam parlamentam (2006. gadā - 15 %), līdz ar to uzticības līmenis nacionālajam parlamentam bija samazinājies par 4 %, toties nacionālajai valdībai uzticības līmenis bija samazinājies par 2 % - 2013. gadā nacionālajai valdībai uzticējās 20 % respondentu. Arī Lietuvā, pēc ekonomiskās krīzes periodā, uzticības līmenis bija zems.

3. Igaunijas gadījums

Uzticības līmenis institūcijām, Igaunijā arī 2013. gadā bija visaugstākais no Baltijas valstīm, taču tāpat kā Latvijai un Lietuvai, procentuāli tas bija samazinājies kopš 2006. gada. Nacionālajam parlamentam 2013. gadā uzticējās 35 % respondentu (2006. gadā - 36 %), līdz ar to septiņu gadu laikā nav novērojamas būtiskas izmaiņas, attiecībā uz uzticību konkrētajai institūcijai. Taču Igaunijas gadījumā, krass uzticības līmeņa samazinājums ir bijis nacionālajai valdībai, jo 2006. gadā tai uzticējās 48 % respondenti (salīdzinoši ļoti augsts rādītājs), taču 2013. gadā - tikai 35 %, tātad ir redzams, ka uzticības līmenis nacionālajai valdībai bija samazinājies par 15 %. Autore vēlas norādīt, ka Igaunijā, tāpat kā Latvijā un Lietuvā, laika posmā pēc ekonomiskās krīzes bija zems uzticības līmenis.

Iepazīstoties ar visu trīs valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - respondentu sniegtajām procentuālajām atbildēm, par to cik lielā mērā tie uzticas politiskajām institūcijām, darba autore secināja, ka arī laika posmā pēc ekonomiskās krīzes, sākot no 2011. gada, Baltijas valstīs ir zems uzticības līmenis politiskajām institūcijām. Darba autore novēroja, ka pēc ekonomiskās krīzes uzticības līmenis Latvijā, Lietuvā un Igaunijā ir samazinājies vēl vairāk. Pēc autores domām, to var skaidrot ar to, ka, sākoties ekonomiskajai krīzei, Baltijas valstu nacionālajām valdībām, nācās veikt reformas dažādās jomās, kā arī savilkt grožus, lai valstis pēc iespējas ātrāk izkļūtu no ekonomiskās krīzes. Taču, kā jau darba autore iepriekš

maģistra darbā rakstīja, Latvijas, Lietuvas un Igaunijas sabiedrības, nebija apmierinātas ar krasajām darbībām un pārmaiņām, ko tās raisīja sabiedrības dzīvē, kā arī neuzskatīja, ka tieši tautai būtu jāiznes viss krīzes smagums uz saviem pleciem, lai valstis atkal nostātos uz stabilām kājām. Pēc autores domām, vissāpīgāk pret krīzes programmu uztvēra Igaunijas respondenti - to pauž uzticības līmeņa samazināšanās nacionālajai valdībai par 15 %, salīdzinot ar iegūto atbildi, 2006. gada pētījumā. Latvijas, Lietuvas un Igaunijas zemais uzticības līmenis dažādām politiskām institūcijām, laika posmā pēc ekonomiskās krīzes, balstoties igauņu pētnieku - P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo skaidrojumu par politiskās kultūras attīstības posmiem un to raksturojošajiem kritērijiem, norāda uz to, ka uzticības līmenis institūcijām Baltijas valstīs raksturo ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu.

Darba autore, izvērtējot respondentu atbildes uz jautājumu par uzticības līmeni politiskajām institūcijām - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - laika posmā pirms ekonomiskās krīzes un pēc ekonomiskās krīzes secina, ka abos šajos laika periodos, visās trīs valstīs uzticības līmenis raksturoja ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu. Taču pēc autores domām, laika posmā pirms ekonomiskās krīzes, balstoties uz 2006. gada pētījumu par uzticības līmeni Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - visu trīs valstu politiskās kultūras attīstības posms, bija no mitoloģiskā politiskās kultūras attīstības posma, salīdzinoši nesen pārgājis ideoloģiskajā politiskās kultūras posmā. Taču 2013. gada vēl zemākais uzticības līmenis norāda uz to, ka politiskā kultūra, balstoties uz uzticības līmeni kā kritēriju, bija sasniegusi savu zemāko punktu, tāpēc pēc autores domām, tuvākajos gados pakāpeniski būtu jāpalielinās uzticības līmenim politiskajām institūcijām - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā.

5.2.4. Individuālās atbildības līmenis

Darba autore kā ceturto kritēriju pētīs individuālās atbildības līmeni, kurš ir viens no kritērijiem, ar kura palīdzību, balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādātās pētniecības metodes, var noteikt, kādā attīstības posmā atrodas Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskā kultūra.

Augsts individuālās atbildības līmenis raksturo kritiski racionālo politiskās kultūras attīstības posmu. Darba autore, pētot individuālās atbildības līmeni, izmantojot P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo pētniecības metodi, un izstrādātos posmu raksturojošos lielumus, nolēma, ka mitoloģiskā un ideoloģiskā posma raksturojošo zemo individuālās atbildības līmeni, ir jāsadala sīkāk - divos līmeņos. Tādējādi, zems individuālās atbildības līmenis, kas raksturīgs mitoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam un vidējs individuālās

atbildības līmenis, kurš raksturīgs ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam. Darba autore vēlas norādīt, ka šāds papildus iedalījums, nekādā mērā neietekmē pētījuma gaitu, jo ļauj turpināt politisko kultūru pētīt, balstoties uz igauņu pētnieku izstrādātas politiskās kultūras pētniecības metodes.¹⁶⁶

5.12. tabula¹⁶⁷

Individuālās atbildības līmenis (autores tabula)

Zems individuālās atbildības līmenis (%), raksturo mitoloģisko un ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu.	0 - 45 %
Vidējs individuālās atbildības līmenis (%), raksturo	46 % - 76 %
Augsts individuālās atbildības līmenis (%), raksturo kritiski racionālais politiskās kultūras attīstības posms.	77 % - 100%

Individuālā atbildība jeb personīgā atbildība, ir vēlme pieņemt to, ka ir kaut kādi vispār pieņemti standarti, kas sabiedrībā ir iedibināti, lai indivīdi censtos dzīvot ar šiem standartiem. Taču individuālā atbildība, sevī ietver arī to, ka, ja indivīdi nespēj vai negrib realizēt šos standartus, tad indivīds saprot, ka tā ir viņa vaina un necenšas meklēt vainu citos indivīdos, sabiedrībā vai nevaino valsti tajā. Individuālā jeb personīgā atbildība beidz pastāvēt tad, kad indivīds sāk vaino savu ģimeni, vienaudžus, ekonomiskos apstākļus vai sabiedrību, par to, ka pats nespēj pildīt standartus.¹⁶⁸

ASV prezidents Baraks Obama savā inaugurācijas uzrunā aicināja tautas uzmanību uz "atbildības jaunu ēru", ar to saprotot, ka ASV jaunatnei būtu savā dzīvē jāvadās ar skaidri noteiktu, taču vienkāršu mērķu kopumu: pirmkārt, iegūt izglītību, otrkārt, iegūt darbu, treškārt, apprecēties un tikai tad radīt bērnus - tādējādi izveidojot labu dzīves notikumu secību un tad, pēc Obamas domām, izdosies arī viss pārējais.¹⁶⁹ Protams, tā ir it kā ļoti skaidra un pašsaprotama notikumu secība, taču dzīvē gadās visādi.

¹⁶⁶ Vihelemm, P., Lauristin, M. & Tallo, I. (1997). *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition*, Tartu University Press, p.199. p.201.

¹⁶⁷ Turpat

¹⁶⁸ The Sequence of Personal Responsibility. Izgūts no: <http://www.brookings.edu/research/articles/2009/07/09-responsibility-haskins>

¹⁶⁹ The Sequence of Personal Responsibility. Izgūts no: <http://www.brookings.edu/research/articles/2009/07/09-responsibility-haskins>

Indivīdiem ir jāuzņemas atbildība un uzņemties atbildību, katram indivīdam ir jāsaprot, ka tieši viņš ir tas, kurš atbild par savām izvēlēm. Tikai indivīds, ir atbildīgs par to, kā domā un kā jūtas, uzņemties atbildību. Protams, nevar apgalvot, ka indivīds ir atbildīgs par visu, kas ar viņu dzīvē ir noticis un notiks, taču indivīds ir atbildīgs par to, ko domā, kā jūtas un kā rīkojas.

Darba autore, analizējot individuālās atbildības līmeni Baltijas valstīs - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - apskatīs divus no individuālās atbildības aspektiem. Laika posmā pirms ekonomiskās krīzes, lai pētītu individuālo atbildību, analizēs respondentu atbildes uz jautājumu - kam būtu jāuzņemas atbildība, indivīdam pašam par sevi, vai arī valstij ir jābūt atbildīgai par ikviena materiālo nodrošinājumu. Taču laika posmā pēc ekonomiskās krīzes, lai noteiktu individuālās atbildības līmeni Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, darba autore izmantos divus jautājumus, uz kuriem respondentu sniegtās atbildes, norādīs, cik atbildīgi indivīdi ir iegādājoties pārtiku.

Individuālais atbildības līmenis Baltijas valstīs pirms ekonomiskās krīzes, laika posmā no 2002. - 2008. gadam

Lai analizētu individuālās atbildības līmeni Baltijas valstīs laika posmā pirms ekonomiskās krīzes, tiks izmantots *New Baltic Barometer VI*¹⁷⁰ viens no jautājumiem, kas tika uzdots respondentiem Baltijas valstīs un kurš atbilda tam, lai varētu mērīt individuālas atbildības līmeni Latvijā, Lietuvā un Igaunijā. *New Baltic Barometer VI* respondenti tika aptaujāti 2004. gada rudenī, taču pats pētījums ir izdots 2005. gadā, līdz ar to darba autore, laika posmā pirms ekonomiskās krīzes, individuālās atbildības līmeni Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, noteiks pēc respondentu atbildēm 2004. gadā.

Jautājums: *Indivīdam vajadzētu uzņemties atbildību par sevi vai arī valstij ir jābūt atbildīgai par ikviena materiālo nodrošinājumu?*¹⁷¹

5.13. tabula

Respondentu atbildes uz jautājumu: Indivīdam vajadzētu uzņemties atbildību par sevi vai arī valstij ir jābūt atbildīgai par ikviena materiālo nodrošinājumu? (autores tabula)

	Latvija	Lietuva	Igaunija
Indivīdam jāuzņemas atbildība;	33 %	51 %	58 %
Valstij jāuzņemas atbildība;	64 %	43 %	38 %

¹⁷⁰ New Baltic Barometer VI. Izgūts no: <http://www.balticvoices.org/documents/spp-401.pdf>, p.29.

¹⁷¹ Turpat

Nezinu	2 %	6 %	3 %
--------	-----	-----	-----

Darba autore, iepazīstoties ar respondentu atbildēm procentuāli, uz iepriekš norādīto jautājumu, secināja, ka Latvijas, Lietuvas un Igaunijas respondentu atbildes atšķiras. Latvijā tikai 33 % jeb trešā daļa no respondentiem, uzskatīja, ka indivīdam pašam ir jāuzņemas atbildība par sevi, turpretī Lietuvā un Igaunijā, respondentu viedokļi, atbildot uz šo jautājumu bija līdzīgi - 51 % Lietuvā un 58 % respondentu Igaunijā, uzskatīja, ka indivīdam pašam ir jāuzņemas atbildība par sevi.

Līdz ar to darba autore secina, balstoties uz iepriekš tabulā norādīto sadalījumu procentuāli, kad individuālās atbildības līmenis ir uzskatāms kā zems, vidējs un kad kā augsts, Latvijā, laika posmā pirms ekonomiskās krīzes bija zems individuālās atbildības līmenis, taču Lietuvā un Igaunijā - vidēja līmeņa individuālās atbildības līmenis. Latvijas gadījumā tas norāda uz to, ka politiskā kultūra, balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādāto politiskās kultūras pētniecības metodi un posmu raksturojošiem kritērijiem, atradās mitoloģiskajā politiskās kultūras attīstības posmā. Lietuvas un Igaunijas gadījumā, balstoties uz tabulā norādīto procentuālo sadalījumu, var teikt, ka gan Lietuvas, gan Igaunijas politiskā kultūra 2004. gadā, atbilda ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmu.

Pēc autores domām, zemais individuālās atbildības līmenis Latvijā, laika posmā pirms ekonomiskās krīzes, norāda uz to, ka Latvijas sabiedrībā, vismaz individuālās atbildības jomā, nebija vēl norisinājusies pilnīga domāšanas pāreja no totalitārā režīma, kā sabiedrībai bija jādzīvo pirms neatkarības atgūšanas, uz demokrātiju. Līdz ar to tas norāda uz to, ka četrpadsmit gadu laikā, kopš Latvija bija atguvusi neatkarību, Latvijas sabiedrība nespēja pierast pie domas un iedzīvināt to ikdienas darbos un gaitās, ka dzīvojot demokrātiskā režīmā tie paši spēj un tiem ir jāspēj lemt par savu dzīvi, kā arī - nebija apraduši ar jauninājumu, ka indivīda vai visas sabiedrības viedoklis un arī rīcība, spēj ietekmēt valstī notiekošos sociālos, ekonomiskos un politiskos procesus. Taču salīdzinot Latvijas individuālo līmeni pirms ekonomiskās krīzes ar Lietuvas un Igaunijas individuālas atbildības līmeni, autore secina, ka, balstoties uz individuālo atbildību kā kritēriju, var teikt, ka Lietuvas un Igaunijas indivīdos un sabiedrībā kopumā, bija straujāk norisinājusies domāšanas un uztveres pāreja no totalitārā režīma uz demokrātiju, līdz ar to Lietuvas un Igaunijas gadījumā sabiedrībās kopumā bija izveidojusies jau lielāka izpratne par to, ko sevī ietver demokrātija - vārda brīvība, ka indivīda vai visas sabiedrības viedoklim ir spēja ietekmēt valstī notiekošos procesus.

Individuālais atbildības līmenis Baltijas valstīs pirms ekonomiskās krīzes, laika posmā no 2012. gada

Analizējot individuālās atbildības līmeni Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, laika posmā pēc ekonomiskās krīzes, precīzāk, no 2011. gada, par pētījuma bāzi tiks izmantots *Special Eurobarometer 389*¹⁷² ziņojums, kurš tika izstrādāts 2012. gada martā, taču izdots - 2012. gada jūnijā. Konkrētais ziņojums tika veidots, lai noteiktu Eiropiešu attieksmi par pārtikas drošību un kvalitāti. Lai pētītu individuālās atbildības līmeni Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, no *Special Eurobarometer 389* ziņojuma, tiks izmantoti divi jautājumi, kas tika uzdoti respondentiem.

Individuālās atbildības veidi ir dažādi, viens no tiem, kas tiks apskatīts šajā darba apakšnodaļā ir individuālā atbildība par savu veselības stāvokli. Konkrētāk, cik atbildīgs ir indivīds izvēloties un iegādājoties pārtikas produktus, zinot, to cik ļoti pārtika mūsdienās, spēj ietekmēt veselības situāciju. Analizējot to, vai Latvijas, Lietuvas un Igaunijas respondenti, pievērš uzmanību kvalitātei¹⁷³.

(..) katra cilvēka individuāla atbildība ir visu valsts nodrošināto iespēju izmantošana savas veselības saglabāšanā. Veselība kā viena no pamatvērtībām ir cilvēka dzīves kvalitātes, viņa ģimenes un arī sabiedrības labklājības pamats. Veselīga sabiedrība ir produktīvas un ražīgas ekonomikas un valsts attīstības pamats. Sabiedrības veselība ir nozīmīga sabiedrības ilgtspējīgas attīstības pamatnozāre un viens no sabiedrības organizētas darbības veidiem, lai saglabātu, uzlabotu un atjaunotu cilvēku veselību.¹⁷⁴

Pirmais jautājums: *Iegādājoties pārtiku, cik svarīga Jums ir tās kvalitāte?*¹⁷⁵

5.14. tabula

Respondentu atbildes uz jautājumu: Iegādājoties pārtiku, cik svarīga Jums ir tās kvalitāte? (autores tabula)

	<i>Latvija</i>	<i>Lietuva</i>	<i>Igaunija</i>
<i>"Ļoti svarīga"</i>	76 %	73 %	55 %

Analizējot pirmā jautājuma, respondentu atbildes, nākas secināt, ka Latvijas un Lietuvas indivīdiem viedokļi procentuāli ir līdzīgi, jo Latvijas gadījumā 76 % un Lietuvas gadījumā 73 % jeb trīs ceturtdaļas no visiem respondentiem ir atbildējuši, ka tiem ir ļoti svarīga pārtikas kvalitāte, to iegādājoties, kas pēc autores domām norāda uz to, ka Latvijā un Lietuvā (skatoties tikai pēc šī jautājuma atbildēm) - ir vidējs individuālās atbildības līmenis.

¹⁷² Special Eurobarometer 389. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_389_en.pdf

¹⁷³ Kvalitāte ir pārtikas produkta īpašību kopums, kas nodrošina tā spēju apmierināt patērētāju vajadzības un izpaužas produkta ķīmiskajā sastāvā, fizikālajās īpašībās, izskatā, krāsā, smaržā, uzturvērtībā un nekaitīgumā cilvēka veselībai. No: <http://likumi.lv/doc.php?id=57452>.

¹⁷⁴ VMAnot_240811_veseliba; Ministru kabineta instrukcijas projekts „Grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 15.decembra instrukcijā Nr.19 „Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtība””

¹⁷⁵ Special Eurobarometer 389. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_389_en.pdf

Igaunijas respondenti, atbildot uz jautājumu, tikai 55 % no visiem respondentiem ir atbildējuši, ka tiem ir ļoti svarīga pārtikas kvalitāte, kas pēc igauņu pētnieku izstrādātās pētniecības metodes, norāda uz to, ka Igaunijā (balstoties tikai uz šo jautājumu) - ir vidēja līmeņa individuālā atbildība.

Otrais jautājums: Vai pērkot pārtiku, Jūs pārbaudāt, vai tai ir kvalitātes zīmes?¹⁷⁶

5.15. tabula

Respondentu atbildes uz jautājumu: Vai pērkot pārtiku, Jūs pārbaudāt, vai tai ir kvalitātes zīmes? (autores tabula)

	Jā, vienmēr	Jā, reizēm ¹⁷⁷	Nē	Nezinu
Latvija	22 %	49 %	29 %	0 %
Lietuva	21 %	45 %	33 %	1 %
Igaunija	17 %	51 %	31 %	1 %

Latvijas gadījumā, 71 % no respondentiem, atbildot uz otro jautājumu bija norādījis, ka iepērkoties pārbauda vai izvēlētajam produktam ir kvalitātes zīme. Kvalitātes zīmēm, pamatojoties uz procentuālajām atbildēm, Lietuvā 66 % un Igaunijā 68 % no visiem respondentiem, pievērš uzmanību. Procentuālās atbildes norāda uz to, ka visās trīs Baltijas valstīs, (balstoties uz otro jautājumu), ir vidējs individuālās atbildības līmenis. Analizējot Latvijas, Lietuvas un Igaunijas individuālās atbildības līmeņos, balstoties uz diviem jautājumiem, var secināt, ka kopumā Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, pēc ekonomiskās krīzes, ir vidējs individuālās atbildības līmenis, kas atbilst ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam.

Analizējot respondentu atbildes uz abiem jautājumiem par pārtikas kvalitāti, kopumā secina, ka Baltijas valstis šim jautājumam pievērš nozīmi. Atbildot uz pirmo jautājumu, vienīgi Igaunijas respondenti bija norādījuši, ka, salīdzinoši ar Latvijas un Lietuvas respondentu sniegtajām atbildēm, pievērš mazāku uzmanību pārtikas kvalitātei, kuru iegādājas. Taču, autoresprāt, kopumā indivīdi visās trīs Baltijas valstīs ir vairāk vai mazāk individuāli atbildīgi un seko līdzī tam, kādu pārtiku lieto. Autore vēlas uzsvērt, ka pārtikas kvalitātei ir jāpievērš uzmanība, jo kopš 2000. gada Baltijas valstīs ir palielinājusies pieaugušo aptaukošanās. To pierāda arī procentuāli dati par aptaukošanos starp

¹⁷⁶ Special Eurobarometer 389. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_389_en.pdf

¹⁷⁷ Analizējot otrā jautājuma respondentu atbildes, šie abi atbilžu varianti tiks skaitīti kopā, lai noteiktu individuālās atbildības līmeni.

pieaugušajiem, Latvijā¹⁷⁸, Lietuvā¹⁷⁹ un Igaunijā¹⁸⁰, kas apkopoti par 2000. gadu un pēc 2010. gada.¹⁸¹ Darba autore vēlas norādīt, ka īpaša vērība veselībai, kā vienam no individuālās atbildības aspektiem, jāpievērš Lietuvas indivīdiem, jo jau kopš 2000. gada aptaukošanās procents starp pieaugušajiem ir par aptuveni 5 % lielāks nekā Latvijā un Igaunijā. Darba autore aptaukošanās problēmām, šajā pētījumā par individuālo atbildību, pievēršu uzmanību, jo viens no aptaukošanās iemesliem, ir nekvalitatīva pārtika, uz kuras nav norādītas kvalitātes zīmes, līdz ar to tas ir nepilnvērtīgs, uzturvērtībām nebagāts, taču pārsaldināts, pārsālīts. Taču lietot uzturā kvalitatīvu pārtiku vai nekvalitatīvu, par to ir atbildīgs katrs indivīds pats par sevi. Autore gan vēlas norādīt, ka parasti nekvalitatīvu pārtiku cilvēki iegādājas, jo tā ir lētāka, kā arī ātrāk pagatavojama.

Apkopojot iepriekš iegūtos secinājumus par individuālās atbildības līmeni Baltijas valstīs, divos laika posmos - pirms ekonomiskās krīzes un pēc ekonomiskās krīzes, var secināt, ka Latvijā, pēc ekonomiskās krīzes, ir norisinājusies posmu pāreja - mitoloģiskā uz ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, ka norāda uz to, ka Latvijas indivīdi ir kļuvuši individuāli atbildīgāki. Pēc autores, domām, to var skaidrot tādējādi, ka ekonomiskās krīze, vairumam Latvijas sabiedrības bija kā mācību stunda, kurā tie nonāca pie svarīgas atziņas - ka katrs pats ir atbildīgs par savu finansiālo stāvokli, nevis valsts vai banka, jo pirms krīzes periodā, Latvijas sabiedrībā plaši izplatīta bija dzīvošana virs saviem iztikas līdzekļiem, ņemot dažādus kredītus. Individuālās atbildības līmenis Lietuvā un Igaunijā gan pirms ekonomiskās krīzes nebija mainījies, līdz ar to tas joprojām atradās ideoloģiskajā politiskās kultūras attīstības posmā, tikai dažos rādītājus varēja novērot, ka tas mazliet ir palielinājies. Darba autore to skaidro ar to, ka Igaunijas un Lietuvas sabiedrība jau pirms ekonomiskās krīzes, vismaz individuālās atbildības jomā, bija nonākusi pie lielākas izpratnes par to, ko tā sevī ietver.

¹⁷⁸ 2000. gadā Latvijā aptaukošanās bija novērojama 11,9 % Latvijas iedzīvotāju, pēc 2010. gada - 16,9 %.
Izgūts no: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8112121ec026.pdf?expires=1401196902&id=id&accname=guest&checksum=19C3882516268523F0599603843849DF>

¹⁷⁹ 2000. gadā Lietuvā aptaukošanās bija novērojama 20,4 % Lietuvas iedzīvotāju, pēc 2010. gada - 19,7 %.
Izgūts no: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8112121ec026.pdf?expires=1401196902&id=id&accname=guest&checksum=19C3882516268523F0599603843849DF>

¹⁸⁰ 2000. gadā Igaunijā aptaukošanās bija novērojama 14,1 % Igaunijas iedzīvotāju, pēc 2010. gada - 16,9 %.
Izgūts no: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8112121ec026.pdf?expires=1401196902&id=id&accname=guest&checksum=19C3882516268523F0599603843849DF>

¹⁸¹ OECD publikācija. (2012). *“Overweight and obesity among adults”*, in *Health at a Glance: Europe*, OECD Publishing. Izgūts no: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8112121ec026.pdf?expires=1401196902&id=id&accname=guest&checksum=19C3882516268523F0599603843849DF>

6. REZULTĀTI

Politiskā kultūra ir salīdzināmās politikas zinātnes nozare, tāpēc jau darba ievaddaļā tika atrunāts, ka darba pētnieciskajā daļā tiks pētīta Baltijas valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - politiskās kultūras attīstība divos laika posmos. Pirmais laika posms - pirms ekonomiskās krīzes, no 2002. gada līdz 2008. gadam un pēc ekonomiskās krīzes, no 2011. gada. Lai atbildētu uz darba gaitā izvirzīto izpētes jautājumu "*Kā ekonomiskā krīze ir ietekmējusi Baltijas valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - politiskās kultūras attīstību?*" un noteiktu, kurā posmā vai starpposmā atrodas Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskā kultūra, tika izmantota trīs igauņu pētnieku – P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo - izstrādātā politiskās kultūras analīzes metode. Darba pētnieciskajā daļā tika apskatīti četri no P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādātajiem politiskās kultūras identificēšanas kritērijiem - politiskā līdzdalība, tolerance, uzticība institūcijām un individuālā atbildība - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - un noteikts kritēriju attīstības līmenis.

Autore darba gaitā apskatīja Baltijas valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - politiskās kultūras vēsturisko attīstību un pieredzi, kas ļauj labāk izprast notiekošos procesus mūsdienās. Ar to gribot norādīt, ka vēsturiskajai attīstībai, ir bijusi noteicošā loma, jo Baltijas valstu kopīgi pārdzīvotais PSRS laikā un kopīgi uzsāktā virzība, atgūstot neatkarību, kad visas trīs valstis cieši turējās viena pie otras, lai neviens, ar to domājot Krievija, vairs nemēģinātu ietekmēt to neatkarību, turpmāku attīstību un izvirzītos mērķus - viens no galvenajiem mērķiem bija atgriešanās Eiropā - tas bija laiks, kad Baltijas valstis bija vissatuvinātākās. Tāpēc šo laiku pēc neatkarības atgūšanas, kad Latvija, Lietuva un Igaunija turējās plecu pie pleca, raksturo ļoti līdzīga visu trīs valstu attīstība un procesu norise. Taču, kad Latvija, Lietuva un Igaunija katra par sevi sāka justies aizvien drošāk un pārliecinošāk, šī vienojošā nabassaitē sāka pārtrūkt un bija novērojama valstu atsvešinās, kā arī turpmākā attīstībā, tās centās veikt individuālus, ceļus, lai arī mērķi bija vienādi. Tā tas bija arī ar kopīgo mērķi par atgriešanos Eiropā, iestāšanos NATO un ES.

Par šo jautājumu, savā pārskatā runā arī Grazina Miniotaite (*Grazina Michnevičiute*):

"Vēl joprojām Baltijas valstu sabiedrības (it īpaši Latvijas un Lietuvas), parasti uzskata, ka attiecības starp Baltijas valstīm ir neapmierinošā attīstības līmenī. Retrospektīvi, var teikt, ka bija laiks, kad Baltijas valstis darbojās kā ģeopolitiska vienība - kad Latvija, Lietuva un Igaunija pieprasīja Krievijai atsaukt karaspēku no visu trīs valstu teritorijām laika posmā no 1991. gada līdz 1994. gadam. Kopš tā laika, neskatoties uz pieaugošo sadarbību Latvijas, Lietuvas un Igaunijas starpā, tomēr ir novērojamas sava veida sacensības, kas ir attīstījušās visu trīs valstu vidū. Tas galvenokārt ir saistīts ar

ekonomisko un politisko konkurenci ceļā uz nacionālas valsts attīstību un integrāciju gan NATO, gan ES. Politiskajai un ekonomiskajai konkurencei var minēt vairākus spilgtus piemērus, kuri ir raksturojuši Latvijas, Lietuvas un Igaunijas attiecības pēc neatkarības atgūšanas, pirmkārt, var minēt tā saucamo "zivju karu" starp Latviju un Igauniju, otrkārt, "cūkgaļas karu" starp Lietuvu un Latviju 1999. gadā, treškārt, problēmas ar jūras robežlīgumu starp Lietuvu un Latviju, kas tika parakstīts tikai 1999. gadā, taču joprojām jūras robežlīgums nav ratificēts no Latvijas puses un, visbeidzot, visu trīs Baltijas valstu - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - konkurence par tranzīta pakalpojumu sniegšanu uz Krieviju."¹⁸²

Sacensības, kas ir notikušas starp Baltijas valstīm - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - pēc neatkarības atgūšanas, pēc autores domām, ir skaidrojamas ar to, ka visas trīs valstis, pēc pavadītajiem gandrīz 50 gadiem PSRS sastāvā, nevēlas un ir nogurušas no tā, ka tās tiek jauktas vai uzskatītas par vienu veselu, tādējādi apdraudot katras valsts individualitāti, sasniegto, kā arī to, ar ko tās ir un var būt pazīstamas pasaulē. Baltijas valstis - Latvija, Lietuva un Igaunija, ir vairākkārt centušās aicināt nejaukt to ģeogrāfisko atrašanās vietu, tādējādi arī uzsverot savu individuālo piederību Eiropai un visu trīs valstu atšķirīguma iezīmes vienai no otras. Aicinājumā uzsvērto var skaidrot ar to, ka Latvijai, Lietuvai un Igaunijai ir vēlme norobežoties no kopējās "Baltijas" identitātes, tādējādi uzsverot Latvijas, Lietuvas un Igaunijas individualitāti. Latvija, Lietuva un Igaunija ir meklējušas vēsturiskos un ģeopolitiskos apsvērumus, lai tās spētu visai pasaulei parādīt savas valsts individuālās iezīmes un pazīmes, ar ko tās ir atšķirīgas. Šādas darbības no Latvijas, Lietuvas un Igaunijas puses, pēc autores domām, norāda uz to, ka valstis, veidojot savu nacionālo identitāti, nesaskata nepieciešamību savas saknes atspoguļot ar Baltijas vārdu, tādējādi nenorādot uz būtiskām un kopīgām iezīmēm, vismaz neattiecinot to uz laiku pēc neatkarības atgūšanas. Līdz ar to Latvija, Lietuva un Igaunija, terminus "Baltija" un "Baltijas valstis" sevi saista ne tik daudz ar laiku kopš vēlas būt vienas no Eiropas valstīm, bet gan ar bijušo Krievijas un padomju vara. Ne Latvija, ne Lietuva, ne arī Igaunija, mūsdienās nav laimīgas, ja tās tiek apzīmētas ar terminiem Baltija, Baltijas valstis (*Baltic*) un baltieši (*Balts*). Šādus terminus rietumu pasaule sāka izmantot 80-ajos gados, taču jau kopš Latvijas, Lietuvas un Igaunijas pievienošanas PSRS sastāvā, visas trīs valstis lielākoties tika liktas "vienā grozā", neizceļot to identitāti. Atgūstot neatkarību un virzoties uz savu dalību NATO un ES - Latvijas, Lietuva un Igaunija - vairumā situācija, virzības ceļu veica individuāli, necenšoties izrādīt savu vienotību, taču, iekļūstot gan NATO, gan ES, visas trīs valstis bieži vien tiek dēvētas par Baltijas valstīm, tādējādi neizceļot Latvijas, Lietuvas un Igaunijas identitāti, bet runājot par Baltijas valstīm kā reģionu. Šādu apzīmējumu no ES puses var skaidrot ar to, ka tā sevi definē kā Eiropas liberālo kopienu. Latvijai, Lietuvai un Igaunija, Eiropa ir kā "apsolītā zeme", kuras tēls mainās

¹⁸² Miniotaite, G. (2003). *Convergent geography and divergent identities: A decade of transformation in the Baltic states*, Cambridge review of international affairs, Volume 16, Number 2, p.211 – 212.

atbilstoši izmaiņām dalībvalstu, šajā gadījumā - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas - identitātē; pārmaiņas virza pārejas un demokratizācijas procesus.¹⁸³

Latvija, Lietuva un Igaunija ir gan NATO, gan ES dalībvalstis jau 10 gadus, līdz ar to var teikt, ka tās, pēc G.Miniotaites sacītā, ir atgriezušās Eiropā, jāpiebilst gan, ka atgriešanās ir norisinājusies veismīgāk un varbūt ne tik veismīgi un pa dažādākiem ceļiem, taču galvenais mērķis - atgriešanās - ir sasniegta. To, kā pēc atgriešanās Eiropā - Latvijai, Lietuvai un Igaunijai - ir veicies, attīstot un nostiprinot demokrātiskas vērtības un iedzīvinot izpratni par tām valstu sabiedrībās, kā arī analizējot to, kā ekonomiskā krīze ir ietekmējusi politiskās kultūras attīstību, darba autore apskatīja darba iepriekšējās nodaļās, nonākot pie secinājumiem.

Pētnieciskajā daļā pakāpeniski iegūtos datus, pēc četrus izvirzīto kritēriju izpētes - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - divos dažādos laika posmos, pakāpeniski apkopos, nonākot pie rezultātiem, par to, kā katras valsts politiskā kultūra ir attīstījusies. Pievēršot uzmanību arī tam, vai iegūtie rezultāti - Latvijai, Lietuvai un Igaunijai - ir līdzīgi, politiskās kultūras attīstībai pirms un pēc ekonomiskās krīzes, valstīm cenšoties attīstīties pa dažādiem ceļiem. Iegūtie rezultāti tika apkopoti tabulā.

6.1. tabula

Politiskās kultūras posmu attīstība - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā -, balstoties uz P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādātajiem kritērijiem, divos laika posmos (autores tabula)

	Laika posms pirms ekonomiskās krīzes (no 2002.-2008. gadam)	Laika posms pēc ekonomiskās krīzes (no 2011. gada)
Latvija	<ul style="list-style-type: none"> • <i>līdzdalības līmenis</i> -pārejas procesā no mitoloģiskā uz ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu; • <i>tolerances līmenis</i> - mitoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>uzticības līmenis</i> - ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>individuālās atbildības līmenis</i> - mitoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>līdzdalības līmenis</i> - ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>tolerances līmenis</i> - mitoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>uzticības līmenis</i> - ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>individuālās atbildības līmenis</i> - ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms
Lietuva	<ul style="list-style-type: none"> • <i>līdzdalības līmenis</i> - ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>tolerances līmenis</i> - mitoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>uzticības līmenis</i> - ideoloģiskais 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>līdzdalības līmenis</i> - ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>tolerances līmenis</i> - mitoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>uzticības līmenis</i> - ideoloģiskais politiskās

¹⁸³ Miniotaite, G. (2003). *Convergent geography and divergent identities: A decade of transformation in the Baltic states*, Cambridge review of international affairs, Volume 16, Number 2, p.212 – 214.

	<p>politiskās kultūras attīstības posms;</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>individuālās atbildības līmenis</i> - ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; 	<p>kultūras attīstības posms;</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>individuālās atbildības līmenis</i> - ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms;
Igaunija	<ul style="list-style-type: none"> • <i>līdzdalības līmenis</i> - pārejas procesā no kritiski racionālā uz ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu; • <i>tolerances līmenis</i> - mitoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>uzticības līmenis</i> - ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>individuālās atbildības līmenis</i> - ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>līdzdalības līmenis</i> - kritiski racionālais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>tolerances līmenis</i> - mitoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>uzticības līmenis</i> - ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms; • <i>individuālās atbildības līmenis</i> - ideoloģiskais politiskās kultūras attīstības posms;

Aplūkojot tabulu, var pārskatāmi redzēt, kā - Latvijā, Lietuvā un Igaunijā - attīstījušās valstu politiskās kultūras, balstoties uz politiskās kultūras posmu identificējošo kritēriju līmeņiem, pirms ekonomiskās krīzes un pēc ekonomiskās krīzes.

Latvijas gadījums

Apkopojot secinājumus par politiskās kultūras attīstību pirms un pēc ekonomiskās krīzes, var redzēt, ka ir notikusi posmu pāreja, tātad politiskā kultūra ir attīstījusies. Politiskā kultūra, laika posmā no 2002. gada līdz 2008. gadam, balstoties uz posmu identificēšanas kritērijiem, kopumā atbilda mitoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam, jo divi kritēriji - *individuālās atbildības līmenis* un *tolerances līmenis* - raksturoja mitoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, *līdzdalības līmenis* raksturoja posmu pāreju no mitoloģiskā uz ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, taču tikai *uzticības līmenis* - raksturoja ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu. Tā kā vairāk kā puse no kritērijiem raksturoja mitoloģisko politiskās kultūras posmu, ir uzskatāms, ka pirms ekonomiskās krīzes, politiskā kultūra atradās mitoloģiskajā politiskās kultūras attīstības posmā. Analizējot iegūtos rezultātus par politiskās kultūras attīstību pēc ekonomiskās krīzes, var secināt, ka pēc 2011. gada politiskā kultūra Latvijā, atradās ideoloģiskajā politiskās kultūras attīstības posmā. Uz to norāda tas, ka trīs kritēriji - *līdzdalības līmenis*, *uzticības līmenis* un *individuālās atbildības līmenis* - raksturoja ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, taču tikai *tolerances līmenis* raksturoja mitoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu. Kopumā analizējot politiskās kultūras attīstību pirms un pēc ekonomiskās krīzes, var secināt, ka pēc ekonomiskās krīzes, tātad pēc 2011. gada, Latvijas politikajai kultūrai bija izdevies pāriet nākamajā politiskās kultūras attīstības posmā - ideoloģiskajā politiskās kultūras attīstības posmā.

Lietuvas gadījums

Aplūkojot tabulu var redzēt, ka laika posmā pirms ekonomiskās krīzes - no 2002. gada līdz 2008. gadam - Lietuvas politiskā kultūra atbilda ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam, jo trīs no četriem posmu identificējošajiem kritērijiem - līdzdalības līmenis, uzticības līmenis un individuālās atbildības līmenis - raksturoja ideoloģisko politiskā kultūras attīstības posmu, taču tikai tolerances līmenis - raksturoja mitoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu. Laika posmā no 2011. gada, tātad pēc ekonomiskās krīzes, Lietuvas politiskās kultūra arī atbilda ideoloģiskajam politiskās kultūras posmam, un arī posmu identificējošo kritēriju attīstības līmeņos izmaiņas nebija notikušas. Kopumā analizējot politiskās kultūras attīstības situāciju Lietuvā, var secināt, ka politiskās kultūras attīstībā krasas izmaiņas pēc ekonomiskās krīzes nav notikušas, līdz ar to politiskā kultūra, tāpat kā laika posmā pirms ekonomiskās krīzes, atrodas ideoloģiskajā politiskās kultūras attīstības posmā.

Igaunijas gadījums

Apkopojot iepriekš veiktos secinājumus, par politiskās kultūras attīstību Igaunijā, pirms ekonomiskās krīzes - laika posmā no 2002. gada līdz 2008. gadam - balstoties uz posmu identificēšanas kritērijiem, kopumā atbilda ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam, jo divi kritēriji - individuālās atbildības līmenis un uzticības līmenis - raksturoja ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, līdzdalības līmenis raksturoja posmu pāreju no kritiski racionāla politiskās kultūras attīstības posma uz ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, taču tolerances līmenis - raksturoja mitoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu. Taču tā vairāk kā divi kritēriji raksturoja ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, var uzskatīt, ka pirms ekonomiskās krīzes, Igaunijas politiskā kultūra atbilda ideoloģiskajam politiskās kultūras posmam. Taču, apkopjot iegūtos secinājumus par Igaunijas politiskās kultūras identificējošo kritēriju attīstības līmeni - no 2011. gada - var teikt, ka politiskā kultūra, neakadēmiski sakot, pēc autores domām, ir nošūpojusies pēc ekonomiskās krīzes. Kāpēc nošūpojusies? Jo politiskās kultūras identificējošie kritēriji Igaunijas gadījumā, pēc ekonomiskās krīzes, raksturo visus iespējamus politiskās kultūras attīstības posmus - līdzdalības līmenis raksturo kritiski racionālo politiskās kultūras attīstības posmu, tolerances līmenis - mitoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu, bet uzticības līmenis un individuālās atbildības līmenis, raksturo ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu. Taču tā kā divi no četriem posmu identificējošie kritēriji raksturo vienādu politiskās kultūras attīstības posmu, var secināt, ka laika posmā pēc ekonomiskās krīzes, Igaunijas politiskā

kultūra atbilda ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam. Līdz ar to apkopojot jauniegūtos rezultātus, par politiskās kultūras attīstību divos dažādos laika posmos, var secināt, ka gan pirms ekonomiskās krīzes - laika posmā no 2002.-2008. gadam -, gan pēc ekonomiskās krīzes - no 2011. gada - politiskā kultūra atbilda ideoloģiskajam politiskās kultūras posmam. Tas norāda uz to, ka pēc ekonomiskās krīzes nav notikušas krasas pārmaiņas politiskās kultūras attīstībā.

Kā jau iepriekš tika norādīts, uzmanība tika pievērsta arī tam vai Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskās kultūras ir attīstījušās līdzīgi vai arī dažādāk. Pirmajā laika posmā, no 2002. gadam un 2008. gadam, Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskās kultūras atradās dažādos politiskās kultūras attīstības posmos - Latvijas politiskā kultūra atradās mitoloģiskajā, taču Lietuvas un Igaunijas - ideoloģiskajā politiskās kultūras attīstības posmā. Līdz ar to var teikt, ka Latvijas politiskā kultūra pirms ekonomiskās krīzes, bija attīstījusies lēnāk, nerasniedzot ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu. Lēnāku attīstības tempu, konkrētajā laika posmā, pēc autores domām, ļoti labi skaidro darba pētnieciskajā daļā, analizējot zemo individuālās atbildības līmeni, balstoties uz jautājumu - *Indivīdam vajadzētu uzņemties atbildību par sevi vai arī valstij ir jābūt atbildīgai par ikviena materiālo nodrošinājumu?*¹⁸⁴ - uz kuru 33 % Latvijas respondentu bija norādījuši, ka "atbildība jāuzņemas valstij". Darba autore, pēc respondentu sniegtās atbildes, nonāca pie secinājums, ka Latvijas sabiedrībā, balstoties uz individuālās atbildības līmeni, nebija vēl norisinājusies pilnīga domāšanas pāreja no totalitārā režīma, kā sabiedrībai bija jādzīvo pirms neatkarības atgūšanas, uz demokrātiju.

Par otro laika posmu - no 2011. gada, tātad pēc ekonomiskās krīzes - analizējot iegūtos secinājumus par Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politisko kultūru attīstības līmeni konkrētajā laika posmā, var redzēt, ka šajā laika posmā - pēc ekonomiskās krīzes - visu trīs Baltijas valstu politiskās kultūras atbilda ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam. Tādējādi, raksturojot iepriekš izteikto papildus uzdevumu, kam pievērst uzmanību šajā nodaļā - par to, cik līdzīgi, vai gluži pretēji ir attīstījušās Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskā kultūra, var teikt, ka kopumā visās trīs valstīs gan pirms ekonomiskās krīzes, gan izteikti - pēc ekonomiskās krīzes politiskā kultūra ir attīstījusies līdzīgi, taču ne vienādi. Protams, ir saskatāmas arī nepilnības, dažādu procesu norisē un Baltijas valstu sabiedrību izpratnē par to, ko sevī ietver demokrātija, konkrētāk runājot tieši par politisko kultūru, arī var teikt, ka tā nav pilnībā izveidojusies un nostiprinājusies.

¹⁸⁴ New Baltic Barometer VI. Izgūts no: <http://www.balticvoices.org/documents/spp-401.pdf>, p.29.

NOBEIGUMS

Politikas zinātnes nozarē aizvien biežāk tiek pievērsta uzmanība politiskajai kultūrai, lai analizētu un izprastu dažādu procesu norisi valstī un sabiedrības atbildes reakciju uz tiem, mērot to ar dažādu elementu palīdzību, kas raksturo politisko kultūru. Politiskās kultūras pētniecības elementi ir dažādi – sabiedrības līdzdalība politiskajos procesos, sabiedrības uzticība politiskajām institūcijām, politiskā interese, u.c. – ar kuru palīdzību var noteikt to, kā attīstījusies politiskā kultūra un demokrātija, jo demokrātijas attīstība ir cieši saistīta ar demokrātiskās politiskās kultūras attīstību. Latvijā, Lietuvā un Igaunijā joprojām notiek demokrātijas attīstība, kas ļauj secināt, ka arī politiskā kultūra joprojām attīstās. Darba gaitā, lai noteiktu politiskās kultūras attīstību Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, tika pievērsta uzmanība arī tam, kādas ir politikas un ekonomikas attiecības, konkrētāk, vai ekonomiskā krīze var ietekmēt politiskās kultūras attīstību.

Par maģistra darba mērķi tika izvirzīts noteikt Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskās kultūras attīstības posmu pirms un pēc 2008.-2009. gada ekonomiskās krīzes, laika posmā no 2002. gada līdz 2008. gadam un no 2011. gada, kas rada pamatu darbā izvirzītajam izpētes jautājumam – “Kā ekonomiskā krīze ir ietekmējusi Baltijas valstu politiskās kultūras attīstību?” Lai atbildētu uz izvirzīto izpētes jautājumu, tika izvirzīti vairāki uzdevumi: 1. Sniegt teorētisku ietvaru politiskās kultūras jēdzienam; 2. Sniegt teorētisku ietvaru politikas un ekonomikas attiecībām (konkrētāk apskatot ekonomiskās krīzes ietekmi uz sociālekonomiskiem un politiskiem procesiem valstīs); 3. Iepazīties un analizēt P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo politiskās kultūras pētniecības metodi.

Darba teorētiskajā daļā tika sniegts teorētisks pamatojums jēdzienu skaidrojumam, kas tiek saistīti ar politisko kultūru. Pirmajā darba nodaļā tika sniegts teorētisks ieskats par vairākiem politiskās kultūras jēdziena skaidrojumiem. Otrajā darba nodaļā tika sniegts teorētisks ieskats par divām dažādām politiskām kultūrām - pirmkārt, kas ir politiskā kultūra demokrātiskā sabiedrībā un kā tā izpaužas, otrkārt, kas ir politiskā kultūra totalitārā sabiedrībā. Trešajā pētījuma teorētiskajā nodaļā, tika apskatīti jautājumi par politiskās kultūras attīstību jaunajās demokrātijās Centrālajā un Austrumeiropā, tostarp, Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, pēc Padomju Savienības sabrukuma, kad valstis uzsāka savu tālāko pilnveidošanos un virzību demokrātijas konsolidācijas procesu norises laikā. Darba ceturtajā nodaļā autore salīdzinās, kādas ir ekonomikas un politikas attiecības. Tālāk iepazīstoties ar dažādu pētnieku un ekspertu izteikumiem un pieņēmumiem par to, kas ir ekonomiskā krīze un kāda ir tās ietekme uz

sociālekonomiskiem un politiskiem procesiem valstī individuāli - Latvijā, Lietuvā vai Igaunijā – vai visā reģionā – Baltijā – kopumā. Darba autore iepazīnās ar to, cik līdzīgus, vai gluži pretēji – atšķirīgus pasākumus veica Latvija, Lietuva un Igaunija, lai atveseļotu no ekonomiskās krīzes. Tādējādi var teikt, ka darba sākumā izvirzītais pirmais un otrais uzdevums ir izpildīts.

Darba pētnieciskajā daļā, iepazīstoties ar P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādātajām politiskās kultūras pētniecības metodēm post-komunisma valstīs, lai pētītu Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskās kultūras attīstību un to, kurā posmā vai starpposmā – pārejas periodā – atrodas, Baltijas valstu politiskā kultūra, tika apskatīti četri no P.Vihalema, M.Lauristines un I.Tallo izstrādātajiem politiskās kultūras posmu identificēšanas kritērijiem – politiskā līdzdalība, tolerance, uzticības līmeni institūcijām un individuālās atbildības līmeni. Visu četru kritēriju attīstība tika pētīta divos dažādos laika posmos : 1) laika posmā pirms ekonomiskās krīzes (no 2002. gada līdz 2008. gadam) un no salīdzināt ar laika posmu pēc ekonomiskās krīzes (tas ir pēc 2011. gada) Latvijā, Lietuvā un Igaunijā. Iegūtie rezultāti tika analizēti un salīdzināti starp Baltijas valstīm, lai salīdzinātu to cik līdzīgi vai gluži pretēji – Latvijā, Lietuvā un Igaunijā – attīstījusies politiskā kultūra pirms un pēc ekonomiskās krīzes. Darba pētnieciskajā daļā iegūtie rezultāti tika apkopoti un tālāk jau izdarīti secinājumi par to kā attīstījusies politiskā kultūra Latvijā, Lietuvā un Igaunijā pirms un pēc ekonomiskās krīzes, analizējot katras valsts gadījumu individuāli, kā arī, tika izdarīti secinājumi par to, kā attīstījusies politiskā kultūra Baltijas valstīs pirms un pēc ekonomiskās krīzes. Līdz ar to var teikt, ka arī trešais darba sākumā izvirzītais uzdevums un darba mērķis ir sasniegts.

Darbā tika secināts, ka Latvijas, Lietuvas un Igaunijas politiskās kultūras atradās dažādos politiskās kultūras attīstības posmos - Latvijas politiskā kultūra atradās mitoloģiskajā, taču Lietuvas un Igaunijas - ideoloģiskajā politiskās kultūras attīstības posmā. Līdz ar to var teikt, ka Latvijas politiskā kultūra pirms ekonomiskās krīzes, bija attīstījusies lēnāk, nesasniedzot ideoloģisko politiskās kultūras attīstības posmu. Taču pēc ekonomiskās krīzes - visu trīs Baltijas valstu politiskās kultūras atbilda ideoloģiskajam politiskās kultūras attīstības posmam. Līdz ar to atbildot uz izpētes jautājumu “Kā ekonomiskā krīze ir ietekmējusi Baltijas valstu politiskās kultūras attīstību?”, var teikt, ka politiskā kultūra pēc ekonomiskās krīzes Igaunijā un Lietuvā nebija attīstījusies, taču Latvijā politiskā kultūra pēc ekonomiskās krīzes bija attīstījusies no zemākā – mitoloģiskā politiskās kultūras attīstības posma – uz vidējo – ideoloģisko politiskās kultūras posmu. Jāpiebilst, ka politiskajai kultūrai ir nepieciešams ilgs laiks, kura laikā attīstās politisko kultūru raksturojošie kritēriji, lai attīstītos arī politiskā

kultūra kopumā. Skatoties tikai uz iegūtajiem rezultātiem, varētu apgalvot, ka ekonomiskā krīze Latvijā bija veicinājusi politiskās kultūras attīstību, taču Lietuvai un Igaunijai bija izdevies noturēt nemainīgu politiskās kultūras attīstības līmeni. Lai arī pēc iegūtajiem rezultātiem var secināt, ka ekonomiskā krīze nav radījusi krasas pārmaiņas politiskās kultūras attīstībā, laika posmā no 2011. gada Baltijas valstīs, tomēr ir jāpiebilst, ka stingrus secinājumus izdarīt nevar, jo ir pagājis pārāk īss laika periods, kopš tiek uzskatīts, ka krīze ir beigusies, līdz ar to nav izstrādāti pietiekami daudz plašu pētījumu par konkrēto laika posmu.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

Grāmatas un publikācijas

1. Almond, A.G., & Verba, S. (1989). *The Civic Culture – Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, SAGE Publications, The Publishers of Professional Social Science, p. 12. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa
2. Beyme, K. (1996). *Transition to Democracy in Eastern Europe*, Great Britain, The Ipswich Book Company Ltd., p.147. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa
3. Blokker, P. (2008). *Multiple democracies: political cultures and democratic variety in post-enlargement Europe*, University of Sussex, UK, Routledge, Taylor & Francis Group, p.163.
4. Dahl, R. (1997). *Development and Democratic Culture* in: *Consolidating the Third Wave Democracies. Regional challenges*; ed.Diamond, L., p.37.
5. Diamond, L. (1999). *Developing Democracy. Toward Consolidation*, Washington: Johns Hopkins University Press, Ch.5, p. 161 - 217
6. Dombrovskis, V. & Oslunds, A. (2010, latviešu valodā, 2012). *Kā Latvija pārvarēja finanšu krīzi?*, Ekonomistu apvienība, p.197, 200-201.
7. Erhmann, H.W. (1976). *Politics in France*. Boston, p.53. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa
8. Evans, T. (2011). *Crisis - Causes, Prospects and Alternatives*, International Journal of Labour Research, Vol. 3, Issue 1, International labour office, Geneva, p.99
9. Horn, E.C. (1989). *Politics and Public Policy, A Division of Congressional Quarterly Inc.* 1414 22nd Street N.W., Washington, p. 229. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa
10. Huntington, S.P. *The third wave. Democratization in the late twentieth century*. Oklahoma, 1993, 16.lpp. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa
11. Inglehart, R. & Welzel, C. (2005). *Modernisation. Cultural Change and Democracy*, Cambridge University Press, Chapter 11, p.245. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa
12. Kārklīņa, R., (2006). *Korupcija postkomunisma valstīs*, Valters un Rapa, p.114
13. Lipsitz, L. (1989). *American Democracy*, New York: St. Martin's Press. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa
14. Maravall, J. M. (1997). *Regimes Politics and Markets. Democratization and Economic Change in Southern and Eastern Europe*. – Oxford University Press, p. 3.
15. Merkels, W. (2007). *Against All Theories: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe*, Vol.3. No.1., Svibanj, p.3.
16. Miniotaite, G. (2003). *Convergent geography and divergent identities: A decade of transformation in the Baltic states*, Cambridge review of international affairs, Volume 16, Number 2, p.211 – 212.
17. Nikolajevs, A. (2011). *Economic Crisis in Baltic States: Why is Latvia the Leader in GDP Decline?*, p.29-32.
18. Ozolzīle, G. (2012) *Konstitucionālā reforma un demokrātijas konsolidācija Latvijā*, Scientific Journal of Riga Technical University, The Humanities and Social Science. History of Science and Higher Education, Volume 20, p.18 - 19

19. Plasser, F. & Ulram, A. P. (2003). *Political Culture in Post – Communist Europe: Attitudes in New Democracies*. AshgatePub. Izgūts no: Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa
20. Putnam, D. R.(1997). *The Comparative Study of Political Elites*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, Ch.1. Introduction, p.4.
21. Putnam, R. D. (1993). *Tracing the Roots of the Civic Community, Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Chapter 5, p.150.
22. Reinholde, I., (2013). Publiskās administrācijas aktuālās problēmas, Lekcija 3 (18.02.2013.): Krīzes vadība [Lekciju piezīmes].
23. Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa
24. Sullivan, J. L., & Piereson, J. E. (1982). *Political tolerance and American democracy*. Chicago: University of Chicago Press. p.5-6
25. Svetlozar, A. A., *Political Institutions and the Democratisation of post-communist Eastern Europe (1989-2000)*, Polsci papers: Comparing Transformations. The Institutional reform, p.40.
26. Vihelemm, P., Lauristin, M. & Tallo, I. (1997). *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition*, Tartu University Press, p.197.

Interneta resursi

27. 11. Saeimas vēlēšanas. Izgūts no: <http://cvk.lv/pub/public/30047.html>
28. 11. Seima vēlēšanas. Izgūts no: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2189_E.htm
29. 2012. gada 18. februāra Tautas nobalsošana. Izgūts no: <http://cvk.lv/pub/public/30256.html>
30. 8. Saeimas vēlēšanas. Izgūts no: <http://cvk.lv/pub/public/27428.html>
31. 8. Saeimas vēlēšanas. Izgūts no: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2177_02.htm
32. 9. Seima vēlēšanas. Izgūts no: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2189_04.htm
33. Eiropas atšķirīgie skatījumi uz krīzi. Izgūts no: <http://www.esmaja.lv/zinas/eiropas-atskirigie-skatijumi-uz-krizi>
34. Eiropas Parlamenta vēlēšanas 2004, Latvijas vēlēšanu aktivitāte. Izgūts no: <http://cvk.lv/pub/public/29326.html>
35. Tautas nobalsošana par Latvijas dalību ES 2003. Izgūts no: <http://www.cvk.lv/cgi-bin/wdbcgiw/base/sae8dev.aktiv03er.vis>
36. Ekonomiskās situācijas raksturojums un attīstības prognozes, Izgūts no www.mk.gov.lv/doc/2005/FMpamatn_1pielik_140610.747.doc,
37. EP 2014. gada vēlēšanas Igaunijā. Izgūts no: <http://www.rezultati-velesanas2014.eu/lv/country-results-ee-2014.html>
38. EP 2014. gada vēlēšanas Latvijā. Izgūts no: <http://www.rezultati-velesanas2014.eu/lv/country-results-lv-2014.html>
39. EP 2014. gada vēlēšanas Lietuvā. Izgūts no: <http://www.rezultati-velesanas2014.eu/lv/country-results-lt-2014.html>
40. Estonian Urbanists' Review. U15-1-en. (17.12.2013.). Izgūts no: <http://www.urban.ee/pdf/15/U15-1-en.pdf.p.6>
41. Eurobarometer Standard 69. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_values_en.pdf,
42. Eurobarometer Standard 77. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_value_en.pdf
43. European Commission (2008) Special Eurobarometer 296. Discrimination in the European Union: Perceptions, Experiences and Attitudes, chapter 9. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_296_en.pdf
44. Flash Eurobaromete. (2004). *Post European elections 2004 survey*. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/FL162en.pdf

45. Iecietības pret etniskajām minoritātēm atspoguļojums Latvijas reģionālajā presē. Izgūts no: <http://llufb.llu.lv/Raksti/SZF-raksti-2011/SZF-rakstu-krajums-2011-56-60.pdf>, p.58
46. Igaunija. Izgūts no: <http://www.educationincrisis.net/country-profiles/europe/item/421-estonia>
47. Igaunijas gadījums. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_273_fiche_ee.pdf
48. Igaunijas gadījums. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_fact_ee_en.pdf
49. Igaunijā skaļi protesti pret izglītības reformu krievu skolās. Izgūts no: <http://www.tv3.lv/content/view/15577/282/>
50. IX Riigikogu vēlēšanas. Izgūts no: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2105_03.htm
51. Kā kultūra veido post – komunisma pārmaiņas, Izgūts no: [http://www.emecon.eu/current-issue/debate/mueller/?sword_list\[0\]=political&sword_list\[1\]=culture](http://www.emecon.eu/current-issue/debate/mueller/?sword_list[0]=political&sword_list[1]=culture) Rušmane, K. (2012). *Latvijas politiskā kultūra pēc neatkarības atgūšanas*. (Bakalaura darbs) Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļa
52. Kā kultūra veido post – komunisma pārmaiņas, Izgūts no: [http://www.emecon.eu/current-issue/debate/mueller/?sword_list\[0\]=political&sword_list\[1\]=culture](http://www.emecon.eu/current-issue/debate/mueller/?sword_list[0]=political&sword_list[1]=culture),
53. Konceptija „Par interneta vēlēšanu sistēmas izveidi”. Izgūts no: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40244943>
54. Kvalitāte ir pārtikas produkta īpašību kopums, kas nodrošina tā spēju apmierināt patērētāju vajadzības un izpaužas produkta ķīmiskajā sastāvā, fizikālajās īpašībās, izskatā, krāsā, smaržā, uzturvērtībā un nekaitīgumā cilvēka veselībai. No: <http://likumi.lv/doc.php?id=57452>.
55. Latvijas Bankas konference, Izgūts no: <http://www.bank.lv/par-latvijas-banku/latvijas-bankas-konferences/konference-tautsaimniecibas-parveide-valsts-parada-krize-vai-baltijas-pieredze-var-noderet-citiem/8287?pop=1&tmpl=component>.
56. Latvijas gadījums. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_273_fiche_lv.pdf
57. Latvijas gadījums. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_fact_lv_en.pdf
58. Lietuvas gadījums. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_273_fiche_lt.pdf
59. Lietuvas gadījums. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_fact_lt_en.pdf
60. Līdzdalības veidi. Izgūts no: <http://nvo.lv/lv/news/page/lidzdalibas-veidi-93/>
61. New Baltic Barometer VI. Izgūts no: <http://www.balticvoices.org/documents/spp-401.pdf>
62. OECD publikācija. (2012). “*Overweight and obesity among adults*”, in *Health at a Glance: Europe*, OECD Publishing. Izgūts no: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8112121ec026.pdf?expires=1401196902&id=id&accname=guest&checksum=19C3882516268523F0599603843849DF>
63. Par Seima vēlēšanām. Izgūts no: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2189_arc.htm
64. Reetz, A., (2012). *Latvijas politiskā kultūra*. Izgūts no: <http://axelreetz.blogspot.com/search/label/Lettland>
65. Referendums par Igaunijas dalību ES. Izgūts no: <http://www.vvk.ee./varasemad/rh03/tulemus/enghaaletus.html>
66. Referendums par Lietuvas dalību ES. Izgūts no: <http://en.euabc.com/word/798>
67. Riigikogu vēlēšanas. Izgūts no: <http://www.electionresources.org/ee/riigikogu.php?election=2003&district=>
68. Seminārs - Šķēršļi sabiedrības integrācijai: rašanās cēloņi un pārvarēšanas iespējas. Izgūts no: http://www.politika.lv/temas/sabiedribas_integracija/10040/
69. Special Eurobarometer 389. Izgūts no: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_389_en.pdf
70. Swedbank Analysis, *Hazy inflation trends in the Baltic countries: it's time to get lucid*, 2011. gada 14. jūnijs, p.2, Izgūts no: https://www.swedbank.lv/files/analitiskie_materiali/swedbank_petijums/Swedbank_Analysis_2011_06_EN.pdf
71. The Last Soviet in Tallinn: Saga of the 'Bronze'. Izgūts no: <http://www.local-life.com/tallinn/articles/estonian-russian-relations>
72. The Sequence of Personal Responsibility. Izgūts no: <http://www.brookings.edu/research/articles/2009/07/09-responsibility-haskins>

73. Vācu uzņēmēji Baltijas valstīs – joprojām optimistiski noskaņoti. Izgūts no: <http://www.ahk-balt.org/lv/zinas/aktualas-zinas/single-view/artikel/vacu-uznemeji-baltijas-valstis-joprojam-optimistiski-noskanoti/?cHash=a91b2704565ee4ed9efa2f709d63d391>
74. Viena politika, divas kultūras. Izgūts no: <http://politika.lv/article/viena-politika-divas-kulturas>
75. Vilks, A. (2009). *Baltijas valstu ekonomikā pamanāmi pirmie pozitīvie signāli*, Izgūts no: <http://www.bna.lv/site/?id=38610>
76. VMAnot_240811_veseliba; Ministru kabineta instrukcijas projekts „Grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 15.decembra instrukcijā Nr.19 „Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtība””, Izgūts no: http://www.mk.gov.lv/doc/2005/VMAnot_240811_veseliba.955.docx
77. XI Riigikogu vēlēšanas. Izgūts no: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2105_E.htm

PIELIKUMI

Pielikums Nr.1

Posmu attīstība demokrātiskā politiskā kultūrā: ¹⁸⁵

Attīstības kritēriji	Mitoloģiskais posms	Ideoloģiskais posms	Kritiski racionālās politiskās kultūras posms
Politiskā dažādība, plurālisms	Zems	Augsts	Ļoti augsts
Līdzdalība	Ļoti augsta	Zema	Augsta
Tolerance	Zema	Vidēja	Augsta
Uzticība un leģitimitāte	Ļoti augsta	Zema	Augsta
Politisko procesu skaidrība	Ļoti augsta	Zema	Augsta
Individuālās atbildības līmenis	Zems	Zems/ vairāk uz augstu	Augsts
Politiskās uzvedības noteikumi un tradīcijas	Nepastāv	Formāli pastāv, bet zema piekrišana	Skaidri izstrādāti un tiek arī ievēroti

¹⁸⁵ Vihelemm, P., Lauristin, M. & Tallo, Ivar. (1997). *Return to the Western World – Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post – Communist Transition*, Tartu University Press, p.201

Maģistra darbs

„Politiskā kultūra Baltijas valstīs pirms un pēc ekonomiskās krīzes” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba apjoms (neskaitot izmantotos informācijas avotus un pielikumus) ir 198 649 rakstuzīmes (ieskaitot intervālus).

Autors: (.....) Krista Rušmane

Rekomendēju/nerekomendēju darbu
aizstāvēšanai

Vadītāja: docenta Dr. sc. pol. Ivara Ijaba

(.....) 29.05.2014.

Recenzents: Asoc. profesore Dr. sc. pol. Daina Bāra

Darbs iesniegts Politikas zinātnes nodaļā
29.05.2014.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga

Poļaka (*personiskais paraksts*)

Darbs aizstāvēts maģistra gala

pārbaudījuma komisijas sēdē

___06.2014. prot. Nr.

Komisijas sekretārs:

_____ (*personiskais paraksts*)